

רגיל לומר הלצות. פעם בא אליו חסיד אחד שרצה ללוות ממנו מאה נפוליון, אמר לו תן לי משכון, ענה החסיד שאין לו, ויש לו רק אבנט של רבי פלוני ואינו נותנו לשום בן אדם, אפילו עבור כל חללי דעלמא, ולו יתן אותו עבור הלואת המעות. אמר לו רבי משה ויטנברג שאין לו כסף, אך יש לו מטפחת של רבי פלוני, ואת זה יכול להלות, וכשיצטרף המטפחת לאבנט כבר תשיג מעות בכל מקום, ויהיה עובר לסוחר.

השואל: רבי משה היה חרדי?

ר' עמרם: בודאי! יהודי טוב, הלא אתם רואים שבנה שכונה חרדית.

השואל: תספרו לי מה היה פעם?

ר' עמרם: מה אספר לכם. מה שאיני יודע.

השואל: אתם יודעים הרבה. יש יהודים מועטים שידעו מענייני היהודים בימים ההם.

ר' עמרם: אחר כך היתה תקופה - תאריכים איני זוכר - שבית יתומות וינגרטון, (איני יודע הסיבה אולי מפני הפוגרום אבל איני יודע) עבר לענתבייס שולע, בבית הספר אליאנס ברחוב יפו ליד בתי ברוידא. אתם יודעים איפה מעין שטוב, יותר למעלה מול מה שקוראים אותו ה"דווידל", שם היה לאליאנס שטח גדול. חלק מזה עבר לבית יתומות וינגרטון. המנהל של הבית יתומות היה רבי אליהו שלזינגר, והוא נעשה מחותן עם בן דודי רבי משה פרנקנטל. פעם קרה שאני ואבי הלכנו למסיבה במוסד, היה זה ביום השבת, ולעת המנחה עלינו לבית הכנסת של בתי"ת, וראה אבי שם חרות על אבן שם של נדיב שתורם לאליאנס. בראותו זאת אמר אבי שעכשיו מבין למה לא לקח רבי יהושע ליב דיסקין ז"ל כסף מהנדיב הזה. היות והנדיב נדב לאליאנס - שולע המוחרמת, לא רצה ליקח ממנו עבור בית היתומים. זה כבר היה עשרים שנה אחרי הסתלקותו של רבי יהושע ליב, ועד הנה לא ידע אבי למה לא לקח מהנדיב הזה, שהיה מיליונר מפורסם. וכשראה את שמו על לוח אליאנס הבין הדבר.

השואל: מה אתם יכולים לזכור מאביכם. היה קנאי?

ר' עמרם: כן, היה קנאי. אז היה קיים "אגודת הקודש", כמו היום נטורי קרתא. אני חושב שהראשונים שיצאו נגד קוק היו "אגודת הקודש".

השואל: האם יש בכתובים מאגודת הקודש?

ר' עמרם: זה היה חברה. אני זוכר החברה: רבי שמואל שינקר, ואבי... אני חושב שהקונטרס "קול השופר" שחובר על ידי רבי עקיבא פרוש ז"ל, יצא על ידי "אגודת הקודש". איני זוכר תאריכים.

השואל: אתם יכולים לזכור משהו מ"אגודת הקודש"?

ר' עמרם: בזמן המלחמה הראשונה, שנמשך משנת תרע"ה עד ע"ח... המלחמה הזאת פגעה מאוד בירושלים, ולמה, טעריקי החזיקה עם גרמניא, והבעלי בתים על הים היו האנגלים, והם חסמו את הים. המצב היה כאן נורא, חלק גדול של הישוב היו נפוכי כפן, ומתו מרעב. כשראו קליפת תפוחי עץ היו שלשה אנשים מתקוטטים על זה.

היה כאן עובדא שאחד חטף מחנות ונשך בשניו, והבעל הבית ומשפחתו נתנו לו מכות אכזריות והוא המשיך לאכול. כך היה המצב.

היינו אוכלים "דורא באבקע" כך קראו למאכל של העופות. טחנו את הגרעינים ושמו אותם במים בתבנית אפיה, שזה אינו קמח שעולה למעלה, ונתנו אותה לתוך תנור, ומי שהיה לו מאכל זה כבר נחשב לעשיר חצי רוטשילד. היתה תקופה מאד קשה כאן בארץ ישראל, בשלש שנות המלחמה המצב היה נורא; 'דורא באבקע', 'לינדזן מיסט'. היה זמן שעשו את הטשולנט בשבת שבמקום עדשים נתנו 'קוסמע'. היה אז, ר"ל, מחלות, וכל הצרות. אז ראו יד ד', שבאה ארבה בתוך שלש השנים - ארבה שכיסה את עין הארץ, חמש עשרה מטר מעל הראש היה מכוסה ממש, לא ראו את השמש.

השואל: אתם ראיתם את זה?

ר' עמרם: כן, אני בעצמי ראיתי את זה. כמו שהיה במצרים, היו מילירדים חגבים.

השואל: מהיכן באו?

ר' עמרם: הרבש"ע שלח את זה. היה מעניין, בימים ההם היה ג'מאל פאשא, שר בממשלת טרקי, והיות שהיו חגבים קטנים... יש פסוק בתהלים "ננערתי כארבה", מי שלא ראה אותם אינו יודע מהי. יש חגב קטן, אולי יש לו כנפיים קטנים, הוא ירוק וקטן, וכשהוא משליך את עורו הוא נעשה כארבע וחמשה פעמים כפול, עם כנפיים גדולים, והם הניחו ביצים ומילאו את כל ארץ ישראל בביצים של חגבים. לחמו נגד החגבים בפתח תקוה ובכל הקלוני; דפקו בפחים להשמיע קול שלא ילכו על העצים, חפרו חפירות, ועשו מדורות להתגונן שלא יחריבו את העצים. מסתמא לא הועילו הרבה. אז חשב הג'מאל פאשא שהחגבים יסתלקו, או שכבר נסתלקו, אבל הלא הניחו ביצים ושוב פעם יהיו חגבים, הלך והוציא חוק שכל יהודי צריך להביא חמש קילו ביצים של חגבים. אחיו של רבי הערש אייכלער מת מהעבודה של לקיטת החגבים. היו שמים אותם בשקית והיה להם ריח רע כמו צואת האף, וזה נזל. היו מלירדים. כל העפר היה מלא מהם, והוא הלך לתקן שמאלו הביצים לא יהיו עוד פעם חגבים. תפסו אנשים ברחוב שילכו לעבודה זאת, שהחגבים לא יבואו יותר. אני אמרתי היום על המקלטים, שהם כמו לקיטת החגבים אז. כי מי יודע כמה הצלה יש במקלט? הצעתי שיקחו

הביצים של החגבים וישימו אותם במקלט, אתם יודעים מה זה מקלט? אנחנו היינו במקלט בזמן ששת הימים, ושני שלישי אנשים כמעט ירדו מדעתם, נשים וילדים, המקלט אינו הצלה, אנשים מתארים כי יש הצלה בזה.

השואל: זה לא הציל בששת הימים?

ר' עמרם: בששת הימים כמעט שלא נפלו פצצות חוץ מיחידים, ולא נמשך רק כשני ימים, וביום השלישי כבר יצאו מהמקלט. אבל אלו השני ימים שהיו במקלט כבר היו האנשים לא בני אדם. היו כמה שירדו מדעתם מהפחד ומשאר הענינים. אם אחד היה צריך לרופא לא היה יכול לילך. אנשים חושבים שמקלט יש בה משהו. יש בזה הצלה כמו החגבים של הג'מאל פאשא. זה מעניין מאד שראו בזה יד ד', חוץ מכל הצרות והמחלות והרעב, באה גם הגזירה של חגבים, כי אין לזה שייכות למלחמה, מילא מחלות תלוי ברעב. היו כל מיני מחלות; טיפוס, וטיפוס הבטן, וכולירע, ר"ל. ונוסף לזה היה גם החגב.

וכשבריטניה נכנסה היה ממש ממות לחיים. בדיוק כמו שבא משיח, כה היה השמחה של ההמון. רקדו ברחובות, אנשים היו תחת רושם של מוות, הלא מתו אנשים ברעב, והנה ראו שבא אור וישועה. תיכף כשהאנגלים נכנסו הביאו אורז, כבר בא מזון.

אני זוכר את המוצאי שבת. אור, לא היה, נפט גם לא היה, ולקחו צי'צ'קע. פעם ישבו בבית הכנסת וחשבו לאמור שחיים כאלו כמו שחיים כאן אשר סוכר לא היה, והשתמשו בסכרין, קפה לא היה, רק קפה של שעורים, ובאופן כזה, כשתהיה עולם טוב יהיו יכולים לחיות בחמש שילינג, השגות כאלו היו אז.

במוצאי שבת שידעו שלמחרת האנגלים יכנסו, אבי כבר הוציא אנחות מפיו על מצב היהדות שלאחר כניסת האנגלים. שכב על המטה בבית ונאנח מאד. מה יהיה עם הצניעות ושאר הדברים. וכבר בכה על המצב בשעה שכל הקהל היה מלא שמחה.

השואל: אתם בשיטה שמה שטוב להכלל, זה יגרע להאידישקייט. כך נראה מדבריכם.

ר' עמרם: לא אמרתי כך. רק אבי תינה את ממשלת ברטניה כך, וכן היה למעשה. מיד כשהאנגלים נכנסו התחיל הקהל להמשך אחר חירות, כי סוף כל סוף ממשלת טערקיי הם עם של מוסלמים. הם דתיים ואינם אנשי לוקסוס, ואינם הולכים בפריצות. אנשי אירופה הם כבר אחרים. הוא הבין שכשתכנס בריטניה יהיה אטמוספירה אחרת, וכן היה. את חטאי אני מזכיר היום, אני לעצמי הלכתי שעות ללמוד אנגלית כשהייתי אברך.

השואל: איפה בבית ספר?

ר' עמרם: לא בפרטיות. היה מלמד, איש חסידי, למדתי ממנו כמה שעות אנגלית. הרוח היה שרצו לדעת אנגלית. ברם זכור לטוב רבי דוד יונגרייז ובאמצע החודש שלחתי את המלמד. רבי דוד אמר לי, היתכן? אתה תתפלל 'אתה חונן' ותכוון שיהיה לך שכל ודעת על אנגלית? ושלחתי אותו באמצע החודש.

השואל: מה עם "אגודת הקודש"?

ר' עמרם: איני זוכר הרבה מזה. היה שם חבר רבי אהרן סלוטקין, ממנו תוכלו קצת לדעת מאגודת הקודש.

השואל: מי הוא רבי אהרן סלוטקין?

ר' עמרם: הוא לומד בישיבת אהל משה. יהודי זקן. ממנו תוכלו לדעת מאגודת הקודש. הוא כבר לא צעיר והוא היה חבר באגודת הקודש. הוא לומד באהל משה. בבית הכנסת קהל יראים, כאן על הדרך, ליד בית הכנסת בוקרשט, הוא נמצא לפני הצהריים בישיבה, שם תפגשו אותו לשאול בענין אגודת הקודש.

השואל: תספרו לי משהו מהקנאות של אביכם. בן כמה

הייתם כשנפטרו?

ר' עמרם: הוא נפטר לא מזמן, בשנת תש"ג. הוא לא היה מנהיג, אבל היה "א הערליכער איד", הוא היה חבר באגודת הקודש, והיה מאנשיו של רבי יהושע ליב דיסקין ז"ל. בריסקער רב. ראש הקנאים היה רבי יהושע לייב. הוא נסתלק לפני שנולדתי. אבל היסוד של המלחמה נגד השקאלעס היה רבי יהושע לייב, ואבי היה מהגורדיה שלו ומחייליו.

השואל: כשהייתם נער ולמדתם בחיידר, מה היה אחר כך, היו ישיבות שהמשיכו

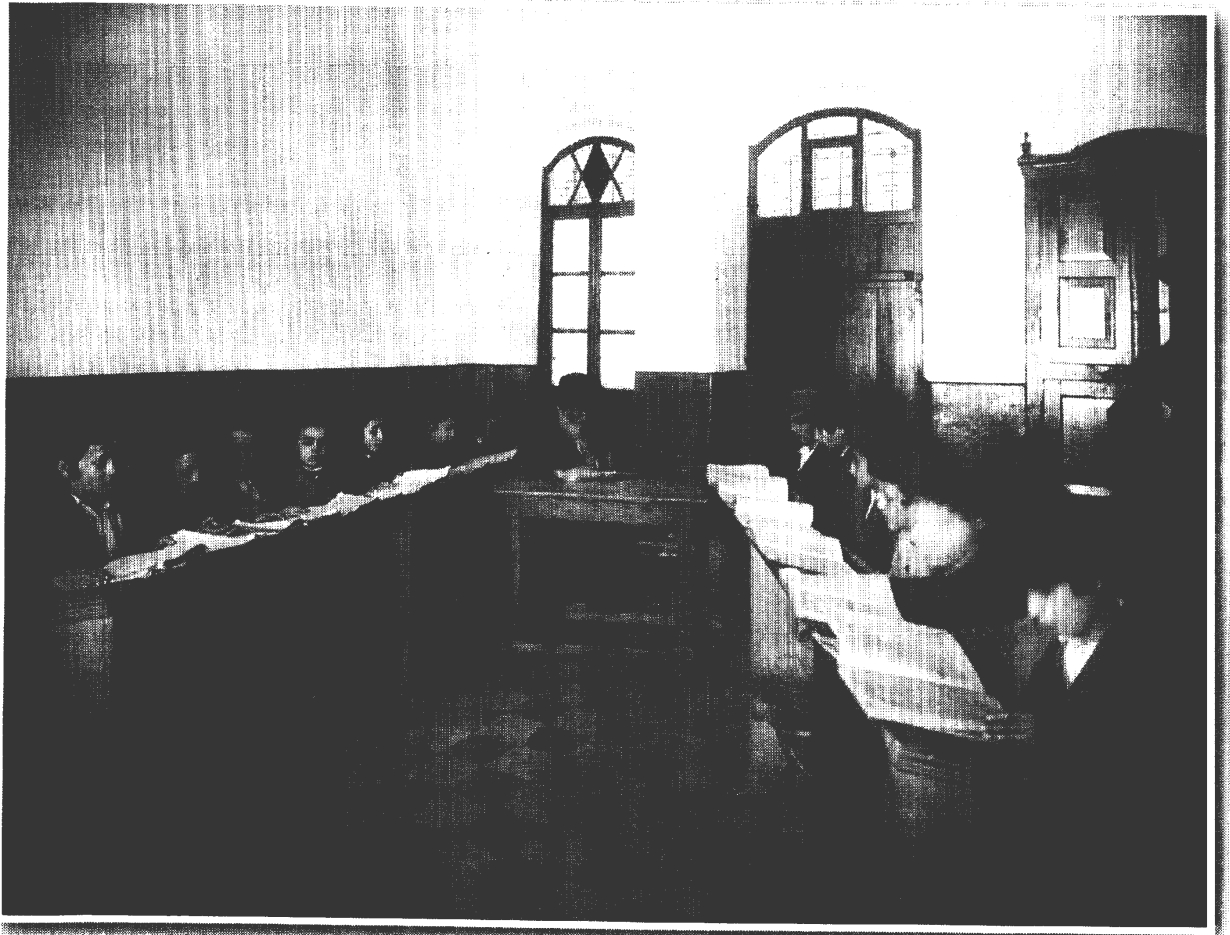
ללמוד?

ר' עמרם: שלש השנים של המלחמה היו כמו השנה של המבול, כמעט הכל היה הרוס וחרוב. היה אז מלחמה וטערקיי לקחה לגיוס. רצו לקחת אנשים חרדים לצבא. התקיימה עסקנות של פדייה מהגיוס, לא שאני הייתי העסקן, אבל היו עסקנים שפדו מהגיוס. אירע כאן מעשה באמצע המלחמה - אין לזה שייכות לאידישקייט אלא סתם מעשה - יום אחד עשו הטורקים זינע, דהיינו, חגא - יו"ט, היו זורקים להבות של אש, והיו סוחבים סירה קטנה ברחוב העיר. היה זה סמל השמחה. והיתה חגיגה שלימה כאן בירושלם. השתתפו צבא של טערקיי ועוד. מה היתה השמחה? טערקיי ודייטשלאנד עברו את הסואץ. זה היה יום אחד, וכשעבר היום, היה להם מפלה גדולה. זה היה תכסיס של ענגלאנד, הם נתנו לחיל החלוץ לעבור את הסואץ, ואחר כך התקרבו עם ספינת מלחמה;

היה חבר באגודת הקודש.
רבי אהרן סלוטקין זצ"ל

היה "א הערליכער איד". אביו של רבי עמרם רבי יצחק שלמה בלויא.

לחזור, לא יכלו כבר ללכת, חדשים כנראה לא יכלו ללכת. ממילא היה להם מפלה. אמרתי, מלחמת סיני שהתרחשה כאן בשנת תשי"ז, וברטניה רצתה לחזור על המשחק עם מצרים. מה היה, הלכו הציונים וכבשו, וסיפרו שכבשו שלשה מליון שמיכו ומליון שאר דברים ועסקים גדולים. ואחר כך, באו בריטניה וצרפת והפגיזו את מצרים, ואחר כך הוציאו גלוי דעת שלא טוב עשו. אמרתי, הפירוש הוא, שענגלאנד רצו לחזור על המשחק עם מצרים כמו אז עם טערקיי; שהציונים יכבשו חלק ממצרים שיש בצד אחד של הסואץ, וכרגיל ילכו צבא מצרים מולם, וכשמצרים תעבור את הסואץ, ילכו הם ויפסיקו את הדרך, ויניחו למצרים שישתברו לפני הציונים, וכך יפטרו ממצרים. אבל מצרים לא העבירה אף חייל אחד מעבר לסואץ, לא הלכו מול הציונים, והניחו לציונים ללכת כמה שרוצים, שיקחו סחבות ושמאטעס שלשה מליון, את הצבא לא העבירו לצד השני של הסואץ וממילא נשארו בפשיטת רגל מהעסק, והיו צריכים לחזור ומתוך כעס הלכו והפגיזו את מצרים שלא בצדק. וכך זה היה. מצרים הבינו שלא כדאי לצאת ולהלחם עם הציונים מעבר לסואץ, אבל התכנית אני אומר היא חזרה על המשחק כמו אז נגד הטורקים.

אחר כך היה זמן שגרמניא וטערקיי ציוו לכל אדם להביא סכום של שקים, שיכנסו שם עשרים קילו עפר, וכל אחד היה צריך להביא את זה. התכנית של

השקים היתה לסתום את הסואץ.

[האורח צחק].

ר' עמרם: אל תצחקו, אני כתבתי את הרשימה של ועד הכיסים; היה ועד הכיסים. רבי משה בלוי היה חבר בועד הכיסים. היה כאן סוחר, טג'ער, עשיר גדול, הוא היה חבר בועד הכיסים, אני לקחתי שלשה נפוליון לכתוב את הרשימה של ועד הכיסים. רצו למלא את השקים בעפר ולהשליכם בסואץ, לסתמו או להפחיתו, כי הוא עמוק, על כן רצו לסתמו עם שקים. אני הייתי האיש שכתבתי את הרשימה של ועד הכיסים. שלשת אלפים שמות, כתבתי.

השואל: כמה שקים היו צריכים להביא?

ר' עמרם: איני זוכר בדיוק, עשר או חמש עשרה שקים. רבי משה בלוי היה חבר בועד הכיסים. את טג'ער אני זוכר.

השואל: רק על יהודים?

ר' עמרם: לא, על כולם על כל התושבים, גם גוים. אני כתבתי את הרשימה של היהודים. את השפה הערבית, ידעתי רק קצת, אבל כמה שידעתי, כתבתי. נשים היו יושבות ותופרות את השקים והרויחו כסף מזה. מי שהיה צריך שקים היה צריך גם לקנותו, והכל היה בשלש שנים אלו. המצב היה נורא, וכמו שרואים היום ממשלת טערקיי לא היתה ממשלה. בשעה שהיו צריכים לפחים או נחושת, היו אנשי ממשלת טערקיי באים לפני חצות לילה בבתים לתפוס נחושת, ונעשה בהלה. כל השכנים, מי שהיה לו נחושת, היה מצניעו. מי שהיה לו פח, היה מצניעו. ונהיה "ויצעקו" כמו בחצות לילה במצרים.

השואל: בשביל מה היו צריכים לפחים?

ר' עמרם: הממשלה או הצבא היו צריכים נחושת, והיו הולכים בחצות מבית לבית. אתם יכולים לתאר לעצמכם את המצב, איך היה נראה. אצל ידידים הלכתי, הייתי גר בעיר העתיקה, אבל למדתי כאן. הלכתי ודפקתי על הדלתות לאמר שבאים לחפש. היו כאן צרות בלי שיעור. ממש נורא מאד. אמי ע"ה, בשלש שנים אלו, עסקה במכולת, היתה מוכרת דברי אוכל, באו פלכים והביאו בצלים, ואחד הביא דבש. מה שעוד היה נמצא במדינה היו תאנים. ומני אז ועד היום איני יכול לאכול תאנים, למה, מפני שאז היו תאנים המאכל, וזה הספיק עבורי לכל ימי חיי. היו גם שקדים קשים, ועוד כמה דברים שעדיין היו, באקסער, האנגי, וקצת טחינה, אמי היתה לה חנות מזה. ישבו שם נשי הגוים ובאמצע היה לה טז'רנע מיל, זהו אבן על גבי אבן, על כל פנים סבלו הרבה צרות, למה, הלירה הטורקית לא היתה שווה כלום, היו עוסקים רק בגניבה עם מטבע זרה. על פי חוק היו צריכים לקחת את המטבע הטורקית. אז כשנכנס אדם שאינו מוכר, כמעט שיצאו מדעת, מהפחד. גוי נכנס וביקש לנו שלש אוקיות שמן, והיו

מוכרחים למכור לו, והוציא לירה טורקית, ועוד היה מבקש עודף, כי השמן לא עלה אלא חצי לירה, והיה לו השמן בחנם, ועוד נתנו לו עודף. באו אז שוטרים, כאלו קאלנטשיקעס, והיה פחד מוות. היו צרות צרורות. כולם סבלו מרעב, בכל המדינה היו רעבים. היה כאן אדם בשם איסר איינבינדר, בימים הראשונים של המלחמה אמר, אם לא יהיה נפט יהיה חושך, לא יהיה סוכר, יהיה מר, הכלל, המצב יהיה "פינטסטער אין ביטער" ובעז"ה כך היה.

השואל: איך אפשר להסביר ליהודי שהוא רחוק קצת מהיהדות, שלא כל מי שהולך עם זקן ופאות הוא מ"נטורי קרתא".

ר' עמרם: כתוב בחז"ל, שישעיה הנביא אמר הרבה קללות ותוכחות ולא נתקררה דעתו עד שאמר "ירהבו הנער בזקן", שהנערים יתחצפו נגד הזקנים. מספרים, שהחתם סופר נכנס פעם לבית של אכר בשבת, (ואיני זוכר העובדא שהיה אז בדיוק אבל בערך היה כך), למשל, שהאכר היה לו מנהג שתיכף אחר קידוש הוא נוטל ידיו לסעודת שבת, ומנהגו של החתם סופר היה לטעום משהו מזונות מקודם, וכשראה האכר שהחתם סופר אינו נוטל ידיו, תיכף התחיל לצעוק עליו, "היתכן קלות כזאת לא ליטול תיכף אחר קידוש ועושים הפסק". אמר אז החתם סופר שעכשיו נודע לו פירוש המאמר, שישעיה הנביא אמר הרבה קללות ולא נתקררה דעתו עד שאמר "ירהבו הנער בזקן", וכי ישעיה היה שונא ישראל כזה שלא היה יכול להתקרר עד שאמר "ירהבו הנער בזקן"? אלא אמר החתם סופר, בשעה שהעולם הפוך, שיש דור של פורצים, ויש רבנים שיש צרות מהם מפרצות הדת, אבל ירהבו הנער בזקן, כשאכר יש לו העזה ויכול למחות ברב ולא מתפעל ממנו וצועק עליו, בזה יש כבר קצת נחמה, שבדור פרוץ ירהבו הנער בזקן. בדור כזה של החתם סופר הוא תיקון.

בזמן הזה רואים את זה קצת. בשבוע הזה באו אלי מאוסטרליא שני בעלי תשובה, אמרו להם חבריהם, כי כאן נמצאים אנשים שיש להם ידיעה ביראת שמים, לכן באו לכאן, וממש צמאים המה לדבר ד'. כנראה, המצב הוא, כי יש נטיה לביקורת עצמית, כי הלא הם חיים במשפחה החיה בהפקרות, בחופשיות ובתאוות, והם באים לשמוע דבר ד'. יש הרבה מקרים כאלו.

השואל: זה מאוד מעניין, כי לכל דבר יש גבול, לתאווה גם כן יש גבול.

ר' עמרם: וממש יש להתפעל מזה. אפילו הענין של גירות, גם כן יסודו מביקורת עצמית. כמו שסיפרתי לכם מהגר שמואל שנמצא כאן. אדם חי במשפחה של גוים, ובא בהבנה ברורה. זה בא מביקורת עצמית.

השואל: היהודים הגדולים, הראשונים, הבינו לאסור את השקאלעס, כי זה התחלת הקלקול, ולכאורה מה בכך אם ידעו צרפתית? רק הם הבינו שכך זה מתחיל לנטות מהדרך.

ר' עמרם: יש אמרה, "השמר לך פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם", "השמר פן", צריכים לשמור מאד את הנטיה הראשונה, "פן" זה 'שמא', השמר את ה'פן'.
השואל: אבל היום הלכו כל כך רחוק. ראיתי בכרכי "קול ישראל" באוניברסיטה, [הכל יש להם]. ראיתי מה שכתבו על המלחמות נגד חילול שבת. פעם ראו אוטו נוסע ברחוב יפו ורעשו וגעשו על זה, ובשבת השניה ראו עוד איזה פרצה ומחו, ואיפה הם היום?

ר' עמרם: ההרגשים מתקררים. אספר לך עובדא. כאן במאה שערים, לפני הרבה שנים, נפתח מסעדה וקיוסק - מול בנין סטאווע'ס - ובשבת ראו מבעד לדלת שנכנסים אנשים, מיד עשינו "ויצעקו". הלכנו לועד מאה שערים, ומיד סילקו את המסעדה. לאחר עשר שנים בערך, שוב חזר הדבר, כמעט באותו מקום נפתח מסעדה אשר בה היו אנשים נכנסים בשבת. הלכנו לועד מאה שערים, אך הם התחילו לטעון אתנו באמרם "הלא זה רק מסעדה, ואנשים רוצים לאכול, ומה איכפת לכם", ונתתי אל לבי כי הם צודקים. אבל קושיא היה לי בראותי את צדק טענתם: למה לפני עשר שנים לא הבנתי את הדבר. עכשיו אני מבין בבירור שזה מסעדה, והם רוצים רק לאכול, ומדוע לפני עשר שנים לא הבנתי שהם צודקים? אלא מאי, כשמתרגלים לדברים יותר גרועים, מתקררים ההרגשים ומתרגלים לכל.

השואל: העולם משתנה, לא רק נטורי קרתא.

ר' עמרם: העולם נהיה יותר גרוע ויותר גרוע. מצינו בחז"ל, בדורות של התנאים, אם ראשונים כמלאכים, - ראשונים, הכוונה, שני דורות קודם - אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר. כך אומרת הגמרא. וחז"ל אמרו זאת על דורותיהם, וכל שכן בלי כל ספק, היום שהדורות הולכים ומתדרדרים. אומרים, עקבתא דמשיחא, שמעתי פירוש, עקב הוא מתחת לרגליים, הכי נמוך שיש, את יסודות התורה צריכים גם היום להחזיק, ואסור לזוז אפילו כלשהו.

השואל: היהודים היו תמיד מתפללים 'לשנה הבאה בירושלם', אבל עכשיו כבר השיגו את ירושלם.

ר' עמרם: אפילו היום עדיין אומרים "לשנה הבאה בירושלם".

השואל: היום אומרים בירושלם "הבנויה".

ר' עמרם: לא אומרים "הבנויה", אפילו בהגדות שמדפיסים כהיום לא כתוב "הבנויה". הגדה שהדפיסו פה בירושלם. גם במוצאי יום הכיפורים אומרים לשנה הבאה בירושלם, בלי "הבנויה".

העבודה זרה הציונית קיבלה עכשיו מכה משהו. האלילות שהם קוראים אותה

"חזון הרצל" ימ"ש [קיבלה מכה]. אף על פי שליהודים מאמינים אין נפקא מינה, וידעו זאת גם מקודם. הם יודעים שיש שכר ועונש, אם שמוע תשמעון... אם תאבו ושמעתם ואם תמאנו ומריתם... ואם לפי עיני בני אדם לא נראה כך, "הנסתרות לד' אלקינו", אבל בפשטות יודעים שאם מתנהגים בדרך הישר יהיה טוב, ואם ח"ו לא, לא טוב. היהודים המאמינים ידעו זאת גם מקודם, כל הענין של המדינה הוא חשבון של טפשים. הראיתם אנשים בעלי שכל שיתיישבו בתוך ים של שונאים, והציונות קיבלה לאחרונה קצת מכה. אבל לולא זאת, המצב של היהדות היום, בדרך כלל, מאז היה ישראל לגוי, הוא הכי גרוע. מעולם לא היה מצב כזה, שיהודים יאמרו שלא צריכים תורה ולא צריכים אמונה. מאז שישראל ישבו על אדמתם לא היה מצב כזה. הוא רק ישראלי, יש פה קטע מכתב עת, בה הכותרת מיהו יהודי ומיהו גוי. מתי היה שאלה של מיהו יהודי? אני לא יכול לפרסם את הקטע כי זה משיקולי האגודה.

היום הזה נהייתה לעם, ואת ה' אלקי השמים אני ירא, זהו יהודי. או מה שרבי סעדיה גאון מביא: אין אומתינו אומה אלא בתורתה. מיהו יהודי מיהו גוי? את התורה ואת האמונה לא צריכים רח"ל. יהודים בכל ימי הגלות היו שומרי תורה ומצוות. פעם כשיהודי רצה לפרוק עול, היה פורק בתור יחיד, אבל היום כל הענין של המדינה והציונות הוא להיות 'לאומי' - ככל הגוים. מתי היה מושג כזה, רח"ל, להמיר את עם ישראל לעם שאין לה עסק אחר בעולם, אלא עצמאות.

האסון של האגודאים ושאר הנגררים אחרי ענין המדינה הוא, שמסכימים בזה שזה הוא "ישראל". אנשים שמכריזים שאין הם שואלים בדעת התורה הם יקראו ישראל! אני אומר שהיסוד הראשון הוא, כמו שאומרים בהגדה "והגדת לבנך ביום הזה לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", זהו מצוות סיפור יציאת מצרים. יציאת מצרים זהו היסוד של מלכות שמים. עשרת הדברות מתחילה ב"אנכי ד' אלקיך", אומרים חז"ל שקודם שה' התחיל את הציווים אמר, קודם אתם צריכים לקבל מלכותי. כך מביא במדרש, משל למלך שבא לעיר ואומרים לו שיגזור חוקים, עונה המלך, מקודם תקבלו מלכותי, ואחר כך אגזור. לכן בתחילה, אנכי ה' אלקיך "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", זהו יסוד האמונה, וזה הדבר הראשון שמוסרים לבנים, ושאינו יודע לשאול, את פתח לו, שצריכים להבין אותו "בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים". ובהגדה אנו אומרים "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", ולמה הוא כך, כי הוא יצא ממצרים? אמרתי, בשביל זה, היות שהוא יסוד של קבלת מלכות שמים, לכן מי שמרגיש יותר את יציאת מצרים, מרגיש יותר את קבלת עול מלכות שמים, ובא יותר לעול מלכות שמים. ובהגדה אומרים שם, כנגד ארבעה בנים, רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, אף אתה הכהה את שיניו, ואמור לו. לא לרשע הוא אומר, אלא לשאינו יודע לשאול, "בעבור זה עשה ד' לי

לי בצאתי ממצרים". לי, ולא לו, תדע שהוא רשע, הוא שואל מה העבודה הזאת לכם, ואילו היה שם לא היה נגאל, אילו היה הרשע הזה במצרים לא היה לו שום שייכות לעם ישראל, ולא היה יוצא ממצרים. ולרשע בכלל לא עונים, אלא הכהה את שיניו. הרי אנו רואים שבעת מסירת האמונה לבן, כשאומרים לו בעבור זה שעשה ד' לי, ברגע הזה אומרים לו, "ולא לו", מי שרק שואל מה העבודה הזאת לכם, הרשע אין לו שייכות עמנו.

כל האסון של האגודאים והמזרחים, הוא בכך שמכירים בהם (בכופרים) שהם ישראל. הרשע הזה שאומר מה העבודה הזאת לכם. לכן כשיושבים ביחד ולהם יש עשר נציגים, ולכופרים יש מאה ועשר, יהודים צריכים לומר איזה שייכות יש להם עמנו.

השואל: אם כבר נכנסו בנוץ איך אפשר לצאת משם?

ר' עמרם: יש אמרה בעולם, טוב מאוחר מלא כלום. בכל עת יש דרך לצאת, אף על פי שעכשיו הוא כבר בדרך קשה, אבל יכולים לצאת, אם רק רוצים. יהודים פלטו בכל התקופות את הרשעים; היה זמן שהשלטון היה אצל הצדוקים, והיה הרבה צרות מהם, ולבסוף פלטו אותם. כתוב ברמב"ם שראו שיש צרה גדולה מהמינים, בימים ההם, לכן תיקנו ולמלשינים, שכל ישראל ידעו שצריך לקללם. ההבדלים שיש בעם ישראל, המדרגות, כגון האגודאים, ונטורי קרתא, שיש כאלו וכאלו. היסוד הוא מדרגת שנאת הרע. חז"ל אומרים, אהבה מקלקלת את השורה, ושנאה מקלקלת את השורה. אצל אברהם אבינו, שרצה לקיים המצוה, חבש בעצמו את חמורו. זה הוא הענין. אלו היהודים שיש להם באמת שנאת הרע, אין להם שום חשבונות. הם לא ישבו ביחד עם רשעים כאלו שעקרו את האמונה בביאת המשיח. הנה יצא עכשיו פנחס ספיר שר", ואמר, שזאת השיגו שאין צריכים לחכות לביאת משיח, רח"ל. דברי אפיקורסות כאלו. וזה מפורסם. לכן יהודי שיש לו ההרגשה, לא יעשה חשבונות אם ישב אתם יתקן אצלם, או יקבל תקציב לחינוך עצמאי, הלא רשעים אתם, איזה שייכות יש לכם אתנו! השנאת הרע נותן לו עמדה ברורה, אינו נכנס לפילוסופיה. ובזה יש חילוק במדרגות.

העובדה היא, בטבעיות רואים שחשבונות נאבדים. הוא רק עושה חשבונות אחרי שאין לו הרגש ואין לו טעם. אחר כך הוא נעשה בעל חוב, ללכת אחר הנהגה של כופרים ומורדים בד' ובתורתו, ולהגיד, רח"ל, אין לנו תורה, ואמונה איננו צריכים. יש רק הרמת ידים, ויחליטו על כל דבר אסור, ויכפרו בכל התורה. היות שההרגש אין אצלם, יש חשבונות. כתוב "יראת ד' שנאת רע", אומר רש"י על זה, "זהו המוסר שהחכמה מכרזת לבריות". שנאת רע, זהו היסוד.

השואל: הרי עכשיו צריכים לעשות חשבונות, הלא צריכים ישיבות ובתי חולים?

ר' עמרם: יש פסוק בקהלת: "כי לא השיג דבת העשוקים ואין להם מנחם

מיד עושקיהם כח" פירש רש"י, למה אין להם מנחם, מפני שמיד עושקיהם כח. הוא חי מהכח שעושקיהם נותנים להם, ואם הם נותנים לו החיות, לכן אין להם מנחם. אגיד לכם משל, היה פעם עובדא שאחד מן המזרחי רצה לדרוש במאה שערים, הלכו נטורי קרתא, אחד מהם היה חשמלאי וניגש למקור הזרם של ישיבת מאה שערים והפסיק את הזרם וכבה את העלעקטעריי, והיה שם חושך. הלכו הם לחפש מנורת נפט, ותוך כדי שהם עסוקים בחיפוש החזיר להם הזרם, וכשראו שנדלק האור הפסיקו לחפש מנורת נפט, ושוב התחילו באסיפה, ואחרי כמה דקות שוב פעם ניתק את העלעקטעריי. כך הרס להם את כל האסיפה. ואיך, כי הוא נתן להם האור מתי שהיה רוצה, וכשרצה היה להם במשך עשר דקות אור, ואחר כך שוב כיבה, והשתור חושך וכששוב חפשו את המנורות, שוב נדלק האור. וזה יותר גרוע מחושך גמור, כי אם יש חושך יודעים שצריכים להכין מנורה. (במובן של שונא) כשהוא נותן החיים, חושב השני שהוא חי, ועל ידי כך משמידו.

השואל: הישיבות, היה הרבה יותר קל להם המצב אילו היו לוקחים מהם כסף?

ר' עמרם: זה לא היה טוב, לקחת כסף מאנשים כאלה? ובענין של הישיבות, הרי יש עניין מיוחד שהקפידו שלא לקחת אפילו מגוים, וכמו החתם סופר שלא רצה לקחת כסף מהמדינה.

השואל: היום יש הרבה אנשים שלוקחים כסף מהם.

ר' עמרם: אכן, לוקחים, אבל אם היו אנשים בעלי דעת היו יודעים שלא טוב לקחת. וחוש מזה יש ענין מיוחד בתורה, בטבעיות צריך להיות שהסגולה של התורה, שהמעמיד צריך להיות קודש, כי הרי התורה צריכה לקדשם, וגם העוסקים בתורה צריכים להיות במחשבה קדושה!

רבו של ר' מאיר, אחר - אלישע בן אבויה - אומרים חז"ל למה אחר נתקלקל, הלא הוא היה הרבי של רבי מאיר, העולם הזדעזע ממנו, אלא מפני שבזמן הברית מילה של אחר, ישבו אנשים ושרו פזמונים אלפא ביתים. היו שם רבי אליעזר ורבי יהושע ואמרו עד שהם עוסקים באלפא ביתא, אנחנו נעסוק בתורה, והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני, עסק התורה של רבי אליעזר ורבי יהושע היה כמו במתן תורה, ולהטה אש סביבותם, וכשראה אביו של אחר, כח קדושת התורה שהוא כך גדול, אמר שרוצה שבנו גם יזכה לתורה, וכיון שזאת היתה המחשבה, לכן אחר יצא לתרבות רעה, שהמחשבה לא היתה עבור תורה לשמה, רק המחשבה היתה כבוד או נגיעות אחרות, עכ"פ כך כתוב בחז"ל. מזה אנו רואים שבתורה, שאפילו מחשבה קטן כזה, פוגם כל כך, שיגרום עד כדי כך, שיצא לתרבות רעה.

העובדא האחרונה ביום הכפורים, שהיה מפלה להציונים, הראה לי שהרבש"ע יכול לעשות סדר ברגע אחד, עד אז שלט עבודה זרה גדולה מאוד, ניסים,

וחזון הרצל ימ"ש, ופתאום ראו, פשיטת הרגל, כבר רוצים לברוח, לאמעריקא לדייטשלאנד, לאוסטרליא, וברחו למעשה. גם הרבה קצת אנשי נטורי קרתא נסעו לחו"ל, קצת הם מפחדים וקצת הם בשיטה שלא לשבת כאן תחת הציונים, ובצירוף שני הדברים נסעו מכאן.

השואל: האם יש לבא לגור כאן או להישאר בחו"ל?

ר' עמרם: מי שאינו גר כאן שיבא לגור כאן, איני מיעץ לבא.

השואל: ולמה לא?

ר' עמרם: ההבדלה מהציונים הוא דבר קשה, ושלא להיות מובדל מהציונים אינו טוב. יהודי בחו"ל הוא יהודי, ואין לו שייכות אתם. יהודי המרגיש קדושת ארץ ישראל אינו שואל שאלות, הוא לא יצא מארץ ישראל ויהי מה, יהודי המשיג ארץ ישראל, חושב משה רבינו, כמה תפלות התפלל, כתוב בתהילים "ותמס כעש חמודו" הקב"ה רמס את חמדתו. כתוב במדרש על הפסוק "אעברה נא ואראה", שמשה התפלל מאה תפילות שרק יכנס לארץ ישראל, ואפילו בתור אדם פשוט, העיקר שיכנס. יהודי שמשיג באופן כזה. ויש יהודים במדריגות בענין ארץ ישראל, יש בגמרא כתובות דף קיא, באתו הדף של השלש שבועות, ההוא גברא דנפל ליה יבמה בחוזאה, אתא לקמיה דרבי חנינא, אמר להו, מהו למיחתא ליבמה, אמר ליה, אחיו נשא כותית ומת, ברוך המקום שהרגו, והוא ירד אחריו, בתמיה. ומסביר המהרש"א למה קרא אותה כותית, מפני שהוא גר בחו"ל וכמי שאין לו אלוה. וכן כתוב בגמרא ר' אבא הוי מנשק כיפיה דעכו. הם השיגו את קדושת ארץ ישראל.

אני מקבל הרבה מכתבים מאנשים, למה אני גר כאן, ולמה אני יוצא לחו"ל, אצלי היא שאלה בלי הכרעה ולכן יהודי תושב ארץ ישראל, אינני אומר לו שיסע מכאן.

[ר' עמרם מקריא אחד מהמכתבים שקיבל בענין הנ"ל:] "ואם באמת ובתמים רצונינו להתעלות מן ההרגל ולא לצאת ידי חובת בדיבורים, שאינם מציאות כגון התבדלות וכיוצא בזה... כי מה שנתבאר פה בחוץ לארץ בהחלט שהיות שהמפלצת המנאצת המתחפשת בלבוש ציון... כבוד מעלתו של הוד מראשי מערכות מלחמת התורה שר צבאו בדורינו האחרון להמשיך את מסורת הקבלה מדור דור עליו חובת האחריות וממנו יתבע... והעצה היעוצה להעביר את השארית הנקראת נטורי קרתא מירושלם דהיינו מהמדינה לחוץ לארץ... ושיומשך דרכם של ירושלם".

השואל: הוא יודע מה קורה שם באמעריקא? הכל ביזנעס. ת"ת ישיבות, אינם שווים כלום, כנגד מה שרואים כאן.

ר' עמרם: אצלי זה שאלה בלי הכרעה, יהודי שהוא תושב ארץ ישראל, אני

לא אומר לו שיעזוב לחו"ל, אבל כאן יש אנשים שמפחדים, כי כאן המצב הוא של כיבוש, ובזה יש פחד, הנה יש אסון שמוכרים עצמם להציונים, הם נעשים הבעלים, והיום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, עד שיאמרו לו לך עבוד ע"ז. אילו לא היו המתווכים, שצועקים שצריכים לקחת ממון מהפושעים. כאן נתייסדו כל התלמודי תורה בירושלם, רבי ועלוול בריסקער ז"ל, ועוד גדולים, שאסור לתלמוד תורה לקחת מהם כסף, וכמו שהפושעים חורשים מבחוץ לכבוש את השארית של יהודים, כן הצבועים חורשים מבפנים שילכו לקחת אצל הפושעים כסף, הרי המנהלים של הת"ת, הם אינם אנשים יותר גדולים מהגדולים של אגודת ישראל, מי שלוקח השו"ע הלכות מלמדים רואה מהי תלמוד תורה וחינוך. באו הם ועשו רפורם מחינוך הת"ת בכדי לקבל כסף מהחינוך העצמאי. והבעלים של הת"ת הכשרים, כמו עץ חיים, שלומדים תורה בקדושה, על טהרת הקודש, שיהא להמנהל הרגש שאסור לקחת כסף?, הלא אין מבקשים ממנו שתיכף ישתמד, שמיד יהיה רפורמי, עתה הם רק רוצים לתת מעות. ואילו לא היו האגודאים חברי הכנסת חורשים שגם הת"ת הכשרים ימכרו את עצמם, היה טוב. אבל יועצים וחורשים למכור את כל הת"ת להציונים.

השואל: כשמקבלים בחו"ל מפושע ישראל עבור ת"ת יותר טוב?

ר' עמרם: כשמקבלים מפושע ישראל יחיד, לא כל כך נורא. ראשית, הוא אינו מסית ומדיח, הוא להסית ולהדיח את התלמוד תורה, הרי גם התתי"ם שלהם לוקחים כסף מפושעים יחידים בחו"ל, היו כאן גדולים שלא רצו לקחת אפילו מסתם פושעים. מסופר על רבי יהושע לייב מברסק זי"ע, שלא רצה לקחת כסף מאחד שתמך בבתי ספר המוחרמים. אבל בדרך כלל לא הקפידו לקחת מאנשים יחידים ואפי' פושעים. אבל לקחת מהציונים, הלא הם מסיתים ומדיחים ורוצים לעקור הכל.

השואל: באמעריקא עשו מחקר, וקבעו כי שליש מהיהודים מתחתנים עם גוים. ואפי' נניח שהם פושעים אבל סוף כל סוף זה נכנס גם לתוך היהודים החרדים.

ר' עמרם: היה כאן אצלי אתמול בלילה יהודי, וסיפר על בתו שהיתה פקידה במשרד החוץ, ונסעה בשליחות המשרד לחו"ל ועכשיו יש לה עסק עם גוי, וזה כבר המקרה השני אצלי. כזה באו אצלי הורים ממחנה יהודה, יש להם בת שברצונה להתחתן עם גוי, ואין יודעים עצה מה לעשות, ובנפשם נוגע הדבר.

השואל: כך זה כאן, על אחת כו"כ מה שקורה באמעריקא.

ר' עמרם: גם כאן במדינה יש מפעלי מיזוג בין יהודים לגוים. הם מביאים בחורי ישראל ביחד עם בחורות ערביות. הם ממזגים את הנוער הישראלי עם הערבי.

השואל: יש כאן דברים כאלו? למה צריכים לזה?

ר' עמרם: זה מועיל לחיי הוללות. ויש כאן כמה מפעלי מיזוג, איני קורא עיתונים אבל זה מפורסם, ויש כאן הרבה נשואי תרעובות עם ערבים, גם ספרדים גם אשכנזים, אוי, ד' ישמור ויציל, מה שהם עושים מכלל ישראל.

יש במדרש רבה אשת פוטיפרע שרצתה את יוסף, אמר לה יוסף, הלא יש לך בעל, אמרה שהיא תהרוג אותו, ענה לה יוסף לא די שהוא יכתב ברשימת נואפים, אני יכתב גם ברשימת רוצחים. לכאורה היה יוסף יכול להבין שהיא תעולל עליו, וביד פוטיפר גם להרוג אותו, ורק בנס נשאר בחיים, ואעפ"כ אמר שאינו רוצה שיהיה נכתב ברשימת רוצחים, מזה ראינו שגם להרוג גוי כפוטיפר היה חושש יוסף שיקרא רוצח.

השואל: רואים את החיים היהודים כזה שחור, לא רואים שום אור בקצה,

ר' עמרם: ה' יעזור, יש פסוק "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל", אומרת הגמרא בברכות במערבא מתרצי לה הכי, נפלה לא תוסיף, קום בתולת ישראל, שאין קוראים את הפסוק ברצף, לא תוסיף קום, אלא לא תוסיף פסיק, "קום בתולת ישראל". כך אומרת הגמרא.

השואל: זה הבטחה שנקום.

ר' עמרם: לא, שלא ניפול עוד. אמרתי פעם מצינו מלת "מתרצי" כלשון עמידה, "כד תריץ ויתיב" תריץ, לשון עמידה, והפי' היא כך, במערבא מתרצי לה הכי, נפלה לא תוסיף קום, בארץ ישראל מעמידים את עם ישראל באופן כזה, נפלה לא תוסיף, שלא יוסיפו לנפול, זה העצה, אם רוצים שיהודים יטיבו דרכם, ראשית רואים שלא יוסיפו לנפול, שלא ילכו הלאה בדרכם לא טובה, ועי"ז קום בתולת ישראל.

יש מאמר, "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו חייב או בדור שכולו זכאי". צריכים להבין, בשלמא בדור שכולו זכאי ניחא, אלא בדור שכולו חייב למה. אלא פירושו שאם יהיה דור שכולו חייב, הכח של אלו שלא נכנעו, הקצת יהודים שלא נכנעו בזכותם יבא המשיח.

השואל: יש היום יותר תורה כאן מלפני עשרים שנה, אעפ"י שראו מה שהציונים עשו, אעפ"כ באו.

ר' עמרם: ראיתי מאמר מאחד שכותב העתונות הדתית, מדברים הרבה מבעלי תשובה, מהניסים, שע"י המלחמה ניתוסף הרבה בעלי תשובה, ולפי חשבון זה בזמן הבחירות היה צריך המפלגות הדתיות להעלות חמשה פעמים, ולבסוף נתקטנו בבחירות האחרונות הרבה, וירדו. מזה אנו רואים החשבונות שעל הניסים הדתיים.

השואל: האם ר' עמרם רוצה לנסוע לחו"ל?

כמה פעמים בתקופת המדינה הלכתי עם שק. רבי עמרם בלבוש שק ברחובה של עיר.

ר' עמרם: בנתיים אינני נוסע.

השואל: יש לכם הוה אמינא לנסוע?

ר' עמרם: השאלה עדיין לא נפתר, אם רוצים לנסוע מוכרחים להצטייד בפספורט וצריכים להכיר במדינה, כתוב בגמ' שאסור לומר "לד' קרבן", אלא "קרבן לד'", ולמה, שמ"לד" עד שיאמר קרבן, יהיה לבטלה. יוצא לפי זה שאלו הטוענים שאני יסע מכאן, וזה יתן סתירה למדינה שלא צריכים אותם, הם רשעים ובורחים מהם, אבל בנתיים צריכים להכיר בהם, וכל זמן שצריכים להכיר במדינה הציונית זה לא בא בחשבון. בחו"ל התעסקו בזה בזמן האחרון שהאו"ם יקראו אותי לשם. זה היה בזמן האחרון, לפני המלחמה. [של יום כפור].

השואל: אתם חשבתם זאת לטובת הכלל, אבל הם נשתמשו בזה לעשות חילול ד', ור' עמרם מספיק פקח להבין מחשבתם.

ר' עמרם: כבר ראיתם את פקחותי, כתוב "הולך בתום ילך בטח", אם ה' עוזר ליהודי שיוכל לילך בתמימות. פעם אמר אחד, הלא אין כתוב "חכם תהיה עם ד' אלקיך", "תמים תהיה" כתוב, אלא שלהיות תמים צריכים להיות חכם גדול. היסוד היא "הולך בתום ילך בטח".

דוד המלך אומר בתהלים, "לא ישב בקרב ביתי עושי רמיה", שצריכים להיזהר מנוכלים, ומרשעים, זה אחד ממפסידי הדת, זה ההתחברות לרשעים.

עפ"י התורה אין חופש הדת. עפ"י התורה אם מצוי הנהגה של ציבור, צריכה

להנהיג בחוקי התורה. אין דימאקראטיע בתורה, והוא נגד התורה. אפילו דמוקרטיע בכל העולם, גם אין פירושו הפקרות, למשל באמעריקא, לא יכול כל אחד להגיד על חשבון הדת מה שרוצה. אם אחד יכתוב כשר על מסעדה של טרף, יעשו לו משפט מפני שהוא זיוף, ואעפ"י ששם נוהג דמוקרטיע. אבל כאן במדינה שני דברים יש, ראשית, עצם דימוקרטיע היא נגד התורה. ושנית, באמעריקא יש דימוקרטיע, הם נותנים לחפשים ולמוסלמים ולנוצרים, אבל הם עצמם דתיים. אבל הממשלה כאן היא ממשלה כל כפירה, ובשני דברים הם פושעים אחד, עצם הדמוקרטיע היא פשע, ושניה, הממשלה היא של כפירה, אלא שהם נותנים לדתיים דמוקרטיע.

הענין של נשואים אזרחיים, בזה הם עוד משלבים עם הדת, אבל זה לא שוה שום דבר, בספר תורה אפי' חסר משהו לא שוה כלום, אפי' אם חסר אות אחת. וכן אצל יהודי אם חסר לו באמונה אפי' דבר קטן, לא שוה. לא כמו הם שהכל הזניחו, רק הענין של נשואים... וכל פעם הם אומרים שיעשו נשואים אזרחיים אם יצאו נגדם, ונשואים עוד משולב עם הדת, וזה שבט בידם והם עושים הרבה פעמים לחץ על רבנים שיפסיקו, נגד התורה.

על חשבון חו"ל מתקיים עם ישראל. היסוד של העם כתוב בהגדה "ויהי שם לגוי" מלמד שהיו בני ישראל מצוינים שם. מזה אנו רואים שאילו לא היו ישראל מצוינים, היה מדבר כמו המצרי, או מתנהג כמו המצרי, לא היה נקרא "עם ישראל". אם לא מכירים חילוק בין יהודי לגוי אינם נקראים עם ישראל. ההבדלה של היהודים מהמצרים זה עשה את היסוד, שהקב"ה אמר "שלח את עמי ויעבדוני", שאם לא היה ההבדלה מי זה "עמי", ומי מכיר אותם. היו צריכים לחפש אותם ולנסות האמונה שבלבבם.

יהודים בכל העולם מקיימים את ה"ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" אפילו אם אינו חרדי, חוץ מאחד שיוצא מהכלל. יהודי חו"ל הם בונים עם ישראל, כי היסוד הוא "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", ולמה, מפני שבחו"ל ישנו התבדלות בין יהודי לגוי. יודעים שיש יהודים, ויש גוים. אבל כאן במדינה אין הבדלה, שהיה צריך להיות הבדלה בין יהודי לכופר, כמו בין יהודי לגוי.

זה אני אומר, עם ישראל מתקיים על יסוד ההבדלה של יהודי חוץ לארץ מהגוים. למשל, כשאנו באים לאסטרייך, אפילו הם כבר הרחיקו ללכת, אבל יודעים שזה יהודי וזה גוי. יהודים צריכים לדעת שכופר הוא גרוע מגוי. רש"י אומר בחומש על הפסוק "בגוי נבל אכעיסם", אלו הכופרים. סתם גוים, נקראים גוים, אבל הכופרים נקראים בשם "גוי נבל", וזה יהי' עונש לישראל. מזה אנו רואים שהכופר הוא גרוע מעובד ע"ז. אמרתי פעם על ההגדה, "רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם, ואף אתה הכהה את שניו, בעבור זה עשה ד' לי,

ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל" אעפ"י שד' אמר הוציא בני ישראל ממצרים, ובני ישראל יוצאים ביד רמה, רק "בני ישראל", אבל מי ששואל מה העבודה הזאת "לכם", אינו בא בחשבון.

הרמב"ם כותב שמי שאינו מאמין בחז"ל ובתורה או באחד מהי"ג עקרים, יצא מכלל ישראל. יהודי העובד ע"ז כשרוצים להענישו צריכים לעמוד שני עדים להעיד על שעת עבודתו, הוא צריך עדות, והתראה, שיאמרו לו, תדע שאם תעבוד ע"ז תחוייב מיתה, ויושבים הסנהדרין וחוקרים את העדות, ודורשים אותה, אבל כשאחד כופר בחז"ל, הוא יוצא מכל התורה. אינו צריך עדות, והתראה, וסנהדרין, אם אחד יודע שהוא כופר מותר להרגו, ויש לו מצוה גדולה.

בענין מה שצועקים "תינוק שנשבה", ראשית, להעמיד את כולם שדינם כתינוק שנשבה, כמדומה שכתוב שכל זמן שמצויים יהודים, ורואים שמתפללים ויכול לראותם, ושמע מזקינו, ומאבי זקינו, אין להם דין תינוק שנשבה. ושנית, כפי הנראה מהרמב"ם שהכופרים מזיקים את התורה והאמונה... למשל, אחד יגיד שאסור להרוג את הזאב מפני שהוא לא אשם. אין הכי נמי הוא לא אשם, אבל הוא במציאות מזיק. והם, אפי' נגיד שהם לא אשמים, אבל הם מזיקים. ברמב"ם כתוב שאסור להרוג גוי, אבל למין וכופר, מורידין ולא מעלין, ומחויבים להרגו, אפי' אינו מסית ומדיח.

מי שיצא מכלל ישראל אינו כלום. על מין נאמר "משנאיך ד' אשנא, תכלית שנאה שנאתים". צריכים לשנאותו בתכלית השנאה, ומחויבים לאבדו. אם יקרה פעם שחיה רעה תעשה דבר טוב, האם תצא מכלל חיה רעה? המציאו כאן במדינה, שמהיהודי הדתי עד הכופר, כולם דבר אחד. כופר אינו בכלל ישראל! שני אנשים שיש להם חוזה, למשל שצריך להביא את המהנדס למדוד, ואם אינו מביא בטל החוזה, דייתקי שבטל מקצתה בטלה כולה. וכן בכל דבר, אין דבר כזה שאחד יאמר את הסעיף הזה הוא רוצה ולא את השני, שאם כן הרי הוא הקובע ממה נפשך, כמו שכותב הרמב"ם שאם אחד כופר בדבר אחד מן התורה הרי הוא כופר בתורה מן השמים. והנה בזמן האחרון יצאו נגד הלאו "לא יבא ממזר בקהל ד'", הם מתביישים מזה, ויש להם קושיא על הקב"ה. ואנחנו, יודעים אנו שאותו נותן התורה שנתן את ה"לא יבא ממזר", הוא גם נתן את "זכור את יום השבת לקדשו", ואחד שלא מתאים לו את ה"לא יבא ממזר", הרי זה כופר בכל התורה כולה כפירה גלויה. את ענין תינוק שנשבה לא בארתי כל כך כדבעי, אבל בפשטות ידוע האמרה [מהגר"ח מבריסק] ש"נעבאך אפיקורס איז אויך א אפיקורס", שאפי' אינו מאמין בתורה מחמת שהוא פתי הוא גם נשאר פתי. אנו צריכים להתנהג כמו שכתוב בשו"ע, ובעדי כבשי דרחמנא למה לך.

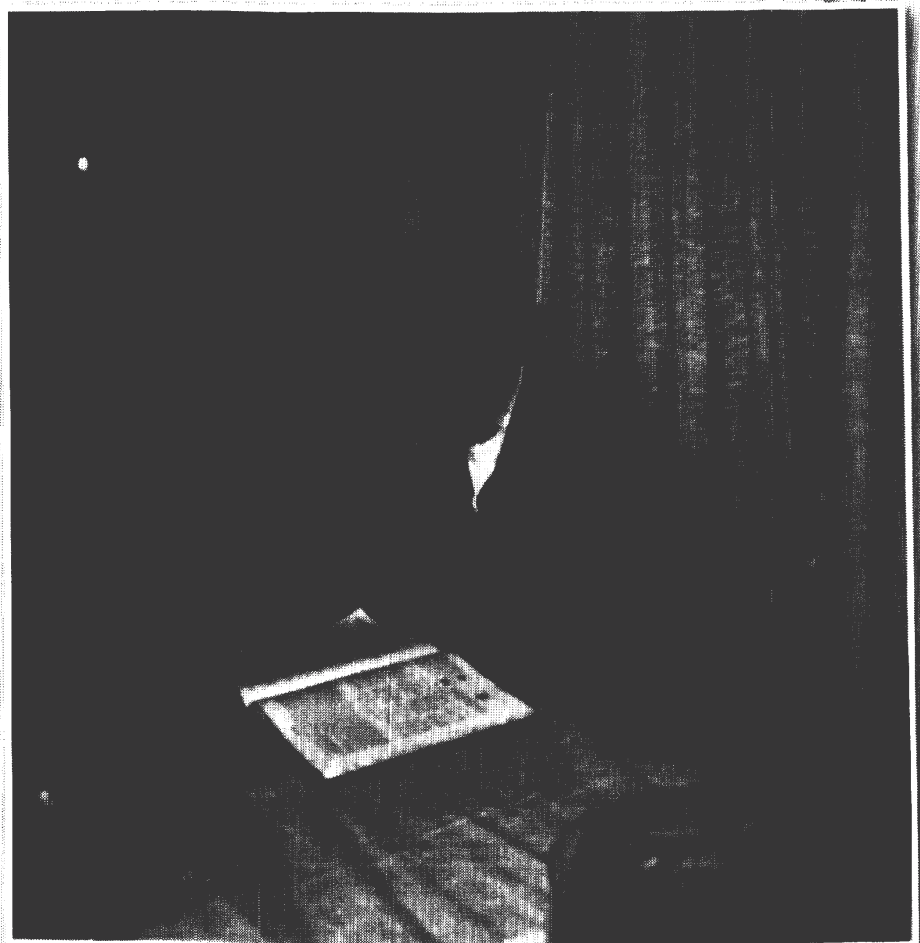
ידוע האמרה של רבי חיים זוננפלד ז"ל, שאמר לר' שמואל ז"ל על אחד

שבעולם, שיתנו לו עולם הבא בשלימות, אבל כאן אין אני רוצה להיות שייכות אתו. לדעתו היה ההוא בגדר אפיקורס, ובמשניות כתוב, "אל תתחבר לרשע", ואסור להתחבר עמו.

בשמונה עשרה היה רק ח"י ברכות, ובימי רבן גמליאל הוסיפו את ברכת ולמלשינים. כתוב בשו"ע שאם בעל תפלה עומד לש"ץ וטעה בברכת המינים, צריכים להורידו. וכתוב בגמרא, שאף שמואל הקטן טעה, וכתוב שם הטעם שלא העבירו אותו מפני שהתחיל הברכה. אם אחד טועה בברכת המינים כבר אני חושש שמא מין הוא, ואעפ"י שטעה, רק שאינו רוצה כל כך לקללם, אעפ"כ אני חושש שהוא מין. מובא בחז"ל, שהיו מינים שהוכיחו אותם עם פסוק הכתוב נגדם, ואבדו את עצמם לדעת, מפני שרוב המינים טועים היו. כתוב בחז"ל אין ישראל נגאלים אלא בתשובה, יש פסוק ביחזקאל "והעולה על רוחכם היו לא תהיה אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם".

כתוב ברמב"ם: אלה שאין להם חלק בעולם הבא, המינים, הכופרים וכו', ובפרקי אבות כתוב, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ומי שאין לו חלק לעולם הבא, יצא מכלל ישראל.

במעשה של חנה ושבעה בניה, כשהביאו את בנה הקטן, כתוב בחז"ל שהיה בן שנתיים, והוא כבר היה מבוגר בשכלו עד כדי כך למסור את נפשו, לא כתוב בחז"ל שזה היה מופת, מזה אנו רואים שאז חינכו שהיה זמן גרמא, ומיום ילודם חינכו למסירות נפש.

רבי עמרם בשנתו האחרונה, לימינו הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר זצ"ל

חשבתי ההסבר היא כי אחרי שיש רוח מלחמה להיהדות החרדית עם הציונים, לכן היהודים החרדים מתגוננים יותר. אמרתי פעם, כתוב בתורה "כי כל ההולך אחרי בעל פעור השמידו ד' אלקיך מקרבך ואתם הדבקים בד' אל' חיים כלכם היום", ולכאורה מהי הפי', במקום כל ההולך, היה צריך לכתוב כל העובד? ושנית,

שבעולם, שיתנו לו עולם הבא בשלימות, אבל כאן אין אני רוצה להיות שייכות אתו. לדעתו היה ההוא בגדר אפיקורס, ובמשניות כתוב, "אל תתחבר לרשע", ואסור להתחבר עמו.

בשמונה עשרה היה רק ח"י ברכות, ובימי רבן גמליאל הוסיפו את ברכת ולמלשינים. כתוב בשו"ע שאם בעל תפלה עומד לש"ץ וטעה בברכת המינים, צריכים להורידו. וכתוב בגמרא, שאף שמואל הקטן טעה, וכתוב שם הטעם שלא העבירו אותו מפני שהתחיל הברכה. אם אחד טועה בברכת המינים כבר אני חושש שמא מין הוא, ואעפ"י שטעה, רק שאינו רוצה כל כך לקללם, אעפ"כ אני חושש שהוא מין. מובא בחז"ל, שהיו מינים שהוכיחו אותם עם פסוק הכתוב נגדם, ואבדו את עצמם לדעת, מפני שרוב המינים טועים היו. כתוב בחז"ל אין ישראל נגאלים אלא בתשובה, יש פסוק ביחזקאל "והעולה על רוחכם היו לא תהיה אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם".

כתוב ברמב"ם: אלה שאין להם חלק בעולם הבא, המינים, הכופרים וכו', ובפרקי אבות כתוב, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ומי שאין לו חלק לעולם הבא, יצא מכלל ישראל.

במעשה של חנה ושבעה בניה, כשהביאו את בנה הקטן, כתוב בחז"ל שהיה בן שנתיים, והוא כבר היה מבוגר בשכלו עד כדי כך למסור את נפשו, לא כתוב בחז"ל שזה היה מופת, מזה אנו רואים שאז חינכו שהיה זמן גרמא, ומיום ילודם חינכו למסירות נפש.

רבי עמרם בשנתו האחרונה, לימינו הגה"צ רבי יעקב מאיר שכטר זצ"ל

חשבתי ההסבר היא כי אחרי שיש רוח מלחמה להיהדות החרדית עם הציונים, לכן היהודים החרדים מתגוננים יותר. אמרתי פעם, כתוב בתורה "כי כל ההולך אחרי בעל פעור השמידו ד' אלקיך מקרביך ואתם הדבקים בד' אל' חיים כלכם היום", ולכאורה מהי הפי', במקום כל ההולך, היה צריך לכתוב כל העובד? ושנית,

מי שעבד ע"ז השמידו אותו, ומי שלא עבד לא השמידו אותו, אבל מהו ההמשך ואתם הדבקים, אמרתי, כך כתוב בחז"ל כשבאו ישראל ליד מואב עשו המואבים שוק גדול ומכרו פשתן, ודברים יפים, ורצו בזה להעביר את ישראל מהדרך, ובזמן כזה עצם ההליכה כבר לא טוב, וזה היה עצת היצר, ראשית לילך לקנות פשתן, ומה איסור יש בדבר, וככה היו הרבה מדריגות, עד שעבדו את בעל פעור, מקודם הלכו רק לקנות, ואם עומדת שם גויה זקנה הרי זה לא מזיק, והיא מוכרת את הפשתן ביוקר קצת, ובפנים עומדת צעירה שנותנת יותר בזול, בודאי ילך לקנות אצל הצעירה, וככה ממדריגה למדריגה עד שכבר מדברים איתם בתורת יידיים, ושותים קצת משקה אתם עד שהולכים אותם לפעור, ובעת כזה עצם ההליכה אסור ומי שהולך לא יצא נקי, ולהיפך מי שלא הלך לא היה מספיק שאינו הולך, הוא היה צריך להיות "ואתם הדבקים בד' אלק'", ולהיות חזק, הוא היה צריך לדעת שאין אנו רוצים פשתן ולא כלום מהם, והוא הדבר, הרוח מלחמה של היהודים. מתי שמע אז ילד מאביו שיאנח פעם על פירצה כמו היום. אז היו הת"ת בסדר, לא היה על מה לבכות ולפחוד שיעשו שינויים, אבל היום כל פעם יש פחד והילד שומע מאביו, היתכן יש פירצה ורוצים ללמוד קצת עברית בת"ת, ושאר הדברים. ואז הילד יצא קצת ממסגרו וראה שיש עוד עולם הזה, ואביו לא הרגיש בכלל שבנו סוטה מהדרך.

היום הילדים שומעים מאביהם שמפחדים מהפירצות בת"ת, וכן בענין הצניעות עומדים היום על משמר ששמלותן של הבנות יהיו יותר ארוכות.

השואל: הלא וואים שגם היום הולך ומתפרץ, כגון עברית וכו'?

ר' עמרם: אלו הם ההולכים אחרי בעל פעור, אבל אני מדבר על אלו שאינם הולכים, צועקים תמיד "אל תלכו כאן ואל תבקרו פה". יש רוח מלחמה.

השואל: איזה היתר מצאת לדבר איתי אחרי שנודע לך שאני מורה באוניברסיטה באמריקא?

ר' עמרם: אילו בא אלי אדם עם נטיה רעה, ורוצה להתחבר אתי, כבר כתוב "אסור להתחבר לרשע אפילו לקרבו לתורה", וכפי שכתוב בנוסח החרמות, כמו שהוא בלי פירושים, "להבדילו, לרדפו, להדפו". ראשית, התחברות זהו דבר אחר. מהו התחברות? ושנית, רשע הוא מי שיש לו נטיה רעה, אבל אם בא אדם וכפי שהוא נראה, הוא אדם ישר ואין לו נטיות רעות שיהא נמצא במצב שלא מוצא חן בעיני, והוא רוצה לדבר אתי ולשמוע מה שאני אומר, ואני יכול להסביר לו, זה הזדמנות הכי טובה שיש, לדבר אתו, ולהסביר לו כל הענינים שידע זאת. בזה אין שני הדברים, אין כאן התחברות, ואין כאן רשע.

לכתחילה כשבאתם ושאלתם אותי אם אני רוצה לדבר אתכם, עניתי לכם למה לא? יש יהודי הרוצה לשמוע את דעתי. אני מדביק מודעות ברחובות שיבואו

לשמוע, והנה בא יהודי בעצמו, הלא זה בודאי טוב. אח"כ שאלתם אותי אם אני לכם להוריד את זה בטייפ, עניתי לכם כתוב בחז"ל שרבי יוסי אמר "מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי" שמעתי פעם הפירוש, מעולם לא אמרתי דבר שאהיה צריך להסתכל מאחורי, אם לא שומעים את זה דבר שצריכים להסתכל לאחור, שלא ישמע זאת אדם אחר, אינו טוב, ממה נפשך, אם אני מדבר ח"ו לא טוב, אסור לי לדבר אפי' עמכם לבד, ואם זה טוב בשבילכם, יכולים כולם לשמוע את זה. לכן לא מצאתי לבא עכשיו ולהפסיק היחסים אתכם.

לפי זכרוני, היה נהוג בירושלם שאיש לא יקרא לאשתו בשמה, וכן האשה לבעלה. וכן מובא בגמרא על אחד שקרא לאשתו "ביתי". וכשרצו לקרות היו קוראים "הערסטע", וכן התנהגו אמי ואבי. סיפרה לי אמי, פעם - תיכף אחר חתונתם - לקח אבי את המפתח ויצא מן הבית,

ואמי עוד לא היתה כל כך מקורבת אליו לקרותו בשם "הערסטע", והלא לקרותו בשמו לא היה נהוג, לכן הלכה אחריו פסיעות הרבה, עד שאדם מן השוק הרגיש בזה ואמר לאבי שאשתו רוצה משהו. היה זה מנהג של צניעות.

בימים ההם היה יהודי בעיר עתיקה - שמו היה ר' אהרן בער - והיה כאן קונסול גרמניא, ור' אהרן בער רצה לנסוע לגרמניא, נכנס לקונסול ושאלו אם רוצה לסמור ד"ש למשפחתו הוא יכול למסור. וביקש מהקו' שרוצה למסור לקרוביו שגדולים ממנו בדרגה ונסע לשם. ומסר להם הד"ש וביקש מהם שרוצה למסור ד"ש מהם לקרוביהם שגדולים מהם. וכך הלך עד שהגיע לביסמרק, ועמד לפניו כפרופיסור לשפה היפנית, וביסמ' לא היה יכול לבחון והוציא ממנו בדידות מכתב המלצה שיבואו לעזרו, ונסע לאיסטנבול והשיג שם מהשלטון אישור שיכול להיות "חכם באשי", ונסע לארץ ישראל בחזרה ונודעו הדברים כאן, והוא לא היה ראוי לאותה איצטלא וחששו שיסבלו ממנו, והרבה אנשים נסעו לתחנת הרכבת והוציאו בכח את התעודה מידו. אבל התואר חכם באשי נותר לו, כן קראו לו.

החכם פאשע היה להם כח אפי' לענוש אנשים. פעם גנב בעל עגלה, והורה ר'

שמואל סלנט שיתנו לו מכות עד שהודה. אני זוכר שהיה מנהג לעשות יובלים של כל איש במסוים. הלכו אנשים ולקחו בעל עגלה, ועשו פארזאד גדול, ונתנו לו עגלה יפה, וקנו לו שוט חדש, ובזה חתמו את העסק של היובלות. קראו לזה "מחול פסטער", זה היה שם של זריקה נגד כלבים.

נזכרתי השמות של החצרים מהרחוב שלנו ישראל שינקרס חצר, משה קעזניקס חצר, די עגונות חצר, אלתר אפטייקר'ס חצר, בית יתומים חצר, חיי עולם חצר, חצר של יהודים המערביים, סנדלרים חצר, חצר יהודי נמוך, מנדל ראנד חצר, ראנד היה לו חצר גדול ליד הר הבית, כל חצר היה לו כמה בתים, החצר היה בנוי עליו, אחד נכנס לתוך השני, לא כמו היום כמו חורים ומחסנים כמה שהיה אפשר. הבתים היו בנויים עם קשתות.

יש פסוק במשלי "בעצלתיים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית". בזמן הזה אין יודעים אפילו למה דוקא לתקרה שייך לשון עצלתיים.

המנהג בעיר עתיקה היה שכל הבתים היו בנויים עם קשתות, ודרך הקשת שאבן אחת מחזיק את השניה, ושלושים יחד, וככה זה מחזיק. וזה צריך לעשות בבת אחת, אבל אם יעשו אותה בעצלתיים יצא אבן מכאן ומכאן וידלף הבית.

בעיר עתיקה בדרך לכותל יש אבן המונח בקשת, ואומרים שזה נתלה בבנין של הילני המלכה. שם זה נמצא.

השואל: אף פעם לא ידעתי למה בנו כך בא"י?

ר' עמרם: מה עושים בכל העולם?

השואל: בכל העולם יש עצים שבונים בזה.

ר' עמרם: ביהכנ"ס של החורבה היתה בנויה בקשת.

השואל: מה היה גודלו של ביהכנ"ס החורבה?

ר' עמרם: היו נכנסים שם אלף וחמש מאות אנשים.

דירת הורי בעיר עתיקה, היה ברח' חברון, ומול הסיריע - בית הממשלה של טרקיי, היה חצר של יהודי התומך בישיבת חיי עולם. הוא היה עשיר וסיפרו אז איך נהיה עשיר: הוא היה קבלן ברוסיה ופעם נתנו לו הממשלה שם עבודה וטעו במאה אלף רובל. נכנס לגדול אחד ושאלו אם יודיע להם, וענה לו הגוי אינו עומד שמונה עשרה ולא יתפוס שטעה, וטעות גוי מותר, אבל אתה, תסע מכאן. וכן עשה, ובא עם עשרו לכאן.

בתחלה, כשנכנס כאן ממשלת ענגלאנד, היה רעב גדול לא היה לא אוכל ולא ממון. הלכו הנשים ואפו עוגות קמח עם תמרים, ויצאו אל חיילי בריטניה למכור אותם, וקראו לזה 'מיסטר קייקס'. הם שילמו בעד זה מטבעות בריטיות, ומזה היה קצת פרנסה. אז היה יהודי - ר' מנחם גרינג, וצעק בקולות ליד חלונות הבתים

של בתי ורשא, "רחמנא לצלן מה שיצא מהעוגות האילו". זה לא החזיק זמן הרבה עד שבטל העסק.

במלחמת העולם הראשונה לא היו פצצות בתוך ירושלים, רק לבסוף המלחמה נפלה פצצה במחנה יהודא. ר' יצחק ירוחם דיסקין ז"ל גר אז בשכונת אבן ישראל, וכששמע הבית יתומים חצר הפצצה נפל קצת בפחד ונכנסו אלינו בחצר שלנו בעיר עתיקה. הבית יתומים כשנתיסד היה רק חמש ילדים בתוכה. אבי היה פקיד בבית יתומים דיסקין, והוא עשה את האותיות, היה לו כתב יפה. יש מנהג במוסדות לכתוב שם הנדיב בספר עם אותיות מוזהבות, והוא היה יכול לעשות אותיות מרובעות.

נתנו לר' יצחק ירוחם את דירת גיסי ר' יעקב לייב ברגמן, שהיה גר בחצר הזאת, והיה שם כשבוע וחצי. וכל ימיו החזיק לו טובה. מתי שר' יעקב ליב בא אליו אמר, "אונזער מכניס אורח", וכל מה שביקש ממנו היה נותן לו ועוזר לו, הכל בשביל שישב בתוך דירתו שבוע וחצי. קירב אותו מאד, והלוה לו הרבה כסף ומינה אותו משולח לשיבת אהל משה, לא היה יכול לשלם לו הטובה. מנהג היה אצל ר' י. דיסקין ז"ל, בכל יו"ט היו נאספים אצלו גדולי ירושלים, והוא אמר תורה, פלפול עצום, פעם כשאני הייתי שם ישב אז ר' זרח עפשטיין, גיסו של ר' יצחק מתמיד, הוא היה גדול בישראל, הראש ישיבה של "תורת חיים", אמר אז ר' זרח הוא היה רוצה לחתום שמו כמו שאחרים נוהגים השפל באמת, אלא שמפחד שיאמינו לו.

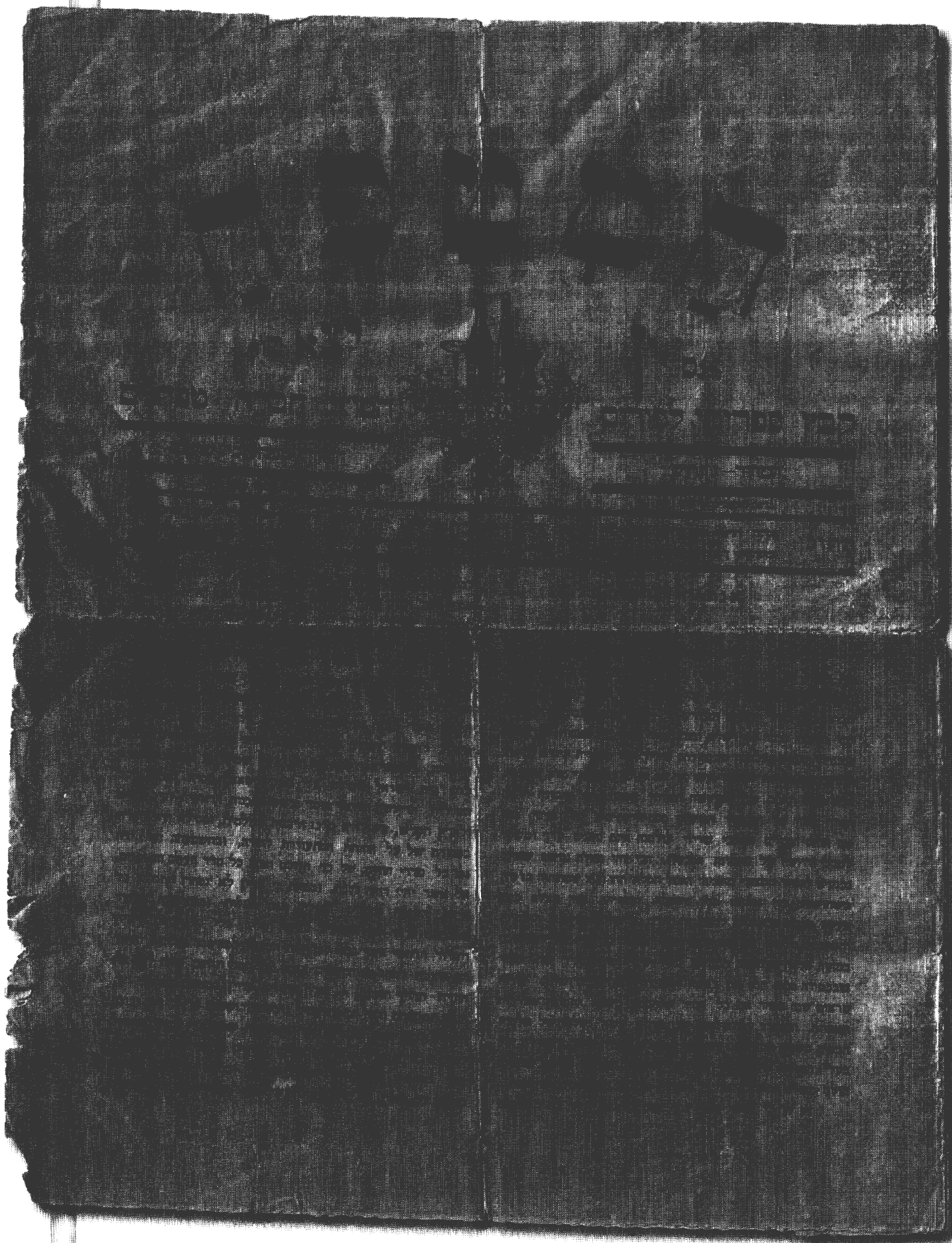
ר' חיים היה חותם המחכה לישועה קרובה, הרבה גדולים חותמים "הקטן", מתוך עניות.

השואל: זה נהוג רק אצל יהודי הונגריה. אצל הספרדים זה גם נהוג?

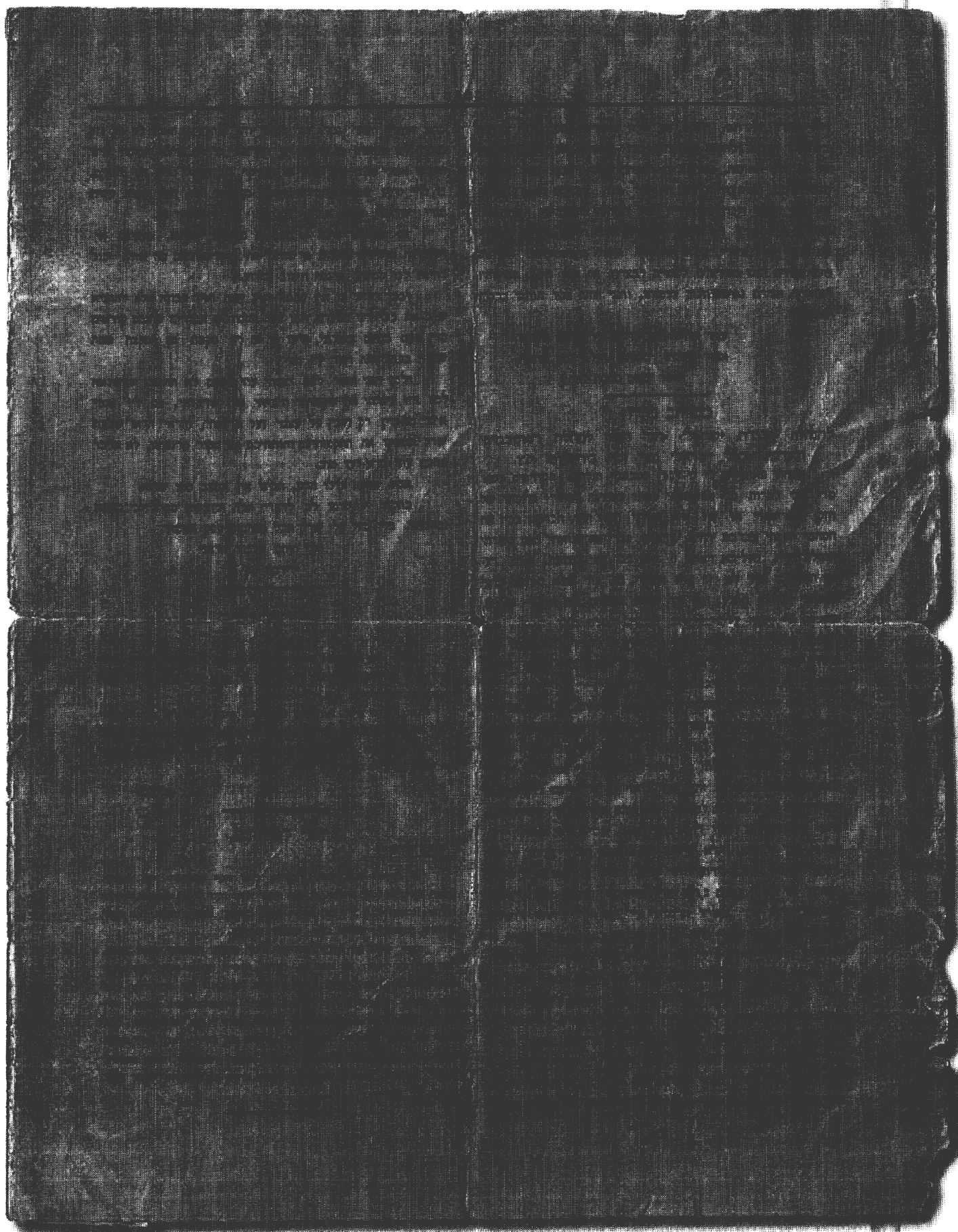
ר' עמרם: הספרדים חותמים ס"ט, מפני שבספרד היו אנוסים שמלחוץ היו נראים כגויים, ורק בפנים הם היו יהודים, ולכן חתמו שהם טהורים.

צעירי אגודת ישראל הוציאו גליון לפורים בשם "המטפח", וקוק היה רגיל לחתום לפני שמו, "עבד", והיה כתוב על המטפח היות והוא עבד נותנים לו למשלוח מנות שטר שחרור. יש לי כאן ציטוט מכתב עת "מלחמת תרבות" וכתוב בו מענין "קוק", פעם אחת היה איש אשכולות מהמזרחי שמרוב "אהבת ישראל" היה מהלל ומשבח את המסיתים ומדיחים של הטמאים, ויש אומרים בשמו כי גדול משחק כדור רגל יותר ממזמורי תהילים, ומספר בשם שלמה צמח שכתב זכרונות, שפעם נזדמנתי לרגל עבודתי עם "קוק" בעמק יזרעאל, וכשנכנסו האורחים בחדר האוכל ראו הרבה דברים שהם "בבל יראה ובל ימצא", כגון טריפות, וחזיר, צל קודר כסה את פני הרב, אבל עד מהרה שב מאור פניו ורוחו הטובה, ולא נסתלקה ממנו עד סוף ביקורו, והוא נפרד מאנשי הקבוצה

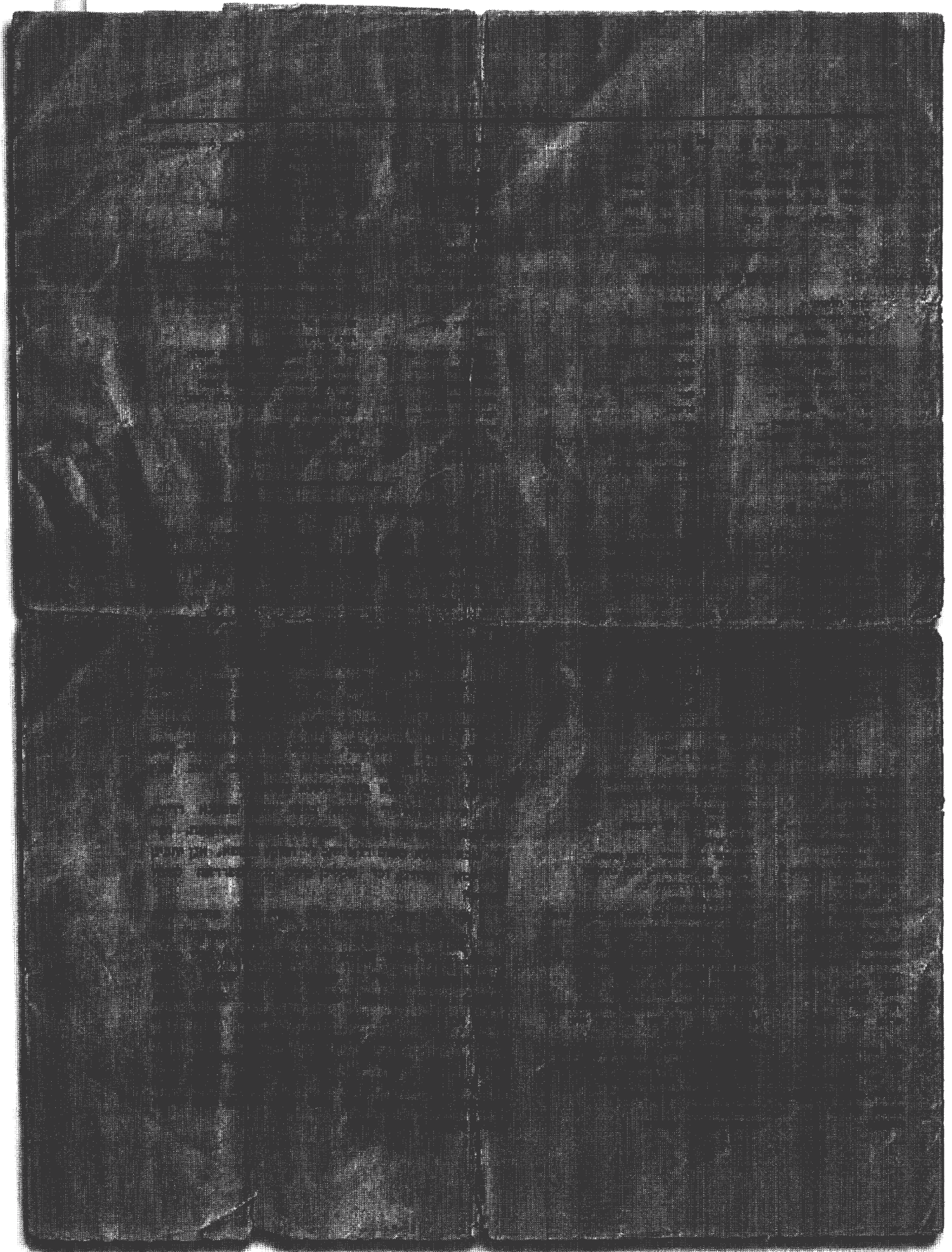

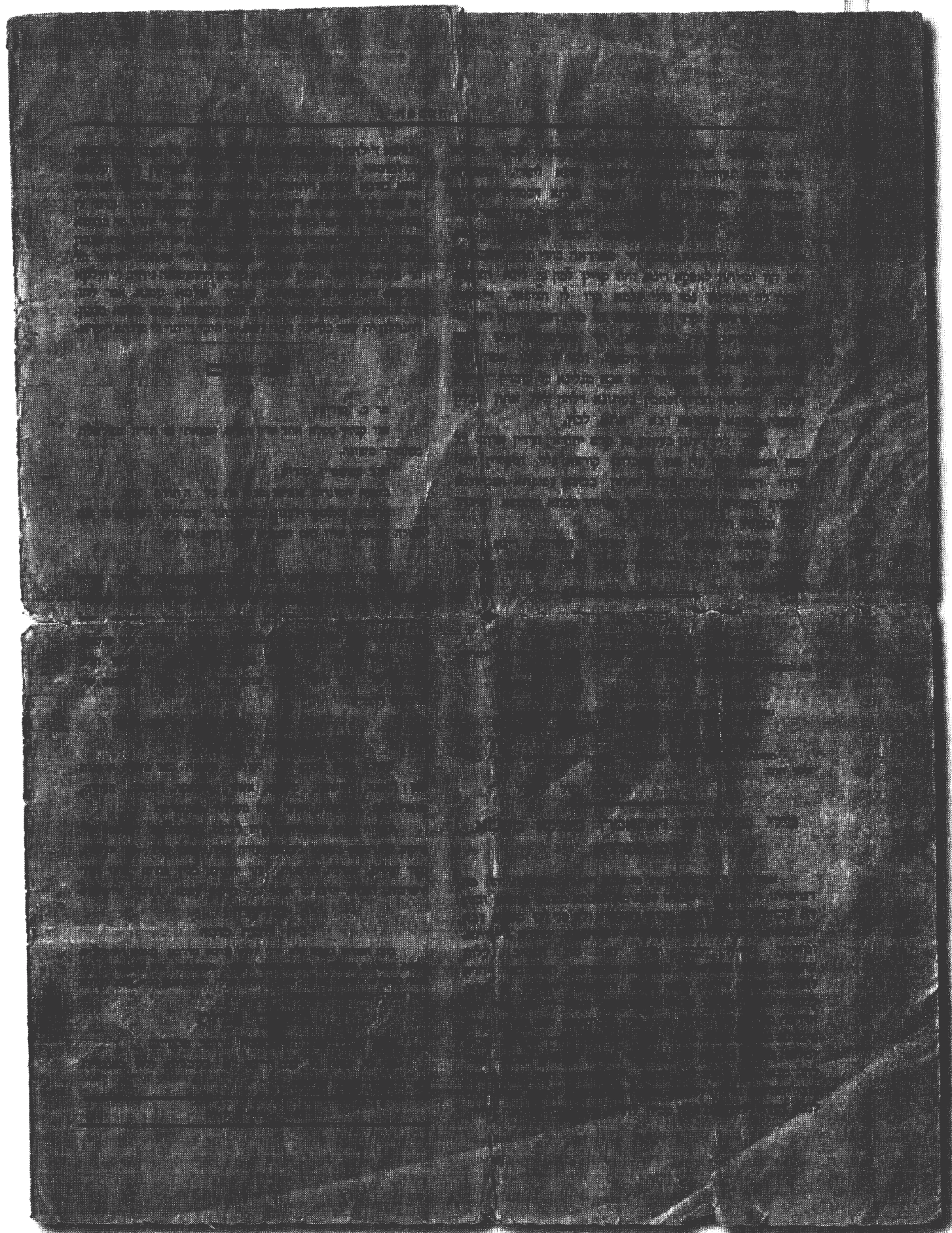

בלבביות רבה, ואמר להם "אתם אינכם יודעים מה רבו מעשיכם, שתי קדושות אתם מחזירים לגוי קדוש, קדושת הארץ וקדושת הלשון", וממילא קדושות הללו לא יערערו אתכם מקדושת התורה, ועל היסורים שבישיבתכם כאן צפוי לכם שכר גדול בעולם הבא, והלואי שיהא חלקי עמכם ע"כ.

השואל: האם שמו אותו בחרם?

ר' עמרם: איני זוכר. פעם [טבת תרצ"ג]
באו לכאן גדולי משחקי כדור רגל, וכתב להם
"בואכם לשלום מלאכי השרת", והלכתי אני ובן
אחי, יעקב בלוי, והוצאנו כרוז נגדו "עולם חשך
וצלמות". אני זוכר שהיה כתוב שם "כחזיר
נובר באשפות" הלכו רבניהם, ועשו ח"ר נגדי
ונגד יעקב בלוי.

השואל: האם כל הכרוזים המתפרסמים ברחוב מודפס בהחומה?

ר' עמרם: פעם הקפידו שכל הכרוזים יודפסו ב"החומה" למען יעמדו לזכרון, היום אינני יודע. כאן היה קיים "חנוך לנער" חברה לילדים, וזה היה נמנה על מחנינו, אינני זוכר על איזה סיבה, [אדר תרצ"ב] אבל הם הוציאו איסור על חנוך לנער, שאסור לילך לשם, האיסור הוציאו הרבנים של קוק, ואני הלכתי והוצאתי כרוז נגדו, תחת השם "מפי עוללים ויונקים", וחתמו על זה ששה ילדים.

פּעם הָיָה כּאָן רעידת אדמה בשנת תרפ"ט
בערך, למדתי אז בישיבת אהל משה, ואז
הייתי בחדר סמוך להישיבה, והייתי שם לבד,
ושמעתי רעש כמו אוטו-מוביל, ועמדתי בצד
ליד הכותל ותיכף נפתחה הכיפה ונעשה חור,
ומיד נסגר, וכשיצאתי לחוץ ראיתי שנתקיים
"ותעל עשן העיר כעשן הכבשן", ושמעתי שר'
דוד ר' נחום'ס, כששמע הרעש עשה ברכה

עולם השך וצלמות — ד' ירחם!

בִּיְרוּשָׁלַם עִירָה־קִי יִחְקִיִּם אוֹתוֹ הָאִישׁ עֹמֵלֶק יִמֹּחַ שְׁמוֹ וְהָכֵר
אֲשֶׁר יִשָּׁח בְּרִכְתּוֹ לְמִסִּבַּת מַכְבִּים הַמוֹמְרִים לְחַדֵּשׁ שְׁכֵנֹת
כְּפֹהֵי הָדוֹרִים כִּרְגֵל נֹאֵה בְּלֻעַ וּבֹזֵאת נִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל וּפְתָעִים
בְּכָל שָׁבַת וּשְׁבַת אֶת לְבוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֵילֹה הָיוּ הִלְלוּ קוֹרְעִים אֶת
כִּשְׁרֹנוֹ הִי יוֹתֵר נֹחַ לָנוּ.

השבת האחרון הכנידו לחלל עוד יותר את השבת באופן
נורא ומכיל אשר התפוצצו כל לבות ישראל לראות את המחזות
הזועות בשבת קודש ולרבים מִיִּשְׂרָאֵל נהפך לאבל עונג שבת
בעוה"ר - יבא איש כזה וישלח את ברכהו למסיבות אלו, או ואביו
אל מה הנענו בארצנו הקדושה.

יהודים העלו על לבבם, האם, שערונה לפני עשרות בשנים כי
בוא צר ואויב כזה בשערי ירושלים, ועוד בשם רב יכונה אשר על
האוניברסיטה יביע - כי מציון תצא תורה" (ע"ל) ואשר למכבים
אלה ישלח את ברכתו, אותו האיש המן החתך והצבעו כחור
נובר באשפות ומעלה סרחן, ועוזרו ומסייעו ומלכחי פנכי שלו
מגדלים ע"י את האנדרלמוס' מסרחים ומחריבים את העולם
ונפשות ישראל מהם דרש, ועדינו ועל כל ישראל שלום.

צעירי שלומי אמוני ישראל

2000 年 12 月 15 日

מיוערת ואזהרה חמורה!

מסעם הרבנים הגאונים הגדולים דפרומישן חסידים דפעהל' שליט"א
באשר רבא מיל' ד' שבתא שיהי' מנהגיהם נחל דהמש' מאת איהם מן ונתב' אלס'
ס'אם מה'ה'ס' מ'ה'ה'ר' כ'ס'ר' הר' הר' אב'ד' פ'ס'ת' ח'ו'ה'ה' מ'ס'ר'ה'ה'ן מ'ס'ר' ו'ת'ן
ק'ל' י'ר'א'ל' ה'י'צ'א' ע"י' א'נ'ת'ת' י'ש'ר'א'ל' מ'פ'ת' ש'ה'ו'א' מ'ל'א' ש'ק'ר'ם
ז'ב'ר'י'ע'ת'ת' ת'ג'ל'ה' מ'ל'ו' ש'ס'ס'ת' ל'פ'ת' נ'ג'ו'ם' ת'ר'ק'ם' ד'ח'י' ת'מ'ד' ח'ו'ה'ה'ר' נ'ר'ל'ם' ו'נ'א'
ש'ת'ק'ן' ה'ה' ש'ר'כ'ם' מ'ל'ע' מ' ש'ה'א' ע'ת'ן' ד'ד' מ'ז'ק' ל'י'ה'ו'ה'ת' כ'מ'ד'ה' ד'ו'ע'ה'
ד'ר'ב'ה' ו'ת'ר' מ'ש'א'ר' ע'ת'נ'י' ה'א'ר'ץ' ה'י'ד'ו'ע'ם' ל'ח'פ'ש'ם'.

[illegible]

עמרם בלוי ויעקב בן משה בלוי הנ"ל שהם
מנוודים לשמים וחובה להתנהג עמהם כדין
תורה"ק באלה המבזים ת"ח. וכן העתה ביד ישראל
המתלבש באדרת שער וכמלי דכדבי, ופנה עורף גם לאהרן
במותו הנחצ חור ארזק וראשי שלמי אמני ישראל שבפליין
מזג הוא להנער החרדי באופן מבהיל עד שגם איזה מ"מדים
תשכד וכו' ויכדו ברשתם והולכים מרחי אל דחי רל עי
שהופק אצמם ביוז ת"ח. וכמה עבדות חמדות הכחמת מה
לכן גזרו ח"ח ובאסור גמור שלא לחזק את העתון
ק"י לא בכסף ולא בנתינת מודעות וברבות
בעתונם ולא לסייעם בנתינת מאמרים.

השופר נשוא ידום מרהבשל במצות ודחה ר"ל ולא חי בסתר ובקנייניו. יושבין להבריש יושבין בדת
הכ"ר. זכרי הנביא למקהלות האשכנזים פרושים וחסידיים
דפסקה דחשם חכבא

הוצאנו כרוז... עשו ח"ר.

הכרוז נגד קוק (למעלה). מודעת החרם על רבי עמרם (למטה)

בשם ומלכות, היו אז אלף הרוגים וביניהם לא היה אפילו יהודי אחד, ויהי לפלא. אז הייתי גבאי בישיבת אהל משה וכמובן עשו אז המוסדות תעמולה שישלחו כסף על תיקון הנזקים, ובתחלה רציתי להשתמש בתעמולה זאת שלהיהודים לא נגרם אפילו משהו, אבל לבסוף לא השתמשתי בזה כי לא רציתי לפגוע בהערבים.

אבל העובדא היתה שהרבה יהודים היה להם נסים שונים, ויצאו שלמים מהרעש, וכמו שהיה במצרים, שד' הפלא בין ישראל למצרים.

היה מעשה, אני יודע אם יש אחד שזוכר זאת, כמדומני זה היה לפני היטלר ימ"ש, שאחד מאבני הכותל המערבי העליונים, בצד שמאל היה שם אבן שבור, ונזל ממנה מים, אמרו אז שהכותל בוכה. גם היו שאמרו אז כי למעלה בהר הבית יש בור ומזה נוזל ונהיה שם סדק בהר הבית, יש שם בורות בהר הבית לפעמים היו קונים מהם מים, לנו היה בורות בהחצרים אבל זה היה מספיק רק עד חודשי תמוז-אב, ובחדשים האחרונים של הקיץ היו צריכים לקנות מים, והיו גוים שמכרו מים מהר הבית וקראו לזה "מוחרם", כך קראו להר הבית. והלכו עם הנודות על שכמם, וקנו מהם בעד כמה עשירות, ומזה שתינו המים של הר הבית, המים היו טובים מאד ומתוקים, בימים ההם היו מאד מצומצמים, מה שמכזבים היום ביום אחד אז השתמשו לחודש, היינו משועבדים להגוי, היו צריכים לחכות עליו ברחוב עד שהתפנה. ואני חפשתי חבר שיזכור את המעשה הזאת, עדיין לא מצאתי, אני קשרתי את המעשה למה שאירע.

השואל: אני חושב שהחלישות בדת לא התחיל אצל הציונים, זה כבר התחיל בזמן האנגלים.

ר' עמרם: אכן, עם כניסת האנגלים התחיל איזהו התדרדרות דתית, אבל מיד לאחר כניסת האנגלים הופיעו הציונים ויסדו ועד הצירים ועוד דברים.

תיכף בהתחלה הרבנים הכי גדולים של ירושלם מכרו את עצמם להציונים, הרב פרנק, ור' דובצ'ה, הציונים ידעו מה שקונים. הם קנו את הסחורה הכי טובה, קנו, ולא ביקשו דבר, רק אמרו להרבנים הלא אתם יושבים בחדר קטן בחורבה עם כסאות שבורים ואין לכם מה לאכול ומאיפה יהיה לכם השפעה, אם אתם רעבים, ואתם נמצאים בפאלוש אצל החורבה, איננו מבקשים ממכם דבר, נעשה לכם משרד הרבנות, ניתן לכם משכורת טובה וכסאות יפים, ושמש טוב, ובמקום שחיו בחצי לירה ניתן לכם שמונים לירות, ותהיו רבנים כדבעי. ואז בתקופה ההיא מתו אנשים מרעב רח"ל, לכן מכרו את עצמם כי הלא לא ביקשו דבר.

אח"כ כשניתסדה האגודה, והעדה התחילו לעשות משא ומתן עם הרבנים ואמר להם ר' משה בלוי אנחנו גם ניתן לכם משכורות הם נותנים שמונים לירות אנחנו ניתן שבעים והם כבר לא הסכימו, אבל אחד שהיה מהבד"ץ דחסידיים

כן בא בחזרה ר' פישל ברנשטיין, ר' משה בלוי היה אומר בדרשה כתוב באיכה כל מחמדיה נתנו בעדיכם להשיב נפש ואח"כ ראה ד' והביטה כי הייתי זוללה שמקודם מכרו עצמם בעד שמונים לירות להחיות את נפשם ועכשיו הם כבר רוצים מאתיים כי הייתי זוללה.

ר' דובצ'ה היה לו אשה צעירה, והוא היה זקן, גדול, וגאון, והיא טענה שאין במה לחיות. בזכרוננו שאמרו אז בשם ר' דוד בידרמן ז"ל שלא כתוב בשום מקום שצריך לחיות יותר, צריך שיוותר על חייו ולא ליכנס במשרד הרבנות, ר' דוד היה הרבי היחידי בירושלם, הוא היה אומר אדמור"י חוץ לארץ בואו לכאן בירושלם, ונראה אם אתם יכולים להיות כאן אדמורים", הוא היה מקובל על הציבור אפילו אצל אשכנזים-הפרושים, אבי ז"ל היה יהודי אשכנזי ואעפ"כ לפני חתונתי הלך אתי לר' דוד'ל לקבל ברכה.

הנסיון אז היה גדול לא היה מה לאכול.

השואל: הפרנסה היה תמיד קשה, הגוי פרנסתו אינו תלויה בדת, אבל אצל יהודי, פרנסתו תלויה בדת ולכן היא קשה.

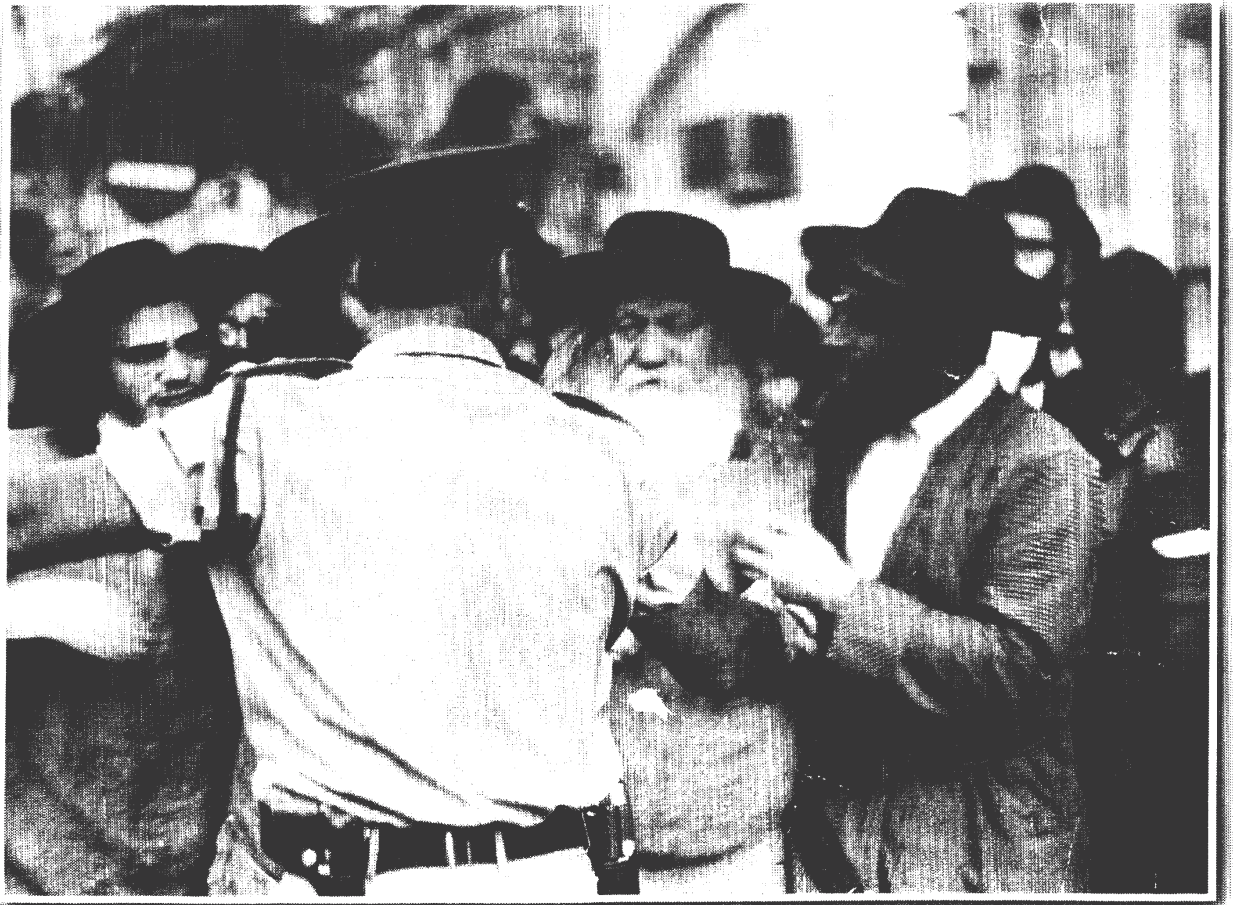
ר' עמרם: אבל השי"ת עזר שתמיד היה להיהודי יותר פרנסה מהגוי. היה כאן גוי שאמר כך היום אתם בגלות, ואנחנו אצליכם שמשים ועובדי נקיון ומנקים הביוב, וכשמשיח יבא תהיו אתם שמשים שלנו ותעבדו אצלינו, תמיד היה היהודי למעלה מהגוי, כתוב במדרש על הכתוב "שרתי במדינות", שאפילו בזמן הגלות היו היהודים בדרגא עליונה מהגויים, בגלות מצרים כתוב בתורה, "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה", והפי' מגרת ביתה, שהבית היה שייך להיהודי והיו מצריים שגרו אצלה.

ר' משה בלוי כשחזר מחו"ל לפני המלחמה אמר, שבגרמניה לא פוגשים סנדלר יהודי, וחייט יהודי.

השואל: היום נדבר אודות זכרונות?

ר' עמרם: עוד הרבה שנים לפני המדינה, היה כאן חיידר בשפה האידיש, שקראו אותה "ר' בן ציון יאדלר'ס חדר". האמת היא, שרבי בן ציון לא היה המייסד, אלא רבי עקיבא פרוש ז"ל. אבל החדר היה נהוג רק באידיש, וזה היה הבית חינוך לבנות באידיש, ובאה אלינו ידיעה שיש הורים הרוצים שאחרי שעות הלימוד בהחדר, ילמדו עם בנותיהם עברית לשעה. מיד כששמענו על זה, להבדיל לחיים, מר' משה בלוי ז"ל, הוא היה אז המנהל של החדר, וטענתי אתו היתכן איך מרשים פירצה כזאת, ובפרט שהוא בתוך החדר. ענה לי, ראשית, שעל עברית אין איסור (החרמות והאיסורים היו רק נגד שפות זרות, אבל עברית, אין הכי נמי שהחרדים היו מאד נגד זה, אבל איסור מפורש כמו על שאר השפות זרות, לא היה). ושנית, שזה לא בשעת הלימוד, ואלה ההורים הרוצים בכך רק הם ילמדו. אני טענתי

שזה פרצה נוראה. בקיצור אמר לי, אילו היו יכולים להנהיג שזה יהיה במקום אחר ולא במקום החדר... הלא אין איסור על עברית, ומי שירצה ישלח ביתו ללמוד בפרטיות אחרי זמן הלימוד... ובשעת מעשה הסכמתי לזה שיהיה במקום אחר, ומה איכפת לי מה שההורים יעשו, הלא אינם עוברים על חרם, ומה שהוא עושה בפני עצמו במקום אחר, למי זה איכפת, ואמר לי כשהיו צריכים להשכיר חדר עבור זה במקום אחר, הלא זה יעלה כסף, אמרתי לו, כי גם אני השתתף בהוצאות, העיקר שזה יהיה במקום אחר, והתחיל הענין להתרקם שיהיה במקום אחר, ובאו יהודים וטענו שהפרצה עוד יותר גדולה, ולמה? כי כשהבנות יוצאות מהחדר לילך ללמוד במקום מיוחד עברית, זה מגרה את שאר התלמידות שגם הם ירצו לשהות בשכונה אחרת, לצאת קצת מהשכונה ולהחליף אווירה, וכל אחת תרצה גם. בקיצור, סיבבו חזרה את הגלגל שגם זה לא טוב, ולא בנקל קיבלו זאת, וירושלם נעשית כמרוקחה, ובני הישיבות עשו אסיפות ונהפך העולם נגד זה שילמדו שעה עברית אחרי זמן החדר, ועד כדי כך הביא הענין שהיה אסיפה של בני הישיבות, ושלחו לקרוא אותו ולא רצה לבוא, או מאיזה ענין שהוא. עכ"פ שלחו לומר לרבי משה בלוי שאם לא יחזור מזה יוציאו נגדו פולסא וח"ר, וזרק את המפתח של החדר ומסר את ההנהלה. אח"כ, ר' ישראל לוריא קיבל בידו ההנהלה, אבל ר' משה בלוי הלך מהחדר בעבור שעה עברית אחרי זמן הלימוד.

השואל: זה כתוב בספר שכתב? הלא הוא כתב ספר ימי חייו?

ר' עמרם: לא קראתי בספרים של ר' משה בלוי (איני יודע אם כדאי לכתוב אותו).

השואל: מקודם נשמע, אח"כ נראה.

ר' עמרם: הוא הוציא ספר עמודא דנהורא על רבי חיים ז"ל. כמובן טוב כתב על ר' חיים, הלא הוא הכיר את רבי חיים ז"ל. היה כאן הרב הראשי של הספרדים, יעקב מאיר, ואעפ"י שהיה רב ראשי של הציונים, אבל ראשית לפני המנדט של ענגלאנד בזמן הטורקים, היה שייך החכם פאשא ז"א רב ראשי להספרדים. רק רב ספרדי היה יכול להיות, אשכנזי לא היה יכול להיות חכם באשי, ור' יעקב מאיר היה ספרדי. אח"כ עשו את הרב קוק גם לרב ראשי כרגיל. כשמשלו הציונים כבר היה הרב קוק יותר בחזית מיעקב מאיר, והוא היה בכלל ספרדי, והיה רב מקודם, ממילא היה לו התנגדות לקוק, ובאופן לא רשמי היה תומך בעדה החרדית. כיבד את רבי חיים זוננפלד, והעדה החרדית, כן היה לו יחס טוב מתחת לשלחן עם העדה החרדית נגד קוק, ובהלויתו של רבי חיים זוננפלד ז"ל כיבדו אותו להספיד, אבל רבי ברוך בענדעט איזק לא אישר לו, הוא גר כאן, והוא חתנו של ראובן שלמה יונגרייז.

השואל: מה היה אז אברך או זקן?

ר' עמרם: אז היה בודאי אברך, ועשה סקנדל והפריע לו מלהספיד ולא דיבר, ובספר עמודא דנהורא מכסה את הסיפור, וכותב בערך כך: שיעקב מאיר לא דיבר מסיבת חולשה, או כיוצא בזה. זה לא מצא חן בעיני, כשכותבים סיפורים צריכים לכתוב העובדות כמו שהיו, והפסקתי מלהסתכל בו.

השואל: האם גם אתם הייתם בהלויה? היה שם סקנדל גדול?

ר' עמרם: כן, הייתי שם. כיון שעשה קצת רעש, במילא לא רצה כבר ר' יעקב מאיר להספיד, והפסיק וירד.

השואל: מה אמרו על זה שאר האנשים?

ר' עמרם: איני זוכר איזה רושם זה עשה ומה שאמרו. תמיד היו בדעה שלא להפגש עם רבי יעקב מאיר. אצלינו קרה לפעמים להפגש עם קוק, אבל כרגיל ההתנגדות נגד קוק היה הרבה יותר. אבל המושג שרב ראשי ציוני יספיד את ר' חיים, על זה התנגדו. בדרך כלל היה הוא אתנו באופן לא רשמי. הוא לא נפגש אתנו.

השואל: כשרבי חיים היה חי, האם הנהיג את כל העסק?

ר' עמרם: הוא לא הנהיג, אלא היה הקובע והמכריע.

השואל: כפי שאני רואה המצב כאן היה שתמיד היו יהודים כאן שרצו שהרבנים

יצייתו להם ויסכימו לדעתם. והיה גם מחלוקת בין הרבנים והאנשים שרצו שהרבנים יתנהגו כך וכך.

ר' עמרם: היה כאן מלחמה גדולה נגד קוק. ראשית, היה רב ראשי של הציונים, וחזק את עמדת הציונים. ושנית היה, שבעצמו כתב דברים לא טובים.

השואל: האם קוק כתב דברים לא נכונים?

ר' עמרם: בודאי! הוא כתב דברי אפיקורסות.

השואל: מי קרא את זה?

ר' עמרם: הוא עשה ספר אורות מאופל, ושמה יש אפיקורסות.

השואל: מה כתוב שמה?

ר' עמרם: איני זוכר הרבה, אבל יש כבר קצת העתקות מזה, כמה דברי שיטות, והלא יצאו היהודים החרדים בביקורת נגד זה, להראות דברים של שטות ואפיקורסות. לקוק היה תלמיד יעקב משה חרל"פ, והלך ליישב את דברי קוק, ועשה ספר 'טובים מאורות', את הספר טובים מאורות לא ראיתי, גם את אורות מאופל לא קריתי בשלימות, זה קונטרס כזה. עשה עוד כמה קונטרסים שהיו בהם דברי אפיקורסות, ויהדות החרדית יצאו נגד זה והוציאו קטעים מדברי שטות ואפיקורסות, וחרל"פ עשה ספר טובים מאורות ורצה ליישב, אבל העולם אמרו שיש בזה יותר אפיקורסות מהספר של אורות מאופל.

השואל: האם אתם יכולים לזכור מה היה כתוב באורות מאופל שאז תיאר

אפיקורסט?

ר' עמרם: אין כדאי לחזור בהם. דברי פתאות ושגעונות. היה כתוב בהם שהנצרות ר"ל באו לעקור את השנאה ממסכת של עם ישראל. איני זוכר את כל הענין, אבל היה כתוב בו דברי טפשות כאלו, ואפיקורסות. וכן כתב אודות החלוצים שמשחקים בכדור רגל, והתעמלות שלהם מעלים את השכינה יותר משירות ותשבחות מה שאמר דוד המלך.

השואל: איך יכול להיות שכתב דברים כאלו?

ר' עמרם: זה כתוב ונדפס עוד מקודם, טרם שבא קוק עשה ר' עקיבא פרוש ז"ל קונטרס נגדו, וקראו בשם "קול השופר". אח"כ, לאחר כמה שנים הלכו שניים, ר' מאיר העלר ור' יוסף הופמן, כבר נסתלקו שניהם, והוציאו נגדו קונטרס "קול גדול". היה גם קונטרס שלישי, "קול קורא מהיכל", ונדמה לי שהם הוציאו את ה"קול גדול", ואסרו אותם במאסר עבור זה. ר' חיים [-זוננפלד] ז"ל אמר שלכן אסרו אותם, מפני שהדפיסו ופרסמו אפיקורסות, ור' עקיבא פרוש כשעשה קונטרסו לא העתיק קטעים ממנו.

השואל: ר' חיים היה יהודי פקח?

ר' עמרם: חכם גדול, ופקח גדול. ב"קול גדול" מועתק קטעי דברי אפיקורסות, ואין צריכים לחפש את האורות מאופל. תחפשו את הקול גדול ותראו. כבר הוציא כתב עת בשם "הניר" ויש שם גם מדבריו.

השואל: שמעתי שקוק היה ת"ח ליטאי?

ר' עמרם: כן. היה מליטא. מקודם חשבתי שהיהודים כאן גילו אותו, אבל פגשתי אח"כ יהודים מחו"ל שידעו משם שגדולי ישראל

קול גדול

בעזרת השגת תנאים
יום א' לסדר כל איש איש
לחקיריב את איש ד' מום בו ונזי. פועהיק ירושלם תוכביא.

את הדברים הלא דבר ה' אל כל קהלכם
בהר ממוך האש הענן והערפל קול
גדול ודא יספ וגו' (דברים ה) ;

תשטרתם את כל הכחות אשר אנכי סוצר חיוס. למען תהזקו ובאכם וירשתם את הארץ אשר אהבם עובדים שבת לדרשתה (סג יא) ולא הקיא הארץ אתכם בטמאכם אחרת כאשר קאה את הגוי אשר לבגיתם (ויקרא חג) וכל הכחות לכם את דברי תשקק לאמר חזיל חן, היכל חן, חזיל חן, חסד חן, אם חזית הניחו את דרכיהם זאת מעלליהם. אם עשו תעשו משפם. בין איש ובין רעהו. יד יתום ואלמנה לא תעקו. וזה קני אל תשכחו במשקם הזה וזכור את יקיים. ואתכם במשק הזה בארץ אשר נהגת לאבותיכם למן עולם עד עולם וימי עולם. ועתה כה נאמר אליהם אהרי זאת כי עונכם מצותי אשר צוית כדי ענידך הנביאים וגו'. תעתה בנהיהם אל תהנו לבניהם. ובנהיהם אל השאור לבגיתם וגו' לשען תהזקו ואכלתם את טוב הארץ ותורשתם לבניהם עד עולם (מלך א) —

הנו רבנן כ"י אמר ר"א כוף אוניך
לשמוע (זבחים כ"ו) :

ע"י ודחק משפטים (ד' קק ע"ג) וזל צדיל ונסמרא דתבואות ד' מינ' נחמא תבדיון סכלה. ואינון חמה בר אבתיא קור לישרא תהדי קדש ישרא' להי ראשית הבויתא כלה. בר יפקון כח עד דתבדיון אכול גתוך מולת חייבין קש ערב בר כלה דתבדיון סמבשין להווא אהר דחקין ופולתא כסח דהשת דנתר דאתכרד קש והבן סכניסין לה לאוצר. אהרן יתכנשון ישראל דאינן בו לירושלים דאיתו כנוי' על זר ה' דאמרי בת מי יעלה ברה ד' וסו יס.

קור קורא מהיכל

אגודת הקדש
עיר יקרת יחסיים
HOLY SOCIETY
in the Holy Land
Jerusalem.

מזרח אברהם יצחק בן חיים
מזרח אברהם יצחק בן חיים

מחלקת המחקר והפיתוח

[illegible][illegible][illegible]

יום ש"נ בו ויחי אור בחדש אלול שנת "להבדל מספרי החיצונים" לפ"ק

קול השופר

במקום אשר תשמעו את קול
השופר שמה תקבצו אלינו
ארקים ילחם לנו (נחמ' ד')

מצוה לפרסם האיסור שעשו רבותינו הנדולים גאוני עולם
זכני ישראל צדיקי הדור שליט"א מפה עיה"ק ירושלם תובכ"א
בהתאספם יחד לדון על מחברת "האורות" שחבר אברהם יצחק
הכהן קוק ושאר מאמריו "בתרבות הישראלית" ו"הנר" ו"המחשבה
הישראלית" וכיוצא.

אמר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים יזעמוהו ראמים
ולמוכיחים ינעם ועריהם תבא ברכת טוב (משלי כ"ד).

א"ר עקיבא נמשלו ישראל לעוף מה
העוף הזה איני פרוה בלא כנפים כך
ישראל אין יכולין לעשות דבר חוץ
מזקניהם (ויק"ר י"א)

וזה לשונם המהור שכתבו במכתבים לתרבוני גאוני
עולם שליט"א

ב"ה בחדש רחמים פר"ת לפ"ק לשנה טובה תו"ת לחו"ש
לכבוד כו'

ידיד ה' הננו מוכרחים הפעם לצאת מנדרנו מרת השתיקה
ולהודיע צערנו גלוי גם לבתרה"ה שיה"י. — הן הובא לפנינו הוברת
נתפש"ה מקרוב לרב אהר מפה, והנה נשתוממנו לראות ולשמע
דברים גסים וזרים לתורת ישראל כלה, וראינו כי את אשר

יגורנו לפני באו לכאן, כי יחולל' חדשות לילך בדרכים עקלקלות
 אשר לא שערם רבותינו ואבותינו מעולם. בא ונהייתח לעובדא,
 ועוד יותר מזה אשר לא פללנו כלל. גם הובא לפנינו מה שחדפים
 זה מכבר אשר לא ראינו עד כה וכי הפיץ כבר חוברות "ברוח
 חעת החדשה רוח הכפירה" ותרבות' חדשה, אבל האחרון הכביר
 אשר בשם "אורות" קראת אותה מחוללה, ורעל מות בתוכה,
 יש בה הרבה דברים. שאסור לשמען וכ"ש לכתבם
 ולהדפיסם. ולדאבון הלב הגם נקראים לבני הנעורים אשר
 לא ידעו ואשר אינם רוצים לידע ולהכחין בין אור לחושך, ובשגם
 כי שם רב נקרא על כותבם והם נכנסים בקרבם כארס של עכנאי,
 ומתקדשים ומטהרים על הננות, וש"ש מתחלל ומכנה והריסת דת
 משה ויהודית נשקפה בעטים של דברים כאלה על כל רוחו והנוכו
 של הדור הצעיר, ואם אמנם החרשנו בגלוי עד כה מחשש
 מחלוקת וקטטת וחה"ש שיכול לצאת עי"ז, אבל כבר עברו ושטפו
 כל גבול ופולך השתיקה ואם אנו מחשים ומצאנו עון ח"ו—רצו"פ
 המחברת הזאת אשר כמה פרקים מלאים תחלות זתשכחות
 לרשעים, שם חושך לאור "ואור לחושך" ואומר לרשעים צדיקים
 אתם כמו שצועק (כפ' מ"ג מ"ה כ' וט"ז) ואפי' לאותם
 הצעירים והצעירות בעלי ההתעמלות וההוללות אשר אנו מכירים
 בהם שעושים שבתם חול כפרהס"א, שהם מומרים לכל התורה,
 ועוסקים בפריצות נפרזה וכל מיני נאפופים "וכדומה. אומר
 שעוסקים ועובדים, עבודת הקודש" (פרק ל"ד) ואת אשר נפש
 רשעים ופושעי ישראל חפצה נחן להם בכתביו, ולעומת זה דוקר
 ועוקץ בעקיצות נסות את שלומי אמוני ישראל. (פ' כ' כמעשה
 עמלק וכו') וכי נפשם של פושעי ישראל יותר מתוקנת מנפש
 שלומי אמוני ישראל (פ' מ"ג) וכן נפש כל המחזיקים בתוח"ק
 עפ"י מסורת האבות מקטין ומרעיל אותם בסם (אל"מות) ובכמה
 דברים מנלה פנים בתורה שלא כהלכה ר"ל. ועל
 כגון דא עקא. ואסור לנו למשתק שלא נתחייב ח"ו בדמם של
 כל איתם בני הנעורים והתלמידים אשר ישתו את המים הרעים
 הללה ואיך נאמר אח"כ ידינו לא שפכי וכו', וכאשר שמענו מפי
 נאמנים כי כבר פשתה נגע הצרעת הזאת אצל הצעירים הישרים

עד כה, במענה ותואנה שהרי הרב אוסר כך "להתעמל" ולהתעלם ועליזת החיים הוא מעלה את השכינה כמו אמירת שירות ותשבחות שאמרם דוד המלך ע"ה בס' תהלים, אשרי און שלא שמע כל האלה, והנה זאת היא חובתינו בתור הקרובים אל החלל, ואל מקום המשפט לקדם פני הרועים רועי ישראל הנאמנים ולקרא להם כי יתנו ידם לעמיד בפרץ ולגרור גדר סביב חומת איש דת תוה"ק וגדרי הצניעות ותמוסר, וע"כ הננו פונים היום אל הדר"ג שליט"א ואנו מעוררים אותו עוד הפעם כי כבר יצאה ההבערה הזאת "מקברות התאות" ותאכל כמה נפשות יקרות נחורי חסד פרהי בני הישיבה ואם לא נסתר כלנו יחד לעצור בעד הרעה ונאכל ח"ו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית כרם ה' צבאות.

יקום נא לעזרת ה' בגבורים ויעורר נא את מכיריו ומיודעיו הרבנים הגאונים שליט"א לתת ידם לה' אמונה, ולדון על ספריו אם ספרי קוסמים הם, ולפרסם אותו ברבים כי אסור לעיין ולסמוך על כל הבדיו ועל חלומותיו, ועתה הנה אנהנו עשינו את שלנו והודענו את צערנו גלוי להדר"ג שליט"א, ומעתה הרי חובה זו טוטלת עליו להצטרף עמנו יחד לפרסם זה האיסור ברבים, ימלא נא את חובתו הקדושה וה' יהי בעזרנו ע"ד כבוד שמו כי תמלא הארץ דעה את ה' ואת רוח המוכאה יעביר מן הארץ ונזכה לראות בבא גא"צ בב"א.

יצחק ירוחם כהגאון החסיד מו"ה יוסף חיים זנענפעלד
 משה יהושע יהודא לייב זצ"ל דיסקין רב ואב"ד לקהלת האשכנזים
 זקן הגאונים נשיא ירושלים ת"ו בעיה"ק ירושלים ת"ו
 (מקום החותם) (מקום החותם)

משה יוסף האפמאן משה נחום ווארענשטיין
 ראב"ד דק"ק פאפא ראב"ד בעיה"ק ירושלים ת"ו
 נשיא אנודת הקודש מרדכי לייב רובין
 ד"ר ומו"ר

יצחק במוהר"א ז"ל פרענקעל
 (מקום חותם הבד"ץ לכל
 מקהלות האשכנזים)

העתק המכתב ב' מהגאון הג' מרן ר"ח ברלין זצ"ל לאב"ד
 דיפו ת"ז. הנדפס בעתון חבצלת שנת תר"ע ז"ל :
 בע"ה ח' לסדר, וחיייתם נקיים שנת "פרותך לעמך", מוצא.
 מכתבו האחרון המתחיל "עטי תרעד" הניעני, אחרי שכבר
 חניע מכתבו זה למכתבי העתים פה, עוד טרם חניע לידי, ולא
 אוכל להבין איזה תועלת ה" לו בזה, לחוציא מכתבו זה לרשות
 הרבים, ולא הואיל בזה אלא לבזות ת"ח ולהוסיף חילוק
 השם ולחרחר ריב. שרא לי מארי'.

ובעיקר דבר מכתבו, כבר כתבתי כ' אבל חרה"ג חבד"ץ
 שיחיו אינם עושים בזה שום דבר, ולחנם התמרמר כת"ה שי'
 עליהם, ואיש נבון כמוהו מחראוי שיאטים אזנו מלשמוע קול
 מוציא דבה ומחרחרי ריב, וחמטים עקלקלותם לא יפיקו זמנם.
 ויאחזו מרת ת"ה המרבים שלום. והוא ישקוט ומי ירשיע"
 ושלום על ישראל ועל רבנן ותלמידהון מאת אבי עד ש"ש ומאת
 ידידו חדו"ש ושלום תורתו לאהבה ומצפח לישועה
 כ"א תמוז. לא יתנצבו חוללים" לפ"ק.

חיים ברדין.

ב"ח יום כ"ז סיון

כבוד ידידי או"ג נצמד בלבבי הרב הגדול החוב"ב י"א

אחדשה"ט, עברתי דרך

חרב ובבית חרב מצאתי את ר' . . . . .

וחרב רוצה דוקא באלמות לכופ את בני א"י שיאכלו פירות
 שביעית, ומח שעשו כד"ץ עם חרב ר' צבי כהן מרחובות
 שחענבים יחיו בחנם אך יקבלו שכר בצירה ושמירה ועשר של
 חממשלת, איננו מסכים לזה אלא דוקא יקבלו כל שכר דנוף
 הענבים, כי ר"ל המומאה נדבק בו, ובעברי בדרך ראיתי
 כמה קאליאניסטין המחללין שביעית, מחרפים ומגדפים את הרב
 דיפו על שחתיר שמיטה ונתן יד לפושעים.

וע"כ ידידי וחביבי וראתי מאד פן יפתח ר' . . . . .

. . . . . שישכחו לדברי קוק שלא כד

מפני חיראה, ע"כ ייטיב נא להתראות עם הבד"ץ ולחניד להם שלום
וברכה בשמי שלא ישנו חלילה וחלילה ולא יתעקר ח"ו השמיטה
מפני אימת קוק המשונע וגם יזהיר לר' . . . . .
. . . . . באזהרה רבה שלא יתניף להפושעים כי
אנכי לא אשתוק בזה וגם יבקש מידרי הרב הנאון ר' חיים
ברלין נ"י שישלח תיכף החלוקה להקאליאנעס עפ"י הרשימה על
אדרעם הנכיר ר' דוד סנ"ל בפה עית"ק צפת ת"ו בעד משמר
חירד נבעד יסוד הסעלה ומיחולה כי נדרשים הרבה מאד וצמאים
ורעבים על המעות הללו . . . . . ונא בזה ידירו בלב ונפש

יעקב דוד רידב"ז

(מקום תחותם)

כ"ז נעתק מעצם כ"ק זצ"ל ממש אות באות.

וזה נתפרסם בשנת העברה פעיה"ק חו' ע"י העתקת כ"י
גליון "חקעו בחדש שופר".

. . . אמנם זאת לא זאת לדאבון לב. מעריציו ומקדישיו כו'
ובאו לקבל פניו ביום שב"ק פ' "תמים תהי' ונו" והוא
יושב ודורש' כמשה מפי הנבורה, סודות והלכות חדשות בדויות
מלבו. דבר. אשר לא דברו ה" תסמר שער ראשנו כדרכו מקדם
ומאז, אשר ע"כ חובה עלינו לעמד על נפשנו ונפשות בנינו להתאגר
יחד ולחדש "אגודת הקדש" שנוסדה בשנת לא תסוד' ע"י גאונים
וצדיקים נוחי נפש ז"ל ככתוב וחתום בח"י בפנקס החברה בהסכמת
הנאון הג' אדר"ת זצוק"ל רב דפעיה"ק תוב"א ללחים מלחמת
מציה ולתדפים עלים לתרופה איזה חוברת ולחפיצם בכל העולם
אשר בהם יבואר היטב מחותו ואיכותו של הר' דיפו א"י קוק. עם
הדבוק אחריו הר' י"מ חרלפ, תולדותיהם נבליהם מעלליהם גאותם
דמיונם מעשיהם ודרכיהם הן שדרשו בע"פ וכן שנרפסו בחוכותיהם
הכל בבידור גמור ע"י עדי ראוי או עדי שמיעה להיות גלוי לעין
כל שיטתם החדשה, ואחרי הדרשה והחקירה עמדנו על עצם
תכונתו וגזעו ונתאמת לנו שאמנם כן הוא כה אישיותו נפלא.
הזרמת נפשו גדולה. ועלול הוא הרב קוק להיות מחולל שיטה

חדשה וכדוי' באומה הישראלית ולעשות ה"ו פרצים ובקיעים בדתנו
ובהגזירות והתקנות והמנהגים אשר באו לנו בקבלה ומסורה
מאבותינו ורבותינו ז"ל.

סוף דבר, מלחמת ה' לנו בחרב א"י קוק והרי"מ
חרלפ הנמשך אחריו. אשר כבר היה לעולמים מדור דור
וכל מחלוקת שתא לש"ש סופה להתקיים, ובאשר העיד ע"ז הנסיון
שאפי' בגדולים ז"ל אשר דבריהם נתקבלו לכל ישראל מ"מ באלו
הפרטים אשר היו בהם המחלוקת עשתה פעולה והגיעה עד
תכליתה לברר הפסולת מתוך האוכל ולזרוק חוצה כידוע ליודעי
הן וכ"ש באלו שהיו להם מחלוקת באיזה כמות מדעותיהם ומעשיהם
או בעיקרי האמונה אפי' בעיקר א' או ודאי גבוה וגם עשתה חיל
וגמרה פעולתה בקנאת ה' צבאות לבער ולחוציא גם אותם האנשים
עצמם מקדושת ישראל חוצה ר"ל. עכ"פ איש הירא והרד לדבר
ה' ותוה"ק, ויהיש לנפשו ונפשות בניו שלא יתבלבלו וישתנו
ויתקלקלו דעותיהם בענין הידיעה והבחירה, שבר וענשו, והתחדשות
פירושי התורה והתחלפות ההלכות בתרי"ג מצות, ובמשקל מצות
קלות כהמורות, ובחומר הגזירות התקנות והמנהגים, הן שנעשו סייג
לתורה הן הפשוטות וכיוצא בהם שהם עיקרי תורתנו ואמונתנו.
ימנע עצמו ובניו משמוע דרשותיהם ולקרות חוכרותיהם שהן מלא
שעטנו וכלאים מורכבות מדעות משונות ומתחלפות. והשו"מ לנו
יהי' שלום לו ולנפשו רוחו ונשמתו עדי הגיעו לימי שיבה וזקנה
הנחנת עתיקא קדישא קץ ותכלית גוף האדם הפרטי. יום אחד הוא
יודע לה' לא יום ולא לילה, (וזכר' יד) עת תוספת רוחו ליחד נשמתו
בחי העולמים במסירת נפשו על יחוד שמו הגדול ה' אלקינו ה'
אחד, יהי' אז מהשבתו תמימה זכה מזורח בלי שמץ פיגול מחשבה
זרה רק אמונה שלמה ועולה תמימה אשי ריח ניחוח לה' ויהי'
שמו שלום וכסאו שלום אמן.

וה' יכפר בעדנו ויטיב לנו הכתיבה וההתיימה לשנה טובה

להיים ולשלוש. לנאולה שלמה כב"א עמרת שנת טובתך גו'

חברי אגודת הקד שבירושלם בעיה"ק תו.

כ"ה

זאת למודעי כי הקונטרסים אשר חדשים מקרוב באו לא שערום אבותינו ומדפיסים היבורים בהרחבת הלשון לשון עברית לשון שכרו לחם מעצמם ובהם הקירות שלא עסקו בהם רבותינו הנאונים וכזה הוא מכעול לתלמידי. אביי ורבא מכשול גדול שאין להעלות על הכתב ומכש"כ שהמו"ל הוא "מבונה" בשם גאון וצדיק הרב רא"י קוק ותלמידו הנמשך אחריו הרב י"מ הרל"פ ומוכן טמילא שהיבורים כאלה אסור לציין בהם. וצא תאמר להם ובשכר זה ירחם ד' עלינו ונכתב ונחתם בספר חיים טובים ובעה"ח י"ד אלול תרע"ט

משה נחום ווארלענשטיין

ראב"ד בעיה"ק ירושלם תו' .

הנה האמת נניד שמתחילה חשבנו להיות מתונים שלא להדפיס זה האיסור עד ששיבו הרבנים הנאונים שכנולה שליט"א תשובתם וחיות דעתם ולאסוף כל הכחות כולם יחד להדפיסם ולפרסמם אז, אבל עתה מצאנו חובה לנפשנו להדפיס מכ' טעמים. א', שקבלנו מכתבים מרבנים גדולים שבא"י והו"ל שליט"א שמתמיהים ומתערעמים מאד על ראשי הרבנים הנאונים הג' זקני ישראל שפה עיה"ק ת"ו שליט"א באמרם שהתחלה במצוה זו היא רק בגאונים גדולים וזקנים אשר הם במקום החלל הזה וכפרט בעיה"ק ירושלם ת"ו; וב', הוא אישר כבר גרפם גם מתלמידו הדכוק מאהריו יעקב משה הרל"פ מכתב "טובים מאורות" לקדש ולטהר שיטת רבו הקדוש לו ותלא בו בוקי סריקי בלי טעם, טענו לו בחיטין והודה לו בשעורין עכ"פ מודה הוא על עצמו שפנה ערף להעבר שלנו הקבלה והמסירה באמרו שש עמוד 5.4. היו לנו ימים אשר כל יסוד הדרכת העבודה הי' מבין בדרך כו' אעפ"י שמצד הציור הזה גם סכנה כרוכה בעקבו לגרום כו' הגינה עליהם הצפי' של של העתיד לחוק את פדרי הקדושה שלא יהי' נלקים כ"כ מן הרע" כו' אבל אל לנו לשכוח שכל זה הי' בתור "הוראת שעה" בעת התגלגלותנו מדהי אל דחי בגלות ובהו"ל כו' אבל לא כן עתה כו' וכזה כתב כבר, במכתב גלוי" שנת תרע"ח עמוד 6 עי"ש—הנה

עין כל ראה מבין שם איך הוא בא להיות מחולל שיטה חדשה
 בדו"י ובונה במה לעצמו לעבוד עלי' עבודה חדשה רק במחשבה
 זרה אשר אין לה שום מציאת ושום הכנה לכל בר דעת ומשביל
 אמת. ורק אלו המפשים הסרי דעה שירדו ונפלו במחלת הדמיון ותמיד
 מלתו על לשונו "דומה" אני, והם בכלל הנפילים והיורדי דומה יורד
 ואינו יודע לעלות עייל ולא נפיק, והוא האומר לזנוח כל טוב
 המנוחל מאבות כשביל איזה הזו לב חדש אשר אין בו כמש, ומטיל
 מום בקדשים עבודת הקדושים רבותינו התנאים ואמוראים ראשונים
 ואחרונים ז"ל בכל משך הגלות שדרך סכנת להם, וגם אחרי גודל
 טהרת הכוונה לא הגינה עליהם רק "שלא יתנו גלקים כ"כ טן
 הרע" אבל בפחות "מכ"כ" גלקו ח"ו מן חרע טן הכיעור והדומה
 לו. אבל אין זו פלא הלא מסתמא קיבל כך מרבו "אשר רואה
 בעיניו אור הי אליהו עולה" או שהוא עצמו כן הוא החוזה בגילוי
 הסתרים, שעת הזמיר הגיע וקול התור נשמע וסוד שיה שרפי
 קודש מלחשים לו באזנו שדרכי העבודה שדרכו אבותינו ורבותינו
 ז"ל עד עתה הי' רק בתור "תוראת שעה" ר"ל מהאי דעתא.
 זהו טעם כעיקר-אשר אין מעצר לרוחנינו ולא יכלנו להתאפק
 עוד, והננו מוכרחים לגלות ולפרסם "אור האמת" גלוי דעת תוה"ק
 מרבנותינו הנאונים הנ' שליט"א. אשר ע"כ רוח הנבירה לבשה
 אתנה ובכשנו פנינו, ושמונו עצמנו בנקרת הצור - ואמרנו
 יעבור עלינו מ"ה, והנה עבר עלינו רוח הק"נאה קנאת ד' צב'
 במקום שיש חילול השם אין הולקין כבוד לרב, ותמכנו יחדותינו
 בשלש עשרה תיבות י"ג מדות של רחמים ובשערי דמעות כי לא
 נשלכות הפתוחים ומשפיעים והמאירים לנו באורים גדולים אורים,
 ותומים אור שבעת הימים באלו הימים נוראים. וחנה לתשובה
 אנו קוראים מה לך נודם קום קרא לאלקי' לנקום נקמת
 הרע והרשע העומד לנגדינו היצה לנו המתגרת בנו לדבאו
 ולהבניעו לבערו ולבטלו ולנתקן "משורש יניקתו" לא רק במחשבה
 לבד או בשבואל תעשר, אלא דוקא בקום ועשה להרים "קול חשופר
 בגבורה עליונה לשבר הקליפות לנסרן ולהפרידן מעל הפרי ולדחפם
 ולזורקם היצה מבלי להכנס אל הקדש פנימה. ומטילא
 יכולו ויאבדו ויתמו לנצה. ועל חיבורות ומאמרים כאלו

הנני אין לנו תרופה רק להרוץ עליהם משפט של פסול ותעוב
 במקום ועשה כמו שהורה לנו הנסיון באלפי השנים שעברו עלינו
 מיום סתן תורתנו הקדושה עד היום הזה ועד המלחמה מצוה
 שאנחנו עוסקים בה כזה המאמר, ובטוחים אנו בשם השם
 אשר לו העז והגבורה ומלכותו בכל משלה שלא נהי'
 נלקים מן חרע כלל אף לא מן הכיעור וחדומה לו ויתקיים
 בנו מקרא שכתוב לא תאונה אליך רע ונגע לא יקרב באחליך, ורק
 בזה וע"י זה חננו ממהרים הטובה השלמה בלי תערובת רעה כי
 רוח הטימאה יעביר מן הארץ, והי' מתוך קדוש ויחננו כל ישראל
 כאיש אחד אחדות גמורה. אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם
 איש באחיהו ידבקו יתלכדו ולא יתפרדו (איוב ט"א) ומקרבם
 הנאולה האמיתה שיחי' שם ד' שלום וכסאו שלום,

מן הראוי הי' לנו לקיים ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם
 בעיניו (משלי כ"ו) ולבטל את הדעות הזרות והרעות של שני
 המטיפים הנ"ל הפורצות ושוטפות אל תוך המהנה לוקחות לכבות
 דבים ומעותות את הדדכים, ומטות רבים מצעירינו מדרכי חיים
 לדרכי מיתה ר"ל, ולגלות את זיופם ושקרם ע"י בירוויים אמיתים
 במקורים נאמנים ממקור מים חיים תוה"ק תושבע"פ ר"זל ופוסקים
 על כל פרט ופרט וביחוד מהזר וכתבי הארז"ל. אבל כאולתו
 בתיב, וכמו שהם אומרים בותבים ושיטפים דברים בבלי טעם רק
 פייטוטי מלא בעלמא בהמטיפים על הבמה בבית העם החדושים
 בלי שום מקור מרז"ל מפני שכן הוא האמת שאין להם מקור
 אמת אלא מבאר זרה נבר' זאת לקוחה, וזיופם ושקרם מני' ובי'
 באר היטב טפורשה, ומן דילי דא לי".—הוי אניאל אריאל קדית
 הנה דוד גו' הן אראלם צעקו הוצה גו' על "הכהן הראה" תחת
 אשר הי' לו להביא כפרה לעולם, הנה הוא מוכה ומקיים "הכפירה"
 בעולם ופער פיו לבלי חק, בתרבות הישראלית במאמר "הזרעונים"
 עמוד 16, יש לכפירה וכוותהקיום הארעי" מפני שהיא צריכה לעכל את
 הוואטא שנתדבקה באמונה מאפס דעת ועבודה כו' ושהר רוח הפרצים של
 הכפירה את כל הסתי שנתקבץ בשטח התחרות של רוח האמונה כו' מי
 שמכיר את החוק שבכפירה מצד זה מוצץ הוא את דכשה ומחזירה לשורש
 קדושתה ומסתכל בהוד הקרח הגורא-כפור שמים כו' לא העתקנו כל
 המאמר כדי למעט בתפלה, ועתה מרגן ורכנן דייגי ישראל דנו לנו
 דינא דתא גברא "המתיר הכפירה לפי שעה" הלא אפי' לנביא אמת
 אשר יעשה אותות ומופתים אמיתים וידבר סרה על ד' אלקינו
 ויאמר לעבדו על דברות הראשונות אנכי ד' אלקיך אשר הוצאתיך
 מארץ מצרים מבית עבדים, לא יהי' לך אלקים אחרים על פני
 וגו' אפי' "לפי שעה" וארעי הגם שמבטיח לנו באותות ומופתים
 שיבא מזה אה"כ תועלת גדולה לבטל עבודה זרה אחרת אשר
 הסון עם אדוקים ולהעמיד התורה והמצוה ואה"כ על ב'תלתי'
 חייבים אנו לדנו לנביא שקר בדאג. ועתה איך נעביר בשתיקה

כהודאה ח"ו על ז' המתיר ומזכה בקיום הכפירה לפי שעה. בשביל תועלת של הבלי שוא ודמיונות כזבים, ומנטיה שם עמוד 18, שחזרת הנפירה למרומי האסונה היותר מהירה. ועי' עורות התחי' סי' ג"א. אוי כאלו לא ראה אורות מימיו אור אמת הרמב"ם ז"ל ה' עכו"נ פ"ב ה"ה. וכן אפיקורסים מישאל אינן כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלין אותן בתשובה לעולם שנ"א "כל באי' לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים. והאפוקורסים הם התרים אחר מהשבות לבם כסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאין עוברים על גופי תורה בשאט נפש ביד רמה "ואומרין שאין בזה עון" ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל שנא' ואל תקרב אל פתח ביתה, ומהשבה של אפיקורוס לעבודת כוכבים" עכ"ל. ובשוב הסתירה ממ"ש בה' תשובה שלכל דבר מהני תשובה, י"א דשאני אפיקורסים התרים אחר מהשבות לבם, וי"א דאין משתדלין לקבלן. ועי' תשו' רדב"ז ז"ל ח"ד צ"ב שמביא בשם הריטב"א ז"ל שכל הכופר בתורת משה ואמר שאינה אמת "בטו שהיא בדינו וכל כיוצא בזה עבודה זרה גמורה. הוא אעפ"י שמאמין ביחוד השם ומרהיק ממנו ית' הגשמות בתכלית הריחוק ע"ש. הובא בפ"ת יו"ד קנ"ז בקיצור אכט"ל, עכ"פ מאן דפריש ממינות סת' מיד ח"ו, וכל הכופר בד' הוא האלקים שהוצאתנו מארץ מצרים ודאי ממילא מהשבתו לאלקים אחרים, המבע, השכל הפועל, החומר והצורה, או האדם עצמו, ואיך כתב זה בתרבות הרעה שם מוכחת הכפירה לצאת בצורה תרבות לעקור את זכר אלקים ואת כל המוסדים של עבודת אלקים כו' ועל משואות התרבות שהכפירה מתרבת רכנה דעת אלקים נשגכה את היכלה וד' יכפר לנו שהעתקנו כל זה. והנה במאמר הא' עורות התחי' בתב"ו, ולפי תגבורת השלילה בידי המוכשרים לה כו' מראשי עם בעלי נשמה של עולם האצילות והרגש הנשמתי האלהי הלאומי הולך ומפריח ומתחבר אל כל המאורות הנגזרים בהיסתורי' המוחשית כו'. הביטו וראו בעין פקיהא, כי במה יצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים (הקבוק ב'). שאנחנו בני ישראל אינם יודעים רק אלקי ישראל ואלקי העברים, אבל כל "אלהי העמים" אלילים, ואין אלקים קדושים מתייש על סתם עמים ולאומים, וכן שם סי' ג"ג כתב "מראש צורים של גזעה מחליכות תולדתה, אנכי ד' אלקי-מאריך מצויים" מחופעת תורתה מהארת נביאה" כו' איך העיז מצחו לשנות הלשון מדבור הראשון כתר התורה אשר שמעו כל ישראל מפי הנבורה ב"ה וב"ש לעד. רצוננו לידע מצפוני לבנו כי מה חי' מוֹק לו להמאמר הזה אם חי' מעתיק גם "אשר הוצאתיך, מארץ מצרים. ומה הרויח אם דלג על עיקר הגדול הזה אשר כל התורה והמצוה קשורה ודבוקה בה, הלא זה מהפך עיקר הכוונה שבפי' זה לכונה ומהשבת עבודה זרה ר"ל וכי אפשר לעבור על כ"ז בשתיקה ועתה מוכנים גם דבריו בס"י ל"ד שהתעמלת (מין שחק) עבודת הקודש היא ומעלה את השכינה וע"ז נאמ' בכל דרכיך, דעהו". כונתו על

"השכינה והידיעה" של אלהי הלאומי אשר חסציו וחדשו הלאומים אלולי אלמים.

והננו בטוחים בשם ד' מנן דוד משיח צדקינו ע"ה אבי בעלי רוח הקודש האמיתים שהוא בכבודו ובעצמו ילחם לנו על חילול קדושת ספר תהלים שהוא האב וראשון בכתובים להשוותו כרמיון הפעולות השפלים ונכזים משוקצים וטמאים ר"ל ואם שתלמידו הדפים עלים ומפות לקנהו ולנקותו, לא הועיל בזה מאומה רק לשנה גם את עצמו בצחצוחי טמאה המעורבת בו עכ"פ נתאמת דברי הנאון מרן ריד"ב זצ"ל בנכתבו הנ"ל כמו שמודה הוא עצמו שאפי' ברוח"ק המדומה שלו, צחצוחי טמאה מתערבים בה".

והנה הסאמר בפ' ט' כ' מ"עורות התחי" הנהו עד לעצמו שהוא עקירה ובפירה לכמה וכמה עקרים מתורה שבכתב ובע"פ. אך זאת רצונו לידע מה היא כוננו בעת אמירתו. ברכת המינין תיקין פגם כתר המלוכה הלא כתב(שם) "רוח האומה שנתעורר עכשיו שאומרים רבים ממחזיקיו שאינם נוקמים לרוח אדקים כו' שיאמרו כל אלה בשם רוח האומה לבדה וישתדלו לשלול את רוח אדקים מעל כל הקנינים הללו כו' למרוד ברוח האומה אפי' "כדבור", ולמאס את קניני' זהו דבר שאי אפשר" ע"כ. ואולי כונתו על אלו האומרים ובערת הרע מקרבך ג' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים כו' יתפרדו כל פועלי און. להכבית מעיר ד' כל פעלי און אין שלום אמר ד' לרשעים. אל תתחבר לרשע אפי' לדבר מצוה (אדר"נ) שלדעתו אותה הנה הואויה והדחות היו אם שנא' כל ידה כמנו נדה, א"א מפני שהם עושים במעשה עמלק שם און ואון למלכה פנים בחורה שלא כחלכה. החלכה הפסוקה היא (ברכות כ"ט) דמי ששכח לומר ברכת המינים שמא אפיקורוס הוא אפי' הי' צדיק גמור וכתבו האחרונים דאם אמר מפורש לבטל ברכת המין ודאי אפיקורוס הוא וכ"ש הלזה שנהפך שיליתו על פניו. שעל כופרים ופושעים אומר לתחלק מהם ועל עדת ד' שבעיה"ק ירושלם ת"ו יצאה הגזירה מלפניו בהסכמה אהת לדברי אהיו הקטן שה"ק שמו "כי צריכים להתחלק מהם" בעתו"ן המיד"י נוסער 456 כ' תמוז תרע"ד. הן הן גבורות של השי"ת שלא נחשכו האירות בעת התגלות אפל פרקים אלו ומכש"כ בהמאמרים שעדיין מסיה הצביעות עלי' פרוסה, ומאפיל אורו בטלית שאינו שלו לרמות בני דורו וגאוניו ומתהפך לכמה גונין אורו כמו שכבר כנהו בקובץ הפלם לאדם "הפכפך". הלא בר כי רב דחד יומא יודע פי' המלות. מהפושעים ונושאי דגל החפירות ביד רמה" שהמה הם המורדים והמפרידים והלוחמים במלכותא דרקיע ומלכותא דארעא חמה מפירי השלום בין עם ד' קדוש ישראל שעושים חדשית בעלי מלחמות—וע"ז המסחר נא' מצדיק רשע ומרשיע צדיק תעבת ה' גם שניחם, (משלי יז) וכבר ניבא ירמיה הנביא כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ: אומרים אמור למנאצי דבר ד' שלום יהיה לכם וכל חולך בשרירות לבו גוי, ובנביאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר והזקי ידי מרעים "לכלתי שבו איש מרעתו" גוי' (ירמיה כ"ג) הנה לשקר "עשה עט שקר סופרים" מנביא ועד כהן בלה עשה שקר, וירפאו את שבר בת עמי על נקלה "לאמר שלום שלום ואין שלום" הבישו כי

תעבה עשו גם בוש לא יבושו והכלם לא ידעו לכן יפלו
בנפלים" בעת פקודתם יבשלו אמר ד' (ירמיה ה')
ועתה הנה אנחנו מקיימים תקעו שופר בציון והריעו בחר
קדשי ירגזו כל ישבי הארץ נו' (יואל ב') מי לד' אלינו, והננו.
קוראים אליכם אישים רבנים גאונים שבכל עיר ועיר כ"א בפרט
האינך רואה מה המה עושים בערי יהודה ובחוצות ירושלם
(ירמיה ז') הנה הבחן אי"ה הראה וי"ם החזות הולכים וסתנכאים
וגם להקת נביאי שקר עמדם כי "הנה רגאולה באה" ורוח משיחות
ובולטים אחזתם, כי התרפים דברו און והקנסמים חזו שקר וחלמות
שוא ידברו הכל ינהסון (זכרי י') ע"כ עת לדבר ולא עת לחשות, אלא
כל מי שישיב בידו למחות פחוייב למחות, ולהצטרף יחד רבותינו הגאונים
הג' צדיקי עולם שפעיהם"ק ולהתייעץ מה לעשות עם אלה הרבנים
הנאורים הנ"ז שיצאו נצבים ועומדים על הפתחים בין הצירים ודלתות
ציון וירושלם ומתהללים להיות, גאלי"ם ומהוללים שיטה חדשה מלבם
בדוי' מלאה גפשות באין בינה רק חוצפה באין בוש, וד' יחי' בעצמינו.
הנה עתה אנו עומדים בימים נוראים רחמים גדולים וידינו פרושות
בתפלה ותחנונים לפני אבינו שבשמים שיחביאנו צל ידו תחת
כנפיו השכינה, לב עקוב להכינה ויהיו ידינו אמונה עד בא השמש,
בעת התחילה עלית השכינה לעילא לעילא בירחא דעתיקיא ויטא דלא
אתידע ונזכה לעשות את שלנו הכצווה עלינו ספי רגבורה בקול
השפר להפרש ולהבדיל להפריד ולכער הרע מקרבנו ומכל בית
ישראל לזרקם חוצה, והתקיף יעשה את שלו ויבא בעל הכרם
,"ויכלה" את קוציו, וכל הרשעה בלה בעשן "תכלה" ולבערם ולכלותם
מן כל העולם, יגמר גא' רע רשעים ותכונן צדיקי גו'
ובכן צדיקים יראו וישמחו ישמח צדיק כי הזה נקם גו'
ויקיים בנו החבטחה שהבטיחה לנו התורה שסוף ישראל לעשות
תשובה בסוף גלות ומיד הן נגאלין שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה
כמ"ש ושבתי עד ד' אלקי' ושמעתי בקולו ככל אשר אנכי מצוך
היום אתה, ובניך גו' ושב ד' אלקי' את' שבוחך ורחמך ושכ
וקבצך מכל העמים גו' (עיי' רמב"ם ה' תשובה פ"ז) ואז נשיר בקול
נעים השירה והזמרה כגבור המנצח במזמור, למנצח" המזמור
והתפלה שעל גאולת השבי' בימי עזרא נחמ"י (תהלים פ"ח) רצית
ד' ארצך שבת שבות יעקב גו' הלא "אתה תשוב תחיינו" ועמך
ישמחו כך גו' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסדיו, ואל ישובו
לבסלה" אך קרוב ליראיו ישעו, לשכן כבוד בארצנו" חסד ואמת
נפגשו צדק ושלום נשקו. אמת בארץ תצמח גו' ואז יהיו כל
ישראל בארץ ישראל הגוי הגהל. הגוי כלו גוי אחד, גוי קדוש,
קדושים יהיו לאלקיהם גו' ואז אור חדש על ציון תאיר. לא יחי'
לך עוד השמש לאור יומם גו' לא יבוא עוד שמשך וירחיך לא
יאסוף כי ד' יחי' לך לאור עולם גו' (ישעי'). . . . ועמך כלם צדיקים
לעולם, ירשו ארץ גו' ונכתב ונחתם אנחנו וכל בית ישראל לחיים
טובים ולשלום ואמת ולגאולה שלימה גאולת עולמים ויוצא עמו
כששון ברנה "את בהיריו" ויחן להם ארצות גוים, ועמל לאומים
ירשו" בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצרו, כל-הנשמה" גו' הללו יה
במחרה בימינו בשנת "גל אור אמת" אורך ואמתך אליהו
משיה אמת אמן.

חברי ועד אנדרת המדש

בע"הק ירושלם תוכב"א (מקום החותם)

145

השואל: האם עזר?

ר' עמרם: אני מקוה שעזר, ר' משה בלוי הראה אותה לד"ר וואלאך, ואישר אותה הוא היה יהודי פקח מאד.

השואל: הוא נסע חזרה או נשאר כאן?

ר' עמרם: הוא חזר לפולין.

השואל: מעט יהודים נשארו כאן מאילו שבאו מפולין?

ר' עמרם: כל בני ברק היא מאז מאילו היהודים בתל אביב היה עליה מפולין לפני המלחמה של היטלר תל אביב נבנה קצת פוליש היה לי דוד של אשתי פרלמן הרבי מגור עסק עם חסידיו החסידים לקחו את עצתו במסחר בימים ההם בא אחד מחסידיו פרלמן וקנה לפי עצתו ביפו שטח גדול לבסוף זה לא כל כך הצליח מפני שהיה אז הסכסוך של הערבים עם היהודים היום היה זה שוה מליארדים אבל אז לא שוה הרבה אבל בין כך אז היה עליה מפולין.

השואל: ראיתי את השטח שלכם נסעתי ליד נבי סמואל ראיתי את קברו של שמואל הנביא נסעתי עם יהודי מנהל ישיבה כאן הוא בא לאמערקא קוראים לו שיינברגר והוא הראה לי את השטחים שלכם הוא אמר לי שהוא קרוב שלכם.

ר' עמרם: מאיפה נסעתם אלי הגעתם לסנהדריה?

השואל: נסעתי דרך רמאלה ובאמצע הדרך הראה לי השטחים משמאל היה בית חנינא.

ר' עמרם: בדרך הזו אתם לא מוצאים את השטחים.

השואל: איפה השטחים שלכם?

ר' עמרם: כאן אתם רואים רח' שמואל הנביא בסוף הרחוב הזה יש דרך שמואל הנביא ויכולים ליסע משם לשמואל הנביא ואין צריכים ליסע מסביב כמו שנסעתם זה דרך רחוקה כפול שלשה פעמים הוא אינו יודע מאיפה ידע בעת עשיית הדרך לשמואל הנביא נתתי אז חמישים לירות השתתפות בהוצאות.

השואל: אתם רוצים לילך אתי פעם שם?

ר' עמרם: הלא איני הולך לשם כי זה כיבוש.

השואל: האם יכולים לראות את השטחים מכאן?

ר' עמרם: יכולים לראותם טוב מקרית צאנז ומטסדורף בסביבה ההיא רואים אותם טוב זה לא רחוק משם.

השואל: יש לכם ניירות המאשרים שזה שלכם?

ר' עמרם: בודאי אבל הציונים לקחו את זה בשבילם הם אומרים שתשעים אחוז מהשטחים הפקיעו.

השואל: יש לכם גם טאבו?

ר' עמרם: על הכל יש לנו טאבו זה כתוב במשרד ספרי אחוזה.

השואל: כמה גדול השטח?

ר' עמרם: הכל לא על מקום אחד שטחים של החברא יש מאתיים וארבעים דונם.

השואל: זה היה המון כסף היום היו יכולים לבנות עיר גדולה.

ר' עמרם: 240 היא רכושנו לא על שמינו, מקודם היה שם החברא "רמתיים צופים" זה היה חברא עותומנית בירושלם וכשרצו ליסד חברא היתה חוק עותומני איך מייסדים אותה בפורום של כל המוסדות כמו דיסקין ועוד היא חברא עותומנית שבאים אנשים ואומרים שרוצים לייסד חברא למטרה זו וזו וכותבים שפלוני יו"ר ופלוני נשיא וכמה חברים וחותרים אותה ושולחים אותה לאישור ואח"כ מקבלים תשובה מהגוברנר המאשר אותה זאת היא חברה אוטומנית וזה מאושר במשרד הממשלה ועל אישור זה קיבלנו מאה ועשרים דונם אח"כ רצינו למכור שטחים באמריקה אז זה היה עסק טוב מפני שכאן קנו דונם ושם מכרו אלף רגל וזה עשירית מדונם והם טענו שאין אנו יכולים למכור מפני שאגודה אוטומנית אינם יכולים למכור? אבל בין כך הממשלה הבריטית לא נתנו רשות למכור אז אמרו שנהיה קופרטיב אגודה הדדית בערבון מוגבל והלכנו לאשר אותה לאגודה קופרטיבית וביני לביני שהיינו צריכים להעביר אדמות העברנו חשבון של מאה ועשרים דונם לשימות פרטיים אנשים נאמנים שמוכנים למסור אותה ויש כבר חלק על שם קופרטיב יש שם אדמות שהם באגודה אוטומנית ויש אדמות על שימות פרטיים ויש בקופרטיב וביחד שלנו השייכים להחברות מאתיים וארבעים דונם בערך וחוף מזה יש שמה מסביב הרבה אדמות של אנשים יחידים שונים וחברות עוד לפני רמתיים צופים הרבה שנים מקודם היה חברא נחלת ישראל ברמה.

השואל: מה אתם יכולים לעשות עכשיו עם זה האם אתם יכולים למכור אותה?

ר' עמרם: יכולים למכור הכל יכולים אבל הממשלה אומרת שהפקיעו אותה והפקעה גם לא בחנם הם ישלמו אבל רוצים לקחת אותם.

השואל: הם אינם יכולים לקחת האם יכולים לקחת בחזרה?

ר' עמרם: כלבים יכולים הכל, אני איני יודע מה לעשות, אבל יכול להיות שאם היינו עומדים בתוקף היינו מקבלים משהו.

נכדי - בנו של אורי - התארס עם בתו של סוניק המנהל של עזרת תורה והוא אמר שיכול לעשות בענין זה.

השואל: מה שם החברה שכחתי?

ר' עמרם: "רמתיים צופים" בשמואל כתוב "ויהי איש אחד מהרמתיים צופים".

השואל: זה היה באמת רמתיים צופים או לא?

ר' עמרם: אני יודע, מסתבר שלא, כאן זה הסביבה של רמה, שם החברא "רמתיים צופים" אגודה הדדית בע"מ".

השואל: אני חושב שהיום היא שוה הרבה.

ר' עמרם: זה לא שוה אתם יודע מה היא חברא אנשיים פרטיים וכל זמן שהיא אינה חיה ישן כל אחד בביתו אבל אם יבא אחד ויעשה משהו יהיו כל אחד בעל הבית ויבקש מילירד ושנית בזמן המנדט הוציאה הממשלה צו פירוק על החברא לפרק את החברא ומינו מפרק על החברא ואח"כ כשהציונים נעשו הבעלי בתים והשטחים היו אצל הערבים הוציאו הציונים אותה מהמפרק שמינתה ממשלת בריטניה ונתנו אותה למפרק שלהם ואת האיש הזה ראיתי לאחר מלחמת ששת הימים הייתי אצלו פעם אחד ושאלתי אותו מה המצב עם השטחים והוציא את התיק והראה לי ואמר שהיות שהיה צו פירוק ומסרו אותה לידו ושאל לממשלת הציונים אם להמשיך בפירוק זה היה לפני מלחמת ששת הימים והאדמות היו מונחים בשטח הפקר ואז לא היה שוה כלום וענו לו שיעכב את הפירוק והיה לו צו עיכוב והאיש הזה שאני דברתי איסרלין קוראים אותו אמר לי שאם אנו רוצים צריכים לפנות להממשלה ולומר שאנו רוצים לחדש את החברא והם יסתכלו על זה בעין יפה הם יסכימו להוריד את הפירוק אבל היות שאין אני עם הציונים הלכתי ועשיתי ועד כי החברים כבר גם לא נמצאים החברא היא כבר בת חמישים שנה ומאז ועד היום כבר נפטרו בעו"ה שני שליש חברים יורשים ישנם בחרתי כמה אנשים וקראתי אותם ועשיתי קומיסיון ואמרתי להם המצב ושילכו לבקש שיורידו את הפירוק אז קיבלו ממני הדבר ומסרו אותה לידי עו"ד והנה לפני כמה שבועות פגשתי את ראש הקומיסייע שעשיתי ואחרי יותר משנה סיבובים באו לנקודה שאני הייתי עומד עוד לפני שהתחילו ועכשיו סוניק אמר לי שנתברר לו שהתיק נמצא כבר בגנזך והוא ביקש מהם את התיק ומה היה הסוף אם קיבל את התיק או לא אני יודע.

היה פרשה עם בית חינוך של ר' בן ציון ידלר בימים ההם היה קרן המסעדות על יד הדסה הם נתנו אוכל לבתי חינוך וחדר של בן ציון ידלר גם קיבל אותה כרגיל שלחו אחיות של הדסה ובכל יום בצהרים באו שני אחיות עם אוכל מהדסה המעשה הזאת לא מצאה חן בעינינו שבית חינוך שלנו יקחו אוכל מהדסה והשפעה של אחות מהדסה בבית חינוך שלנו מי הוא הפריץ הציונים והדסה והם יתנו לנו אוכל העיקר שזה לא נראה לנו היה יהודי קנאי ר' משה פרידמן ז"ל הוא כבר לא נמצא בא לפנות ערב וחרה לו מאד ולקח פח ושיבר את השמשות של החדר של בן ציון ידלר הוא היה קנאי יש לו משפחה יפה כל

הפרידמן דכא, ר' משה בלוי ז"ל איני זוכר אם זה עוד היה תחת ניהולו או לא אבל הוא בא והתקוטט עם ר' משה פרידמן פשוט התקוטט ולמחרת באתי אני ועם עוד אחר בשעת הצהרים בעת האוכל ועשינו סקנדל.

השואל: מה עשיתם?

ר' עמרם: הפלנו את הצלחות ועשינו סקנדל ולא הרשינו להמשיך הייתי אני ואחרי הלך הוא כבר לא נמצא להבדיל לחיים ר' דוד בטלמן ובאו הפוליס ואסרו אותנו.

השואל: על כמה זמן אסרו אתכם?

ר' עמרם: בכלא הבריטי לא ישבנו הרבה זמן בלילה לקח שוטר בריטי וקשר אותנו ביחד בשלשלת של ברזל וככה נהג אותנו עד הקישלע בעיר עתיקא היה בית כלא ערבי קראו אותה קישלא זה היה כלא מיוחד במינו.

כבר ספרתי לכם פעם המעשה עם המגיד האדום בימים ההם בא לכאן אחד בשם הרב פסחוביץ יהודי עם זקן לבן גדול ויפה הוא בא מרוסיה, האכסניא הראשונה היה בישיבת מאה שערים, ודרש שם. אח"כ עבר לשכונת אחוה בית כנסת של הרב פרנק שם עבר לדרוש היה לו "פיסק אויף שרויפן" נואם טוב ומצוין וקיבל חסידים ושומעים למאות והיו יהודים מבינים משיבת תורת חיים ומשאר ישיבות וטענו שהוא מדבר אפיקורסות והוא אפיקורס והיו יהודים שטענו שהוא קומניסט ולכן קראו אותו דער רויטער מגיד. [דער רויטער מזיק].

העמידו חינוך ממלכתי שעוקרת אמונה, ובשעת שמתרוקנים מאמונה יכולים המסיון לבא. לפני חמישים או ששים שנה המסיון בארץ ישראל לא פעלו כמעט שום דבר. ולמה? מפני שילד ישראל היה חזק והיה בורח ממסיונער. לא היה מציאות שיהא השפעתו של המסיונער עליו. אבל כיום הזה שהם עושים את הילדים לכופרים, והילד רק מאמונה כשרואה שהמסיון חולק סוכריות, ובפנים עומד מטיף לנצרות, והוא כלי רק ואין לו מעצור, למה לא יכנס אצלם ולא איכפת לו אם רוצים לצודו. אין לדור הצעיר מי שיעצור אותם מהמסיון.

השואל: אם היה עושים הפגנות לא היה עוזר?

ר' עמרם: זה ודאי שעושים. אבל מרוקנים את הדור הצעיר מאמונה, נשאר הוא טרף למסיון, צעיר שאמונה אין לו, ומוצא במסיון משהו טוב הוא הולך, אין לו שום הגנה למה לא ללכת למסיונרים, המסיון כבר השמידו מספרים גדולים, אלפים ממש.

השואל: הציונים מסכימים על זה שילדי ישראל יעברו להיות גוים?

ר' עמרם: הציונים עושים לכתחילה מפעלי מיזוג של ערבים ויהודים. הם עמלים על זה, שיהודים וערבים יתערבו ביחד, יש בכל הארץ מפעלי מיזוג, וזה

מפורסם, וזה מביא גם שיתחתנו ביניהם, ביודעים ובלא יודעים.

השואל: אני חושב שמפעלי המיזוג היא בין ספרדים לאשכנזים?

ר' עמרם: אתם מדברים כמו בטלן. ההבדל בין ספרדים לאשכנזים היא רק בשולחן ערוך, וזה ההבדל בעוונותינו הרבים אצל הציונים מזמן בטל. מפעלי המיזוג היא בין ערבים ליהודים, אתם יכולים לברר זאת אצל יודעי דבר, כי יש להם תוכניות מיוחדות לזה למזג ביניהם, רוקדים ביחד יהודים וערבים.

העסק עם הגירות שיש עכשיו, מה שמקבלים גוים בתור יהודים, היא רק התפרצות עכשיו, אבל זאת היא ספחת שיכול לקלקל את כל העם, הגוי מוצא חן בעיניהם יותר מהיהודים. הם מעריצים יותר את הגוי וזה טבע של פוקר ישראל, מושך להיות כמו הגוי, להיות רפורמירט כמו הגוי. הנה נתפרסם כרוז מחב"ד שנהוג אצלם שילד הנולד מאם גויה הוא יהודי, הם מוכרים שטחים גדולים להמסיון בזכרון יעקב, לוקחים שטחים של יהודים בארץ ישראל ומוכרים אותם למסיונערן, ומביאים גוים לכאן. ועשו חוק השבות, ויש להגוים כל הזכויות, מלפנים היה הקרקעות שייכת להערבים והם מכרו שטחים ליהודים, והיום היא של הציונים ומוכרים אותם לנוצרים.

בדרך כלל הדורות הולכים ונחלשים. מובא בחז"ל "אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים". ככה הדורות נחלשים בהדרגה, בתורה ואמונה. אבל רק בהדרגה. למשל, אם האב הולך עם זקן ארוך הבן ילך עם זקן קצת יותר קצר. אבל היום עמדו במטרה, לעשות תל עולם מכל כלל ישראל. עמדו כאילו הם פשוט טפשים, ואינם משאירים שום דבר, לא תורה ולא אמונה ולא גזע ולא לאום ולא כלום.

השואל: וכי באמת המצב כל כך שחור?

ר' עמרם: אני חושב כן. ואפילו אם נאמר שעדיין לא כל כך שחור, אבל יש התפרצות לזה לפי ראות עיני. אנשים שלא איכפת להם שגוים נכנסים לכלל ישראל, והטבע שלהם מהם מעריכים את הגוי. אני רואה לפי הטבע כי יש להציונים נטיה להעביר על הדת את כלל ישראל. כתוב בפרשת בחוקתי "ואם לא תשמעו לי" אומר רש"י שלא תהיו עמלים בתורה, ולא תעשו, אם לא תהיו עמלים תבואו לזה שלא תקיימו, ואח"כ "ואם בחוקתי תמאסו" שמואס באחרים העושים, הוא לא יכול לסבול שמישהו אחר כן עושה, וזה כמעט דבר טבעי, וכמו שמצינו אצל המן "וכל זה איננו שוה לי ומרדכי יושב בשער המלך", הפושע ישראל הזה כל זמן שהוא רואה עדיין איך יהודי מתנהג, הוא נזכר שגם סבא שלו נהג כך, וזה מעיק לו ורוצה לעקור את היהודי מהעולם שלא יראה יותר את היהודי, ולא יזכיר לו את עברו.

וכפי שאני רואה א"ז, ואיך שכולם רואים, שהם לקחו את יהודי תימן ועשו

אותם לכופרים.

השואל: אני לא יודע אם עשו אותם כופרים בכוונה.

ר' עמרם: האגודה הוציאה ספר "ילדי טהרן מאשימים", ובו מספרים הילדים איך שלכתחילה זרקו להם את התפילין, ולא נתנו להם להתפלל ולברך ברהמ"ז, הם השמידו את הגדולים ואת הקטנים. באו יהודים מתימן, בתימן הם היו קדושים, וכאן עשו אותם - שמונים אחוז - לכופרים, זה העובדה וזה המציאות. יש להם חינוך ממלכתי והוא כולו כפירה.

שמעתי פעם - איני מקבל אחריות על הדברים, אבל כך שמעתי, ואני חושב שזה נכון - שמורה אינו מקבל דיפלום להיות מורה, אלא אם יכול ללמוד תנ"ך בלי אמונה. זה תנאי אצלם שמורה אינו מקבל דיפלום, ולהיות מורה בחינוך עצמאי הוא צריך להיות מוכשר למורה ממלכתי. שיכול ללמוד תנ"ך ולהגיד שאין מנהיג לבירה. אולי זה לא נכון, אבל מספיק שאומרים כך. כמה פעמים היו ילדים בני שבע עשרה שנה אצלי, מחינוך ממלכתי, ולא ידעו אפילו את שמע ישראל. הדרך היחידי שיכולים להתגונן נגדם הוא, שהיהודים ידעו שלא רוצים לקחת מהם, ולא רוצים לדעת מהם.

השואל: היום בלתי אפשרי לנהל מוסד בלעדס.

ר' עמרם: כן אפשר! המוסדות הכשרים תמיד התנהלו בלעדס. אפילו היום עדיין קיימים מוסדות מבלי עזרתם. אבל אם המנהלי המוסדות לא יהיה להם שכל לידע שלא יגעו אפי' בפרוטה אחת שלהם, יהיה המוסד פרוץ למטרתם, יתנו להם כסף, והמנהלים לוקחים את הכסף, במשך הזמן הוא תלוי בכספם, מפני שהכסף שמנהלים לוקחים אינם שמים אותה בגניזה, זה מובלע בהנהגת המוסד, ואח"כ לא יוכל המוסד להתקיים בלעדי הכסף, ובשעה שאינו יכול להתקיים בלעדיו הם (הכופרים) נהיו בעלי בתים על המוסד; היום יאמרו לו כך, ומחר כך.

השואל: ר' עמרם רוצה לומר שכל היהדות תלוי במי שמשלם.

ר' עמרם: חוות דעתי על העתיד היא: אם בתי התלמוד תורה, ח"ו, השי"ת יציל וישמור, יהא תלוי בהם, לא ישאר כלום! חינוך עצמאי היא משוקע עם כל האפיקורסות שבעולם. הם לוקחים מהממשלה תשעים אחוז. ראיתי פעם בחינות, מה שבוחנים את המורים, אפיקורסות וליצנות מכל התורה כולה! לחינוך עצמאי אין בחינות מיוחדות, משרד החינוך שולט גם על חינוך עצמאי. אני בעצמי ראיתי משרד החינוך, היה כאן ליד מאה שערים והיה כתוב סעיף חינוך עצמאי, כל מורה מחינוך עצמאי צריך ללמוד לשני שנים, אפיקורסות. כל אלו הלימודים אינם אצל היהודים החרדים. כל הביכער (הספרים) הם אפיקורסות. דהיינו, אם לומד פסיכולוגיה, אין ספר חרדי אחד מזה, והוא מלא כפירה. וכן

תולדות החינוך, ואפילו תולדות ימי ישראל, אין לומדים הספרים על פי אמונה. אפילו בחשבון מצאו אפיקורסות, אעפ"י שלכאורה אין לו שייכות לזה.

השואל: נדבר קצת מענייני זכרונות. מה עם הלבוש הירושלמי?

ר' עמרם: כבר שוחחנו שזה בערך לבוש ערבי. אנשים שישבו בארץ ישראל לבשו אותה ושינו קצת מהלבוש של הערבים. כתוב בספרים שזה לבוש מקובל מהאבות. הענין של הלבוש הנהוג כאן הוא דבר חשוב מאד. אני כשהייתי בר מצוה כבר לבשתי מכנסיים לבנים, ואחר חתונתי כמה חדשים לבשתי מכנסיים פשוטים, רציתי להיות ג'נטלמן, ועוררו אותי חברי וחזרתי ללבוש לבנים. מכנסיים לבנים, יש מקור לזה גם בהלכה. יש כאלו שאע"פ שאינם הולכים לבנים, הם לובשים מאותו הבד בצבע אחר. העיקר שלא יהיו עבים וצרים מטעמי צניעות. ירושלם הצטיינה תמיד הן בלבוש והן בתורה ויראת שמים, הרבה יותר מהודר מחוץ לארץ.

השואל: הלבוש הוא סימבול ליראת שמים?

ר' עמרם: בודאי, הלבוש הוא דבר גדול. במדרש כתוב, שבמצרים לא שינו ישראל את

שמם, את לשונם, ואת מלבושם, שלא שינוי ממה שהיה הולכים בארץ כנען, ובהגדה אנו אומרים ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצוינים שם, שאז הכירו מיהו ישראל, ואילו היו ישראל לבושים כמו המצריים לא היתה בידיעה להבחין בין ישראל למצרים. אפי' בתוך מצרים היו עם אחר, ואחרי שכן היה יכול הקב"ה לאמר "שלח את עמי ויעבדוני". אבל אילו היהודים היו מעורבים עם הגוים, לא היה כלום.

השואל: האם הענין שהיום גם מקפידים על מלבוש חסידי, או מלבושי צניעות,

זהו לבוש מקובל מן האבות. רבי עמרם בלבוש הירושלמי.

היא גם מפני שלא יתערבו בגוים?

ר' עמרם: כן. זה היה גם המטרה במצרים, היום אומרים לא משנה אם הולך כך או כך, אבל במצרים שהיהודי היה הפקר, כדכתיב וירא כי אין איש, דרכו על ראשם, והיו נחות דרגא, כמו עבדים. ולכאורה מן צורך היה שהיהודי יחפש עצות שלא יכירו אותו בתור יהודי, אם רוצים לתת בעיטה, שלא יכירו אותו אם הוא יהודי או גוי, ואעפ"כ היה להם מסירות נפש, היהודים הבינו שצריכים להחזיק עצמם במסירות נפש. ולא שינו את לבושם כדי להסתיר את יהדותם. לא היה כמו היום באירופה שאין יכולת להבחין בין גוי ליהודי מפני שהולכים במלבושי הגוי, ונראים כמו הגויים עד שצריכים לשאלו האם אתה יהודי או גוי. שם היו ישראל מצוינים. בחומש כתוב, שיעקב ירד עם בניו למצרים, ופרעה שאל את יוסף האם יש בכם אנשי מקנה, אנשי חיל, ולכאורה, פרעה היה בכוחו לעשות אותם לשרים בתוך מצרים, להנהיג את המדינה. אבל יוסף ענה לפרעה כי אנשי מקנה היו עבדיך, כי תועבת מצרים כל רועה צאן, למען תשבו בארץ גושן. ובמקום שהיה יכול יוסף להשתדל שאחיו יהיו מנהיגי מצרים, שיהיו שרים בממשלה, אמר שהם רועה צאן והם תועבה למצרים, העיקר שישבו בארץ גושן ולא יתערבו עם המצריים. מוטב שהמצריים ישנאו אותם וישלחם לארץ גושן, מלהיות שרי מצרים.

השואל: יוצא מזה שצניעות המלבושים הוא רק שיראה יהודי.

ר' עמרם: לא. יש גם הענין של פריצות שזה דבר חמור מאוד מאוד.

השואל: יש ענין של צניעות גם אצל גברים?

ר' עמרם: כן. יש בשולחן ערוך סימן שלם ע"ז, לדוגמה אסור ללכת בלי גרביים בשעת התפילה, ועוד. כתוב אצל שאול שרדף אחרי דוד, "ויבא אל גדרות ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו", ואנשיו אמרו לו שדוד יכול להרגו במערה, ודוד היה באותו מערה ששאול נכנס, ואנשיו של דוד אמרו לו הנה הגיע היום שה' הבטיח שימסור את שאול בידו, אמר דוד ח"ו, הוא כרת את כנף הבגד של שאול, ואח"כ צעק לשאול אדוני המלך, ושאול הסתובב אליו, ודוד אמר לו יכולתי להרגך ותחס עליך, היה צריך לכתוב "וחוס עליך" אני ריחמתי עליך, דורשים חז"ל "ותחס עליך" הצניעות שהיתה בך, הצילו. בכלל מובא שאול היה צנוע, הוא הלך עם בגדים ארוכים.

השואל: מתי גזזו את השערות, לפני החופה או אחריה?

ר' עמרם: המנהג בירושלם היה שגזזו את השערות מהכלות למחרת החתונה לפנה"צ, יכול להיות שהיות ותשעים אחוז מהחתונות היה בליל שבת, היו צריכים לחכות למחרת.

השואל: האם היו כאן יהודים שהשתדלו שלא לעשות חתונתם ביום ששי?

ר' עמרם: איני זוכר. בשנות קדם, תשעים אחוז של החתונות היו ביום ששי, ובשנים האחרונות כמעט לא היה אפי' חתונה אחת ביום ששי. אבל בחצי שנה האחרון נתחדש שוב הענין להתחתן ביום ששי. אני בעצמי משתדל להשתתף בחתונה ביום ששי, לחזק הענין של חתונות ביום ששי.

השואל: מה המנהג בחתונה לפי פולין, או הונגרים, או הספרדים יש להם מנהגים

אחרים?

ר' עמרם: אני מכיר רק את המנהגים של ירושלם, לדוגמה: אינני זוכר שקרה בירושלם חתונת בחור ובתולה בלילה, זה היה המנהג. רק חתונה של זיווג שני היו עושים בלילה. יהודי חו"ל הביאו לכאן את הדבר שיעשו חתונה בלילה.

השואל: למה כאן לא היו מתחתנים בלילה?

ר' עמרם: אולי מפני שלא מסמני, ולא סימן טוב. היום יש כבר הרבה שעושים בלילה. בזמנים הראשונים עלה במחשבתי למנוע מלילך לחתונה שעושים בלילה, אבל לא הוצאתיה לפועל, וכבר נשתרש שהרבה עושים בלילה.

השואל: אבל מה היא המקור שלא היו עושים בלילה?

ר' עמרם: איני יודע, אבל זאת היא העובדה. יכול להיות שפעם קרה שהתחתנו בלילה, אבל אינני זוכר.

השואל: יש מנהגים שהזניחו היום?

ר' עמרם: פעם היה עולם אחר, היו יותר עניים, והמנהגים היו אחרים קצת, כרגיל קשור הכל עם היודישקייט המושגים אז היו לא כמו היום, וכן הצניעות, היהודים הבאים מארצות הערביות הם יותר צנועים מהיהודים הבאים ממדינות אירופה. גם אצל הגוים יש הבדל ממדינות ערב לאירופה ואולי זה נכנס בתוך הכלל מה שכתב הרמב"ם שהאדם נמשך אחרי אנשי המדינה.

השואל: שמעתי שלחתן בן זה דבר קשה, נכנסים בחובות של אלפי לירות?

ר' עמרם: מוכרחים לקנות או לשכור בדמ"פ שני חדרים וחצי וזה עולה היום ששים אלף לירות, בני אורי כשחיתן את בנו הראשון עלה לו ארבעים וחמש אלף לירות והרבה עזרו לו, ואעפ"כ הוא עוד עד היום בעל חוב גדול, והנה, עכשיו שידך את בנו השני, אבל המחותן נותן את הדירה.

השואל: איך זה יכול להמשיך כך, מי שיש לו כמה בנים מה יעשה?

ר' עמרם: כך זה הולך, וכך מתחתנים, וכבר נמשך כך הרבה שנים, ואחד שיש לו בן אחר בן, מה יעשה? זה מציאות שהרבש"ע עוזר, איני יודע איך אבל זה המציאות שהרבש"ע עוזר. עכשיו יש קצת שינוי, שהצד של הכלה גם נותנים, אבל היה כמה שנים שבחוג שלנו, היה החתן צריך לתת הכל, הכלות היו מיוחסות, הם רצו הכל, ולא ויתרו על כלום, רצו פאריזידר, וגז, ועוד. אני יגלה לכם סוד,

שהבת שלי חיתנה את בנה, חוץ ממה שהחתן נתן הכל, עוד שילם לאבי הכלה שש אלפים לירות, והיום נשתנה קצת שהכלה גם נותנת חלק מההוצאות.

השואל: שמעתי שהיה כאן בחור ורצה להשיג שידוך, היה לו הצעה, והיא רצתה שיבטיח לה, שלא ילך לכותל המערבי, מה אתם אומרים על זה?

ר' עמרם: לכאורה היא מחסידי סאטמאר, והיא לא רוצה לקחת חתן שלא שומע בקול הרבי, וזה לא רק הכותל, לא ללכת לכותל זה השיא של השיטה של הרבי מסאטמאר זה אומר על כל ההשקפה.

השואל: אני רואה כהיום, שהבנות רוצות דוקא חתן שיושב ולומד ואינו עובד.

ר' עמרם: בת אחותי, בעלה הוא רב של גבעתיים - הרב ברודא, שהוא אינו מנטורי קרתא, הוא אפילו על גבול האגודה, ודיברו שידוך לבתו, והיא נפגשה עם הבחור, ושאלה אותו, מה חושב שיעשה אחרי החתונה, וענה חמש שנים ילמד בכולל ואח"כ יצא לעבוד, והיא אמרה לאביה שזה לא סחורה עבודה, רצונה היא בבחור שתורתו אומנתו, שלא יעלה על מחשבתו מציאות שאחרי חמש שנים ילך לעבוד, ושלא יהיה לו בעולמו רק תורה, ואח"כ השיגה בחור כזה כרצונה.

השואל: ומהיכן הם מתפרנסים?

ר' עמרם: כל הבנות היום רוצות בחור הלמדן הכי גדול בחור למדן זה מטבע ההולכת ובפרט בבני ברק והמנהג שם שהוא יושב בישיבה והיא הולכת לעבוד אעפ"י שאנחנו לא אווזים כל כך מהנוהג הזה שאשה תלך לעבוד.

השואל: למה מפריע לכם שהבעל יהיה למדן והיא תלך לעבוד?

ר' עמרם: לא מפריע לי, רק ראשית הרבש"ע לא כך ברא את העולם. החילוק הזה כבר ראו בין פולין להונגריין, בפולין היה האשה קדמא ואזלא, בזמנים הראשונים שבאו לכאן הגערער, היו רואים בחנות נכנסה אשה לעסוק במסחר, והיתה נראת כמו בתו של פריץ ואח"כ נכנס הבעל בן ישיבה שבור ובטלן שלא היו יכולים להאמין שזה בעלה, ובאונגריין היה נוסח אחר הבעל לא היה כל כך חסיד אבל היה חרד על מצוות ומנהיג את הבית והיא היתה יושבת בבית, ובכלל זה לא טוב הנוהג הזה שהיא תהיה מורה דמהישיבה יכולים לגנוב קצת את הזמן והיא אינה יכולה לחסר כלום מהבית ספר משאירים את כל צרכי הבית עליו, לדוגמה, אצלינו לא לובשים פארוק אבל אצל הבית יעקב כן לובשים, קורה הרבה פעמים שהבעל סורק את הפאה והיא הולכת לבית ספר, אין זה הסדר שברא הקב"ה את עולמו. הסדר היא שהבעל יהיה ירא ושלם ואם יכול להיות תורתו אומנתו בודאי טוב אבל בדרך כלל צריכים לנהוג כהרמב"ם שצריכים לעסוק בפרנסה באמונה ולקבוע עתים לתורה והאשה תהיה צנועה בביתה.

השואל: בדעתכם כי ישנו היום שינוי הסדר במקצת?

ר' עמרם: בעונותינו הרבים יש היום הרבה חילופי סדרים. בבני ברק היא יותר מצוי, (הענין של עבודת הנשים) זה חלק גדול של הפרנסה שהנשים היא מורהו אפי' כשיש כבר ילדים מכניסים עוזרת לבית והיא ממשיכה להיות מורה, בירושלם לא יודעים כל כך מזה, כשרוצים להשיא ילדים היום זה דבר קשה צריכים לקנות להם דירה או לשכור בדמ"פ וזה עולה הון תועפות ואין דרך אחרת יש רק דרך אחד לשכור להם דירה בשכר חדשי היום זה כארבע מאות לירות ומאין יקחו הזוג את זה, בין כך בן ישיבה חי על חשבון של רבש"ע, לא יודעים מאיפה הוא חי, אבל סוף כל סוף הוא חי, אבל כשיתחתן יגידו לו לשלם ארבע מאות לירות לדירה? כשדמי הישיבה היא מאתיים וחמישים מקסימום, מאיפה יהיה לו לשלם לדירה, ולכן צריכים ההורים לישא בעול ולקנות להם דירה ואילו היו ההורים סוחרים מגרמניא או בדומה שכבר הספיקו להניח עבור החתונה היה אחרת אבל כשהם לבד בני ישיבה הולכים לבקש כסף, בני אלימלך כששידך את בתו והמחותן אבי החתן לקח את החלק היותר גדול על עצמו נסע לחו"ל להשיג הכסף, אין עצה אחרת בעו"ה היום הכל נעשה הכרח, כמו שפעם ידעו שצריכים מטה של ברזל שתי ברזלים ושני קרשים - לישון, כמו"כ יודעים היום שהארון צריך שיהא שוה שלשת אלפים לירות, אני קניתי ארון - ואני גם לא מהעולם הישן - עם חמשה דלתות וכל ההידורים וזה עלה לי חמש מאות לירות, וכשזוג צעיר יתחתן היום, לא שוה אצלם כלום, הוא צריך ארון מאלפיים עד שלשת אלפים לירות, וזה לא יכול להיות אחרת שאם לא יהיו נחות דרגא ואינו מן הישוב.

השואל: חושבני שזה פוגע באידישקייט.

ר' עמרם: וכי שאלה היא זו שזה מזיק לאידישקייט, הלא זה אסון ממש, האדם נעשה משועבד לכסף וללוקסוס הוא נעשה עבד, עפ"י רוב, הבחור אינו צריך לכל הדברים, אבל אין לו עצה הלא הוא צריך להתחתן, והכלה רוצה דווקא את כל אלה, וככה זה נכנס שלא עוזר טענות, וכי מה יעשו יגידו לבחור שלא יתחתן?

השואל: מה יעשו האבות כל שנה הם צריכים להשיג דירה?

ר' עמרם: אחי נקרע עד הסוף, אברך שלנו שהפרנסה היום יומית היא בצמצום, כשצריך להלוות עשרת אלפים לירות, הוא נעשה פושט רגל הוא צריך ללוות מזה ולשלם לזה, וככה חיים וכך עושים שידוכים, ב"ה עושים חתונות, הנה בחודש זה יש לנו חתונה של נכדי וקנו להם דירה של שני חדרים וחצי.

השואל: כמה עולה הדירה?

ר' עמרם: ששים אלף לא"י.

השואל: אפי' באמעריקא זה נורא חמש עשרה אלף דולר.

ר' עמרם: משיגים כסף והעיקר משיגים בהלואות יש הרבה מלויים.

השואל: הלא צריכים לשלם.

ר' עמרם: אבל בנתיים יש מלויים.

השואל: בענין העומד עכשיו על הפרק פרשת אירוס האם היה דבר כגון זה בירושלם?

ר' עמרם: פרשת בריכת שחיה.

השואל: בריכת שחיה היא דבר ידוע בעולם אבל הענין הזה של אירוס כמעט רוב העולם אינם יודעים מזה ואם עושים מזה עסק הלא יצא שכרה בהפסדה?

ר' עמרם: יכול להיות בזמן המלחמה נגד בריכת השחיה, אנחנו יצאנו נגד זה, אבל כשיצאנו נגד זה הרי רצינו להוקיע את הזוהמה שלה, וכשרצינו להסביר א"ז בבית משפט, ובעוד הזדמנויות שונות להסביר את הזוהמה, אמרנו היתכן שבבריכה המחזקת לכל היותר שלשים מטר על עשרים, שמה ישחו אנשים ונשים זרים, וזה מעשה שפלה מאד, אח"כ מכר בעה"ב את הבריכה למפא"י, והם טענו שנטורי קרתא ישתפו פעולה אתם, שההתנגדות שלנו עזר לפרסומת, אנחנו בערנו את הלכלוך אבל אלו שרוצים את הלכלוך נעשו קונים טובים, אבל ככה זה הענין של זוהמה כמו המחלה האיומה ר"ל אם תופסים את זה מלכתחילה יכול לרפא, אבל אם זה הולך לאט לאט ה' ישמור ויציל כמו"כ צריכים לפרסמה מלכתחילה שלא ישרישו שרשים.

השואל: אני חושב שכן אדם ישר אינו הולך לשם.

ר' עמרם: שמעתי שטדי קולק אמר, שאם אחד ילך לשם פעם אחד לא ילך לשם פעם שניה. אנו לא יודעים מה לעשות, ואיך לעשות, אבל בעולם לקחו את הענין בחומרא רבה, שמעתי שיוסף שיינבערגער ועדה החרדית איימו שיעשו ויתנגדו באלימות נגד אירוס, אבל בנתיים עדיין לא שמעו שום דבר מהם, אנו לא יודעים מה לעשות, יש רק דרך אחד לצאת ללחום נגד המשטרה אבל הם ישברו את הראשים, ולזה צריך מנהיג, אין אני היום מסוגל לזה, אמר לי אחד - הוא נראה בר דעת - שקיבל ידיעה וכן ראה בכתב עת שבעולם עומדים ומחכים על הכרעה לזה, איך יהיה תגובת ירושלם, אם יעכלו ירושלם את הלכלוך הזה או לא, אם יקבלו את זה, או יעקרו אותה, ויש אינטרס בעולם לזה, אבל אין אנו יודעים מה לעשות.

השואל: היום לא יכולים להכנס בתוך גבולות האנשים היום לובשים אנשים פאה כמו נשים. יש היום הרבה כסף והאנשים אינם יודעים מה לעשות וכשאינן יודעים עושים מה שלבם חפץ.

ר' עמרם: כתוב במשלי נפש הבהמה היורדת למטה, הנפש הבהמיות יורדת

ואסרו אותי ואת מיכאל פייזער. רבי עמרם לימינו ר' מיכאל פייזער

למטה למטה, אין מה שיעצור, והולך מטה מטה זה יכול להיות גרוע בלי סוף, אין לזה שיעור, לכתחילה היה פירצה של סינימס הצגות של עירום ר"ל, מקודם התלוננו שזה יהיה באדיסון וצעקנו ומחינו ובאה המשטרה ואסרו אותי ואת מיכאל פייזער, ועוד כמה בחורים, הבחורים נכנסו בפנים ועשו קולות אדירים ופייזער היה לו משפט השקצים העלילו שהתקיף והלך ברכוש זר ושילם קנס איני זוכר בדיוק כמה שבעים או מאה ולא יצאנו יותר למחות אבל אמרו לי שבין כך בכל הצגות שהם עושים מתגנבים מחזות כאילו.

רוח הבהמה היורדת למטה וכך זה נעשה אצלם גרוע הצניעות מיום ליום ההשחתה אין לו גבול וכשאין מוחים נגדם אח"כ נהיה מאוחר וזה מכה שרשים ומסתעף.

השואל: ואיך אתם אומרים שהממשלה אשמה?

ר' עמרם: הממשלה אשמה בכל שהם אחראים שלא יעשו גם כן, ראשית אפי' הם לא עושים זאת רק אנשים פרטים אבל הממשלה אשמה בזאת שירושלם היא הפקר והאנשים בה הפקר אפי' נניח שיש מתי מספר שלא איכפת להם למשל כשיש חצר של עשרים שכנים וחמש עשרה רוצים לעשות הדבר אבל כשיש חמשה שאינם רוצים אין לכופם האנשים אינם הפקר אבל כרגיל ממשלה חפשית שמעונינים לבריכות שחיות מעורבות יש מקום גם לדבר זה.

השואל: מה התועלת במחאות האם ילכו כסדר למחות על זה?

ר' עמרם: אני איני המנהיג של המחאות האלו, אצל מרדכי מצינו שלבש שק ואפר ויצא לרחוב העיר וצעק צעקה גדולה ומרה, בבית הכנסת התפלל להקב"ה, אבל ברחוב צעק, וכן אנחנו עושים צועקים על הפרצה, וכל פעם שאנו הולכים למחות לפני שחוזרים, אנו צועקים כולם ביחד "גיוואלד" שאין אנו יודעים מה לעשות.

מה שיהיה כאן אין אנו יודעים, אם נצליח במערכה או לא, בעל המפעל אמר בבי"ד נלחמתם נגד בריכת השחיה ולא הצלחתם, את זה גם לא תנצחו, האמת היא בעו"ה מכל המצב מסביב היה פעם חוק שאסור ללכת בפריצות היו יכולים ללכת למאסר או קנס עבור הליכת פריצות היה כאן יצחק ברויאר ובנו רצה לפתח את הסעיף הזה של החוק איננו זוכר מה שיצא מזה.

הציונים הם לא ישראל שהעמידו ממשלה בלי אמונה!

השואל: הלא כתוב אעפ"י שחוטא ישראל הוא?

ר' עמרם: אין כתוב אעפ"י "שחוטא" אלא "שחטא" לשון עבר, אבל חוטא ועומדים בחטאם ומרדם זה לא!

השואל: הקיצוניות אין לה מעצור הנה שמעתי שהיו קנאים ששברו המראה (שפיגל) אצל האדמו"ר מסאטמאר?

ר' עמרם: הנקודה הזאת היא נקודה קשה, בכל הזמנים היה דעת תורה קובע, בזמנים אילו ירד קרן התורה, למשל, הענין של הבחירות, כשאגודת ישראל נכשלה ויש שמה אנשים שהיו מפורסמים לאנשים הכי גדולים טשעבינער בעלזער רבי, והיהודי צריך לקבוע שהם נטו מהדרך, לא יכול להיות דבר כזה, וממילא נקבע שלא מפחדים מנושאי דגל התורה מכיון שצריך לפסול את הבעלזער וטשיבינער רב, זה עולם שאין אימון בם, אין מי שיקבע לכן גם קרה דבר כזה שישברו את המראה אצל הרבי מסאטמאר, אני לא בא להצדיק את המעשה, אבל יש להבין אותו מפני שבעו"ה נשבר הענין של דעת תורה ואין מבטלים דעתם מאף אחד, אין מי שיעצור אצל אנשים שלנו, אם אחד אווז כך וכך והשני ממנו והלאה קצת לא יבטל בשום אופן את דעתו לההוא כתוב כשם שפרצופיהם שונות כך דיעותיהם שונות כל אדם בעולם יש לו דעה אחרת מהשני אלא שיש מונח בעולם שחילוקי דיעות הקטנים נבטלים תחת מי שגדול מהם וכך מתאחדים.

יש בגמרא שתנא אמר הלואי שיהיה לי מורא שמים כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו ותו לא אמר להם אם עובר אדם עבירה אומר הלואי שלא יראני אדם זה מדריגה גדולה הגמרא אומרת למען תהיה יראת ד' על פניכם לבלתי תחטאו זה הבושה היסוד היא לאו דוקא בושה אלא החינוך לתורה ויראת שמים, כתוב

סוגה בשושנים מסובבים בגדר של פרחים.

אמרתי פעם כרגיל גדר עושה את האדם אי נעימות אבל גדר של שושנים עושה לאדם הרגשה טובה זה יפה ונותן ריח טוב על כן בישראל סוגה בשושנים הגדרים שהם עושים טוב להם לא קשה להם הדבר שאין יכול לעשות זה וזה וקל להם להגדיר עצמם כיון שהגדר היא של שושנים והיא מאושר בחלקו וזה רק כשמחונכים בתורה ויראת שמים אבל בלי זה לא.

היה פעם וכוח בזכרוני עם אריסטו אם יכולים למשול על המדות בלי תורה פעם נכנסו לביתו וראו שנכשל בעבירה גדולה והראה לו שאין יכולים למשול במדות בלי תורה, ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו כשמחנכים ילד לתורה יכולים לסמוך עליו אפי' להשאירו לבד בבית עם הד' כתלים לא יעשה שום דבר מה שאסור לעשות ואם ח"ו אין מחונך בתורה פרוץ הדבר והפקר אדם עיר פרא יולד, כי יצר לב האדם רע מנעוריו בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין בתורה יכולים לעמוד נגד יצר הרע אבל בדברים אחרים לא וכמו שכ' אך אין יראת אלק' במקום הזה והרגוני אין יראת שמים אין שום דבר.

דרך התורה היא גם לגוף ולנשמה מזכך לימוד גמרא רש"י תוס' היא דרך ד' יש בחז"ל שאחד היה לו מדת האמת בלבבו פעם עמד באמצע התפלה ואחד בא אליו ורצה לקנות אצלו משהו ויתן לו עשר זהובים והוא לא ענה לו באמצע התפילה נענה הלא שיתן לו עשרים ויותר שחשב שרוצה יותר אח"כ אמר לו שרוצה רק עשר מפני שמה שלא ענה לו לא מפני שלא רצה המחיר רק שאחז באמצע התפלה ועל זה נאמר ודובר אמת בלבבו.

השואל: הראו לי עשר אנשים כאלו בזה העולם כמו שאמר אברהם אבינו רק עשר, אני נותן לכם ירושלם.

ר' עמרם: הגמ' מספרת על ר' חנינא בן דוסא פעם השאירו אנשים אצלו חטים ונסעו משם מאיזה סיבה וחשב ר' חנינא מה יעשה עם החטים הלא ירקבו ומשתדל שיזרעו החטים ועבר שנה ושנתיים ושלישית לסוף באו האנשים לבקש החטים והראה להם מחסנים עם חטים ואמר להם זה שלכם מהחטים שהשאירו נעשו מחסנים כך אומרת הגמ'.

בכל הענינים האלו אין לנו השגה כמו שאתם אומרים להראות לכם היום אנשים כאלו אבל בחז"ל זה כתוב וזה היה תורה וזה היה יראת שמים ונאמנות. וכן מצינו בגמ' לגבי והוי דן את כל אדם לכף זכות שגנבו מאחד חפציו והוא מצא עליהם זכות עד כדי כך כרגיל אדם כשרואה דבר שלפני דעתו אינו מאה אחוז אומר שהוא (פאראך) ובגמ' אנו רואים עד היכן לימדו זכות.

השואל: הראו לי עשר יהודים כאלו?

ר' עמרם: חז"ל אומרים והוי דן את כל אדם לכף זכות זו היא תורה והשגה הטבעיות של אנשים היא להיפך כשרואה אפי' משהו שאינו כדבעי הוא דן לחובה וכן יש מדות וענינים וצריכים הכל ללמוד אני רגיל תמיד לומר שבמסלת ישרים יש עשרים ושש פרקים אבל סוף של הפרקים היא להחיות מתים תורה מביאה לידי זהירות זהירות לידי זריזות נקיות וכו' לקדושה קדושה מביאה לרוה"ק והיא מביאה לידי תחית המתים זה לימודים ולעקציעס להחיות מתים אבל לא רוצים ללמוד אותה סך הכל עשרים ושש פרקים יכולים להחיות מתים אבל מוכרחים ללמוד אותה עשרים ושש שיעורים אבל צריכים לחיות עם זה לא רק להסתכל בה.

השואל: בשבוע הבא נדבר מזכרונות מסתמא רשמתם קצת לעצמכם זכרונות?

ר' עמרם: מסתמא יש לי משהו כתוב באיזה מקום שהוא קצת דברים קטנוניים.

השואל: הזכרונות חסרים קצת לראות איזה עולם היה אז ואיזה יש היום וכדי להבין את העולם שיש היום צריכים לידע איזה עולם היה אתמול.

ר' עמרם: אין אור נקרא אלא מתוך החושך אבל לא כתוב אין החושך נקרא אלא מתוך האור?

היה פעם פרופיסור ושאל אותו אחד שאלה בענין הפרופסוריא וענה שאינו יודע אמר לו ההוא פרופסור שלוקח כל כך הרבה כסף למשל אלף דולר לחודש לא ידע כשישאלו אותו שאלה? ענה לו אני לוקח כסף עבור מה שאני כן יודע אילו הייתי לוקח עבור מה שאינני יודע הייתי צריך לקחת הרבה יותר...

השואל: תספרו קצת מזכרונות הימים ההם.

ר' עמרם: היסוד של הישוב בארץ ישראל היה כולו קודש, בא"י באו יהודים לא למטרת עולם הזה, כל היהודים שבאו לפני מאה שנה לארץ ישראל כולם באו לשם לחיות חיים של קדושה ואין מקום להגיד שנזהרו מלחטוא. כל הישוב היה להם מושג חלש בעיני עולם הזה, כל הישוב היה ישוב של קדושה, עניני העולם הזה היה רק בהכרח, אבל לא היה להם יתרון של גזירות והעמדת הדת על תילה. בא"י - לא הייתי בכל המקומות - עכ"פ ירושלם היה מקור הקדושה וכל מחשבתם של האנשים היה למושגי עולם הבא וקדושה, עולם הזה לא היה תופס שום מקום.

השואל: ולמה, מפני שלא היה להם כלום?

ר' עמרם: לא היה להם כלום ולא רצו כולם. אני זוכר את המיטה של זקני ר' ישעיה אורנשטיין ז"ל שהיו לה שני רגליים של ברזל ועליהם כמה קרשים, זה היה המיטה.

השואל: ומזרון גם לא היה לה?

ר' עמרם: מזרון איני זוכר, או שהיה משהו, אבל זה אני זוכר שהיה שני קוניעס [ברזלים] - קראו לזה - וכמה קרשים, ואולי היה ע"ז חתיכת קולדרע, וכך הוא ישן. כשהיה חוזר בבוקר מביהכנ"ס היה קונה צנון בשוק, ובא לבית ולקח צלחת שחורה עשויה מחימר, שם קצת שמן בצלחת ואכלו עם הצנון וזה היה נוסח החיים.

השואל: בן כמה שנים היה ר' ישעי' כשמת?

ר' עמרם: בן שבעים שנה. החיים בירושלם היה כולו קודש, כל המחשבות היו של קדושה ועבדו את הקב"ה. זכורני שבחדרים כשילד לא רצה כל כך ללמוד, היה עבורו עונש גדול כשאמרו לו שיוליכו אותו לסנדלר, או לבעל מלאכה אחר, וזה היה פגם גדול שאמרו לו כשתגדל תהיה סנדלר, תהיה בעל מלאכה, אעפ"י שהיו כמה בעלי מלאכות שהיו יראי שמים גדולים, אבל מכיון שלא היו תלמידי חכמים, הסתכלו עליהם לא חס ושלוש כנחות דרגא, אלא בבחינת נחות דרגא. הבעל מלאכה ידע שהת"ח גדול ממנו, וההמון ידעו שהבעל מלאכה אינו מגיע לערך התלמיד חכם.

השואל: אז נתנו דרך ארץ לתלמיד חכם?

ר' עמרם: כן בודאי, הערך של הבעל מלאכה היה יותר פשוט. לאמיתו של דבר לא היו הרבה בעלי מלאכה כפי שאני זוכר, היו יחידים, והבעלי מלאכה היו יראי שמים גדולים, לדוגמא, היה ר' הערשיל שוסטער שהיה גר בעיר עתיקה, ומדי שבת הגיע לחדר והיה מסתובב עם בנו הלך ושוב, דיבר איתו והתווכח איתו, כי בנו רצה לטייל בשבת, ובכל יום ראשון בחיידר היו טענות על בנו. וכן היה ר' בערל שוסטער שבא לבית הכנסת, והיה מחלק לכל ילד מטבע שיגיד לפניו את הברכות. הבעלי מלאכה גם היו יראי שמים גדולים, היו קובעי עתים לתורה, אבל כל המושג בירושלם היה קדושה, לא היה שאלה של פריצות בימים ההם, אמי ע"ה היתה לובשת שמלה שהגיעה עד לארץ, וכדומה לה היו אפילו הדור השני, למשל ראיתי תמונת אשתו של ר' משה בלוי כשהיתה בתולה לובשת שמלה שכמעט מגיעה לארץ, לא היה מקום לפריצות, כי כל מושגי החיים היו של קדושה.

אמנם כשר' יהושע לייב ז"ל בא לארץ התחילה המלחמה נגד הפרצה בעניין השולעס.

השואל: מי התחיל בפרצה?

ר' עמרם: התחיל עם בי"ס למל ובי"ס אליאנס, או אז התחיל המלחמה נגד השולעס, אבל זה לא היה בתוך הגבולות של היהודים שלנו.

השואל: זה היה שהפולנים כבר הגיעו לארץ?

ר' עמרם: לא, יהודי פולין הגיעו מאוחר יותר. בזכרוננו כי עד שבאו הגערער חסידים - יהודי פולין, לא היה נמצא יהודי שבא לירושלם ולא לבש את לבוש הירושלמי. כל מי שהופיע בירושלם היה לובש את הלבוש, כמו שצריך בן אדם לעשות, "אזלית לקרתא זיל בנימוסא", ובפרט שעל הלבוש הירושלמי כתוב בספרים כפתור ופרח ועוד, שהיא לבוש מאז ומקדם מאברהם אבינו ע"ה.

מלבד זאת, מסופר על ר' יהושע ליב דיסקין ז"ל שלא ירד מהרכבת עד שהביאו לו את הלבוש, לא רצה להיכנס בירושלם בלי הלבוש.

הראשונים שלא רצו ללבוש את הלבוש היו חסידי גור, הם באו בהמון ונשארו בלבוש של חו"ל.

השואל: נמצא אפוא שכל הענין ללבוש לבוש העיר מקורו במאמר חז"ל?

ר' עמרם: כן, מובא בחז"ל "כי אזלית לקרתא זיל בנימוסא" - בהגיעך לעיר תתנהג במנהגיה ונימוסיה. וידוע שירושלם היא עיר שלא נתחלקה לשבטים.

השואל: זה מכבר התפלאתי, איך זה שהיהודים שבאו מאירופה לבשו את לבוש ארץ ישראל, כעת מובן הדבר, כי כך היה המנהג שמיד עם הגיעם ארצה החליפו את לבושם.

ר' עמרם: פעם - בזמן מאוחר יותר, קרוב לתקופה בה הגיעו יהודי פולין - יצאתי לרחוב וראיתי יהודי בלתי מוכר הולך עם כובע פלוש וקאפטן ירושלמי, היה זה רבי אלי' קלצקין ז"ל הגאב"ד מלובלין, אשר תיכף עם בואו לירושלם לבש את הקאפטן.

השואל: ובפנים לבש...

ר' עמרם: איני יודע מה לבש בפנים, ראה ראיתי אותו בפעם הראשונה - כשעדיין לא ידעתי שהוא רבי אלי' קלצקין - וכבר היה עם הלבוש. אולם כשהגיעו יהודי פולין בהמון, כבר לא החליפו את לבושם.

השואל: וייפלא, כהיום אפשר לראות, א' חסידי' שער איד' לובש 'קאפטן' וגארטל' בשבת והולך בלי זקן ופאות?

ר' עמרם: זה יכול לקרות...

השואל: וזה היה אצלי חידוש, אצלינו...

ר' עמרם: זה אינו בנמצא, זה או כך או כך...

השואל: כן, אצלינו זה היה או כך או כך. אמנם (אינדערהיים) בבית ב"אויבער לאנד" היה כגון דא, שהיו מסדרים זקנם ולבשו בלבוש 'מאדערן', ועם כל זאת היו תלמידי חכמים ויראי שמים, למשל, אבי הוא תלמידו של הרב מחוסט - הרב דושינסקי ז"ל, ולמד אצלו נעשר שנים, שם הלכו הבחורים מ"אויבערלאנד" בלי זקן בלי שטריימל וללא בעקיטשע, ואדוברה, הקפיד (הרב דושינסקי) שלא ישנו

ממנהגם מכיוון שיש פגם בשינוי. ואחר כך כשראיתיו כאן עם שטריימל ושאר גינונים התקשיתי להבין זאת, כעת מובן הדבר.

ר' עמרם: הרב דושינסקי ז"ל כשבא לכאן לבש את הלבוש, והקפיד גם על תלמידיו שילבשו את הלבוש הירושלמי, קאפטן של שבת ודז'ובע ושטריימל בשבת, והשפיע הרבה בענין זה.

השואל: ר' עמרם, אמרתם מקודם שכשילד לא רצה ללמוד אמרו לו שיתנוהו ל"שוסטער", השאלה היא כהיום מה אומרים לאותו ילד שאינו רוצה ללמוד?
ר' עמרם: כהיום אין אומרים כך.

השואל: מה בכל זאת אומרים לו? הרי בכל הדורות היו איזה אמצעים בכדי להחזיק את הילד בתורה, וכמו שאמרתם, בימים ההם היו אומרים לילד שיגדל 'שוסטער', וכהיום יש גם את אותו הילד, מהו האמצעי כהיום?

ר' עמרם: איני יודע. אינני יודע באמצעים הנהוגים כהיום.

הקפיד גם על תלמידיו שילבשו את הלבוש הירושלמי.
מרן מהרי"ץ דושינסקי לבוש בקאפטן.

היה כאן מלמד בת"ת חיי עולם, שהיה רגיל לומר -

איני יודע אם מתאים להגיד את זה - "אם חכמת חכמת לך, ואם לצת לבדך תישא, אז מי לערינט ניט קען מען ניט און מ'ליגט אין דרערד און אפי' א הונט וועט דיר אויך נישט נעמען"...

בימים ההם היה המנהג להכות את הילדים, אבל היום אינו כן.

האורח: מדוע?

ר' עמרם: איני יודע במדויק, אך קורה - אמנם לא אצלנו - בבתי הספר אם מורה מרביץ לילד עושה עליו משפט, ובדרך כלל היום לא נהוג לתת מכות לילדים.

השואל: האם זה יותר טוב כך?

ר' עמרם: במשלי כתוב "חוסך שבטו שונא בנו ואוהבו שוחרי מוסר", ואז היה נוסח להכות ולבייש את הילדים.

השואל: והיום לא, למה? מפני שמפחדים?

ר' עמרם: לאו דווקא שמפחדים, אולי מפני שהילדים יותר חלשים היום, איני יכול לומר במדויק, איני מסתובב בתלמודי תורה, אך ממה שאני רואה מהצד נראה שצמצמו בהרבה את הענין (של הכאה), אז היו הולכים עם הילדים ביד חזקה, מסתמא היה זה סגולה ליראת שמים.

השואל: היום נשארים הילדים יהודים חרדים מבתי חרדים?

ר' עמרם: כן, אך איני יודע אם המושג של יראת שמים הוא כמו בימים ההם. מספרים על ר' צבי מיכל שפירא ז"ל שכשהיה ילד אהב מרקחת ממשמש ולא רצה לאכול, כבר בהיותו ילד הבין להתגבר על היצר הרע, וכהיום אין ילדים כאלו.

השואל: האם הדור בזמן הזה יותר חלש?

ר' עמרם: בזה אין ספק שהדור יותר חלש, היכן מוצאים אנו היום השגות כאלו, כמדומני שבתוס' מובא עד שתתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך מעיך, תתפלל שאל יכנסו מעדנים לתוך מעיך.

השואל: בענייני אכילה נזהרו אז יותר מהיום.

ר' עמרם: היום בלי רצון חיים האנשים בחיים של עולם הזה, היום צריכים דירה יפה ורהיטים יפים ומלבושים נאים, אז לא היו צריכים כלום. תתארו לעצמכם, אני לפני עשרים או שלושים שנה היה לי בבית, ארון שבור ומטות ישנים, עד שבשעה שהוציאו אותם לחוץ לא היה מי שיקח אותם והיו צריכים לשלם לסבלים לזרוק את השלחן והכסאות וכל הרהיטים שלי, כה ישבתי.

כשהייתי אברך אילו הייתי מקבל דירה כמו הלוגאן הזה הייתי מאושר. לוגאן של דירה מבתי הונגרים היה עבורי הישג. דירתי היה במזרחיים חצר, הדירה היתה בגודל של לוגאן, המטבח היה בחוץ, הגג של הדירה היה ספית ולמטה היה תנור – בעקעריי, ומהחום של התנור נתמלא דירתי מכל המינים.

זכורני את דירתו של אחי ר' משה בלוי, הוא התחתן כעשר שנים לפניי, והיה גר בעיר עתיקה והיו מדרגות שהובילו לקומה השניה, ובאמצע המדרגות היה הדירה שלו בלי שום חצר לפניו, ושטח הדירה היה קטן מאד, איך שנסתדרו המיטות שם איני יודע, וזה היה דירתו אחר חתונתו. כך היה אז, אולי בדורות הקודמים היה אפילו גרוע יותר.

היום המצב טוב יותר, הכוונה בחומריות. בימים ההם מתי ידע יהודי לילך קאפטן בלי טלאי, כל קאפטן היה לו טלאי על כל שרוול, ובאמצע עוד טלאי גדול, היו הולכים הרבה זמן קאפטן עד שבלה, ואז שמו עוד טלאי, וכן היו הנעליים. לא ראו ברחוב סדינים שמתנגבים ויהיו שלימים, הסדינים היו עם

חמש עשרה טלאים. היום כמעט שאין רואים טלאים, מתביישים בזה. הגמ' אומרת שבקיץ אסור ללכת נעליים עם טלאי על גבי טלאי, היום אין שאלה כזו, כמעט שאין הולכים בטלאים, אז היו הולכים בטלאים וזה היה הנהגת החיים.

השואל: לא התביישו?

ר' עמרם: לא היה ממני להתבייש, כל אחד הלך כך.

השואל: האם לא היו עשירים אז? מי היה עושר?

ר' עמרם: היו עשירים יחידים, ואפי' העשירים לא היה להם מושג יותר גדול, אינני יודע אם העשיר היה נראה אחרת, וכן היה בעניני אכילה. בני הישיבה היו חיים חיי לחץ והיות שעולם הזה לא היה, ממילא עולם הבא כן היה, ההסתכלות על החיים היה שונה.

השואל: שני אלו אינם הולכים יחדיו?

ר' עמרם: בוודאי אינם הולכים ביחד, אם יש לו השגה בעולם הזה, אינו מבין ואין לו את המושג האמיתי בעולם הבא. קהלת כותב שהכל הוא "הבל הבלים" כדי לומר בסוף שסוף דבר הכל נשמע את האלק' ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, והנה מי שמבין כי "את אלק' ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם" ממילא מסתכל על כל העולם כעל לא דבר. היו בני ישיבה שחיו בדחקות נוראה ועניות, היום אברך שמתחתן צריך דירה יפה בת ג' חדרים ששוויה שבעים אלף – או אפילו מאה ועשרים אלף לירות, וגזי ופאריז'דר וכל הצרכים לנוחיות. אז אפי' קרח היה דבר חדש שלא היה מקודם, העסק עם הקרח היה לפני ארבעים שנה כשהמציאו את ה"אייז קאסטן". בצעירותי ידעו שאם היו צריכים מאכל לשלש סעודות או לשני ימי יו"ט היו שמים אותה בחוץ בארון אויר (לופט שאפקע), או טיגנו אותה היטב (שלא יתקלקל). אבל היום יודעים שצריכים כל הנוחיות, ואם יחסר לו גז הרי הוא אומלל, אם ישתמש באש של נפט הקדרה תשחיר, כמה הרפתקאות היה ליהודי עד שהדליק תנור, אם רצו לשתות כוס קפה היו לוקחים גחלים ושמים אותם בתנור של חימר, ולקחו סמרטוט רטובה בנפט ושמו אותה בין הגחלים, ולקחו מניפה להעלות את האש ואז היו שמים את הקומקום על האש שירתח קצת, כה חיו אז. אילו אתאר לכם את תנאי החיים של אז זה ממש גלות נגד היום.

השואל: דברים הטובים האלו של היום, האם זה מזיק לאידישקייט?

ר' עמרם: עצם הענין שיש לו את זה אינו מזיק, הגמ' אומרת "דירה נאה, כלים נאים, אשה נאה, מרחבת דעתו של אדם", אבל הצרה היא שיש לאלו הענינים המשכה, האדם נמשך אחריהם והוא להוט אחרים. חוץ מזה שרוצה יותר, כל חושיו מונחים בתוכם, והיינו, הדברים הם לא שני דברים נפרדים, שהיות שיש לו כבר גז ושאר הדברים הוא יכול ללמוד יותר בהרחבת הדעת, אלא שיש לו

מבט על עולם הזה, ומושגו מונח בתוך העולם הזה. היום אברך שאין לו דירה בת שלושה חדרים הוא לא בן אדם, וקשה להיות אחרת.

השואל: זה מפריע לאידישקייט?

בדרך כלל בודאי שזה מפריע לאידישקייט כל עניני עולם הזה מזיקים. אז לא היו להוטים אחרי עולם הזה, לא היה איכפת לזקני שהצלחת שלו היתה שחורה ועשויה חימר, תגידו היום לאחד שיאכל בצלחת שחורה, בשום אופן לא יאכל בזה לא נעים לו, היום רוצים לאכול בצלחת יפה עם מסגרת מוזהבת. פעם היה זה דבר רגיל לאכול בצלחת שחורה כי לא היו מונחים בעולם הזה. אנשים שבאו אז לארץ ישראל באו להשלים את חייהם הרוחניים ולהנות מקדושת ירושלם עיה"ק וארץ ישראל.

השואל: להשלים חיים הרי נוגע רק לזקנים?

ר' עמרם: זקנים וגם צעירים באו לכאן. לא היה כאן הרבה פרנסות לא היו בתי חרושת, לא היה כאן עיר של מסחר וכולם היו כאן רק לחיות על התורה ועל העבודה, ולחיות בקדושה. הכלל מי שבא לירושלם בא לחיות בקדושה ממש. אח"כ התחיל הענין של הבתי ספר, והתחילו ללחום נגד זה. הפריצות והמלחמה נגדה, התחילה קצת יותר מאוחר לאחר שנכנסו האנגלים, ולפני שבאו כמעט שלא היה פריצות.

האנגלים נכנסו כאן אחרי שלוש שנים של רעב וצרות, ומטבע הדברים המצב רוח של האנשים - היהודים וכולם שהיו כאן - היה כבחינה של ביאת המשיח, השמחה היתה ממש כמו יציאה ממות לחיים. אולם אבי בשמעו אודות כניסתם - זה היה במוש"ק, ולמחרתה היו צריכים להיכנס - נאנח מאד מהתוצאות שיצא מזה, הוא הבין שהאידישקייט זקוקה לרחמים. אבל זה לא ארך זמן רב כי עם התחלת הפוגרומים של הערבים נשתנה המצב. יכול להיות שאם לא היה מתחיל העסק עם הערבים היה המצב של האידישקייט יותר גרוע.

השואל: זאת אומרת שהפרצות אין להם שייכות רק עם הציונים?

ר' עמרם: ראשית, מה שאנו משוחחים הוא רק על הישוב של ירושלם, אבל כלל הבנין של ארץ ישראל בנו הבריונים ומפ"מניקעס תיכף כשהאנגלים נכנסו, האנגלים כשנכנסו נתנו סדוקטים להציונים, והציונים מלאו את ארץ ישראל ב'חלוצים' ומעפילים. כל הקבוצות היו של מפ"ם. הביאו בריונים מרוסיא מחללי שבת בפרהסיא ואוכלי שפנים. בימים ההם היו חיים במשפחות מעורבות, ילדי הקיבוץ היו בלי אב ואם, כל הישוב שהציונים עשו היה כזה.

[אחד נכנס עם כרוז ושאל לר' עמרם אודות זה] האורח שאל לר' עמרם מה פירושו. - המעתיק: אתמול ברחבת מאה שערים היה מחאה פומבית נגד

שני דברים. אחת, נגד חברת "אגד" שפירסמה שמסדרת נסיעות בחג השבועות ובשבת, ודבר זה פורסם בכתב עת. ושנית, ששופט השיב רבנים למאסר מפני שמחו נגד חילול שבת בהרצליה, שם יצאו הרבנים למחות נגד נסיעות לים. השופטים הציונים רוצים ללמד דרך ארץ לרבנים, שיהיו יהודים מתונים ולא יעזו למחות נגד חילול שבת.

ראשית מילאו את כל הישוב בפושעים. כל העליות שלהם היו רק פושעים, אפי' אחרי מעשה היטלר לא הניחו הציונים להיכנס לא"י אפי' שומר תורה אחד, בבני ברק יש יהודי בשם פרנקל, ואביו התפלל בביהכנ"ס שלי - ר' יצחק פרנקל - וסיפר לי שמלאו שלש אניות עם יהודים באירופה לברוח מהיטלר, והיהודים היו שומרי תורה, הלכו הציונים וזרקו את שומרי התורה מהאניה ומילאו את האניות עם פושעים וחוליגנים.

השואל: האם זה עובדא?

ר' עמרם: בודאי זו עובדא. שמעתי את זה מר' יצחק פרנקל בעצמו, הוא סיפר לי זאת, הוא היה היהודי היחיד באניה, והיה לו סיר כשר עשוי מפת, הלכו הם ולכתחילה טירפו את הסיר, כאלו רשעים הם היו. הסמעיאר רב אשר היה חתנו של האדמו"ר מסאטמאר, גם בא באניה מאירופה עם 300 פושעים אוכלי בשר החזיר, וכולם משכו בכתפיים ותמחו איך הכניסו יהודי חרדי באניה. הם לא הבינו איך הגיע יהודי חרדי באניה שלהם, את כל אלו הפושעים הביאו לכאן.

ההשפעה של האנגלים היה על הישוב כולו, הישוב היה ישוב ערבי אשר הוא היה צנוע. להבדיל בעו"ה הם - הערבים והערביות - עוד הולכים היום קצת בצניעות, וכשנכנסו האנגלים שינו קצת את המצב.

השואל: האם הכרתם את ד"ר וואלאך אישית?

ר' עמרם: כן. הוא היה יהודי חם אשר הרגיש את כל הענינים של היהדות החרדית, העדה החרדית ניהלה מלחמה שיהיה לה שחיטה נפרדת, ולא רצו לאשר להם, אז אמר שאם רוצים שיהיו לנו שחיטה נפרדת מוכרחים אנו להפסיק מלאכול בשר. אם אנשי העדה לא יאכלו בשר יהיו המה מוכרחים לאשר שחיטה נפרדת, ולדוגמא אמר שבשעת שחיילי האינדיאנים אוכלים מוכרחים קציני האנגלים ללכת, ולמה? כי אסור לאינדיאנים לאכול בשעה כשכופר רואה. ואמר אתם יודעים למה הולכים קציני האנגלים בשעה שחיילי האינדיאנים אוכלים, מפני שבשעה שהאנגלים עומדם אז אין האינדיאנים אוכלים, ולכן מוכרחים האנגלים לילך, ובזה הסביר שאם רוצים שהעדה יקבלו שחיטה נפרדת, שלא יאכלו בשר כלל, ואז יקבלו שחיטה נפרדת, שאם אוכלים מהשחיטה ההיא אז דרישתם לקבל שחיטה עצמאית, חלשה הוא, כך היתה טענתו.

הוא היה יהודי מאד חרדי, היה גם מוהל ובשעה שהיה ברית בבית חולים -

אפי' כשהוא לא היה המוהל - היה מאד בגילופין ובשמחה. הוא היה דיקטטור, וכל הבית חולים היה תחת ידו, והוא החזיק כל המפתחות בידו, וכשאירע ברית היו המפתחות מצלצלין בקול מיוחד. הוא יסד את הבית חולים כולו.

השואל: מה הם הזכרונות מהשנים שר' עמרם היה ילד?

ר' עמרם: הלא סיפרתי לכם קצת, ואינני זוכר יותר.

כמה פעמים בתקופת המדינה לבשתי שק. פעם אחת היה בתקופת גזירת גיוס הבנות, זה הוציא אותי מהתפעלות, אז יצאתי למחות עם יהודי אחד עד שוק מחנה יהודא וחזרתי לקהל יראים, והיה עוד דבר שהביא אותי להתפעלות מיוחדת עד שלבשתי שק, כשהציונים פרסמו שהולכים לעשות "עדליזע" - "קרניבל" בפורים בחוצות ירושלים. אז עשרה יהודים לבשו שקים, ויצאנו למחות מקהל יראים לעבר מאה שערים, עברנו את כל רחוב יפו עד רח' מלכי ישראל, וכשחזרנו למאה שערים הופיעו המשטרה ואסרו אותנו.

כל שבת שאנו הולכים למחות נגד "אגד", המשטרה באים ומעמידים אותנו ואומרים לנו שאסור ללכת לדיסקין. זה כבר שלש שבועות שאני בעצמי יוצא לשם וכשאני מגיע לרח' יפו ליד אגד מופיעה המשטרה ומחזירים אותי, אני אומר להם שאני רוצה ללכת לדיסקין והם לא מרשים אותי, ואפילו כשאני נמצא לבדי אינם מרשים כי טוענים המה שכשאני הולך למחות הילדים זורקים אבנים. בלי שום נימוק הגון אינם מרשים, מפני שהם יודעים שאין לנו למי ללכת להתלונן עליהם.

עשרה יהודים לבשו שקים. ההפגנה נגד קרניבל פורים.

בתחילה - תיכף אחרי התיסדות המדינה נאסרו כמה אברכים עבור שהיו משתמטים מהגיוס, והם לא רצו להגיד את שמותיהם, לכן השופטים קראו להם בשמות אברהם בן אברהם, והמשטרה גם קראה להם כך. האסירים הללו הלחינו את המנגינה על המילים "ד' הוא מלכנו" בתוך המאסר. האסירים הללו לא היו אף פעם "קומפוזיטערס" [-מלחינים], לא הלחינו שיר מעולם, לא לפני זה השיר ולא לאחריו.

השואל: למה זה סימן?

ר' עמרם: אני מסתכל על זה כמופת, אנשים שאינם בקיאים שלא היו קומפוזיטערס...

השואל: האם אתם מכירים את המילים של השיר הזה?

ר' עמרם: בודאי. אני אכתוב לכם את זה, ואני יכול גם לשיר לכם את השיר הזה אם אתם מעוניינים.

[ר' עמרם מנגן את הניגון: ד' הוא מלכנו ולו אנו עבדים... תורתנו הקדושה חוקתינו ולה הננו נאמנים... בשלטון כופרים אין אנו מכירים, מרותם עלינו אינה חלה, ולממשלתם אין אנו נכנעים, חוקותיהם אותנו אינם מחייבים... על דרך התורה נלך, נלך באש ובמים, לגדל ולקדש, לקדש שם שמים...].

השואל: מתי מנגנים אותה?

ר' עמרם: מתי שמתחשק, בכל הזדמנות, בשמחה, מה אתם אומרים על הניגון?
השואל: זה מאוד מעניין שהלחינו אותה בעת מאסרם. אני מתאר שהשוטרים היה להם נחת רוח מזה כשניגנו אותה.

ר' עמרם: בכל עת שישבתי במאסר רצו השוטרים לשמוע את השיר, היו עומדים סביבי ואני שרתי להם את השיר.

השואל: כמה זמן ישבו במאסר?

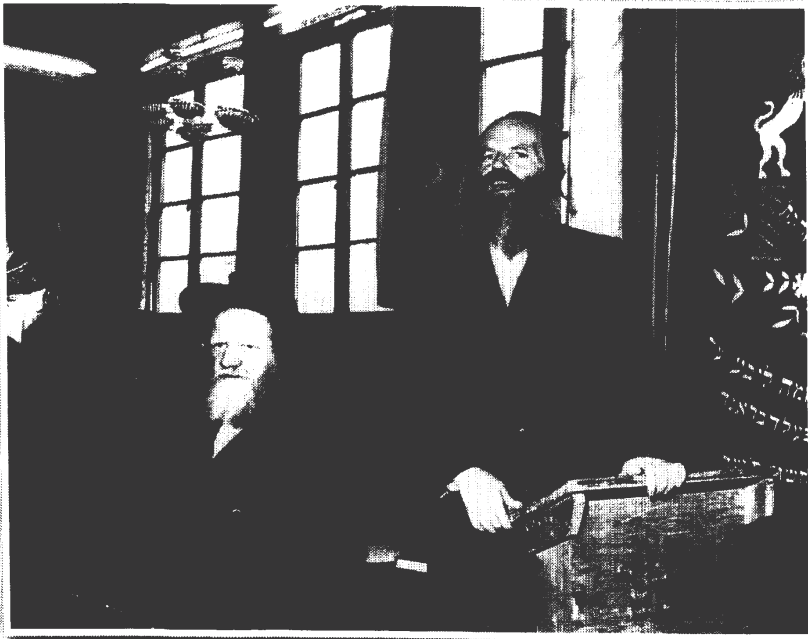
ר' עמרם: כמה שבועות. ישעי' שיינברגר גם ישב אז במאסר ועשו כרוז ברחוב, "אשריך ר' ישעי' שנתפסת על דברי תורה" אמרו על 'אשריך' שהוא ראשי תיבות 'אשיינע ריינע כפרה ר' ישעי'...

היה כאן עובדא שאמרו שברח' קינג ג'ורג' הפעילו בשבת תחבורה של מוניות לקטמון, יצאנו עם כמה אנשים למחות נגד זה, וכשטקסי אחד רצה לנסוע עמדתי לנגדו, ומנעתי ממנו לנסוע, אבל הוא התעקש והתחיל לנסוע ונפלתי על הטקסי מלפניו מההדף של הנסיעה, ונסע אתי לרחוב השני - כמאה מטרים. אח"כ עשו משפט נגדי ונתנו לי ששה שבועות מאסר.

השואל: למה אסרו אתכם?

ר' עמרם: מפני שהפרעתי להם לנסוע. ישבתי אז ששה שבועות, ואלו היו

גם ישב אז במאסר. רבי ישעיה שיינברגר. לצידו נראה רבי אברהם בלויא.

השבועות לפני ראש השנה.

עשיתי הרבה תיקונים ליהודים במאסר, יש מנהג ליהודים בבית אסורים שביום ששי לפנות ערב היו אוכלים ואח"כ בלילה ואילו שרוצים מתפללים מעריב ואח"כ בא אחד לעשות להם קידוש ואח"כ הולכים לישון, וזוהי קידוש שלא במקום סעודה, וכשבאתי עשיתי סדר שאחרי הקידוש נתנו להם עוגות לאכול שיהי קידוש במקום סעודה, ועוד כמה תיקונים בענין הזמנים, בענין חלוקת הסיגריות

להאסירים וכדו', וכן אמרתי שם שיעור לפני האסירים שבאו לביהכנ"ס.

השואל: באיזה שפה אמרתם, בעברית?

ר' עמרם: בלשון שהם מבינים - כמובן בעברית. אמרתי שיעור בגמ' ברכות ובשו"ע, ופעם נכנסו מהמשטרה ולא הרגשתי אותם, עשו תמונה ממני איך אני אומר השיעור, אח"כ, נתנו את התמונה להכתב עת שלהם "תשע תשע".

המנהל של בית הסוהר היה אחד בשם ספקטור אעפ"י שהיה פקיד ציוני היה ג'נטלמן, הוא נהג אתי מאד יפה, הוא גם אמר כשאני נמצא בבית הסוהר, האסירים הם שקטים ואינו סובל מהם כמו שנוהג אצל אסירים קטטות ומריבות, וכשאני בבית הסוהר יש לו שלום ומנוחה מהאסירים.

בבית הסוהר יוצא לאור עתון קיר, שם הכתב עת היא "סבלנות" והמנהל ביקש ממני שאכתוב מאמר על הכתב עת וכתבתי מאמר - לא ארוך, זה היה לפני ראש השנה וכתבתי את הגמרא בברכות שרבי יוחנן בן זכאי אמר לפני מיתתו: אילו לפני מלך בשר ודם מוליכין אותי שאין מאסרו מאסר עולם וכשהוא הורג אינו לעולם, הייתי מתיירא, היום כשמוליכים אותי לפני מלך המלכים, שכשהוא אוסר זה איסור עולם, ומיתתו מיתת עולם, על אחת כמה וכמה שיש מה לפחד. את המאמר חז"ל הזה כתבתי וצירפתי אותה להאסירים, כיון שהיה לפני ראש השנה, זה קצת התעוררות כשעומדים לפני יום הדין וכשיושבים במאסר מרגישים קצת, והוא עשה את המאמר הזה למאמר הראשון בעתון הקיר.

השואל: האם הייתם במאסר גם בראש השנה?

ר' עמרם: לא, בראש השנה לא הייתי. חשבתי שאהיה שם גם בראש השנה,

עשו תמונה ממני. התמונה שצולמה ע"י המשטרה בעת שהותו של רבי עמרם בבית הסוהר

אבל לבסוף הוציאו אותי לפני ראש השנה.

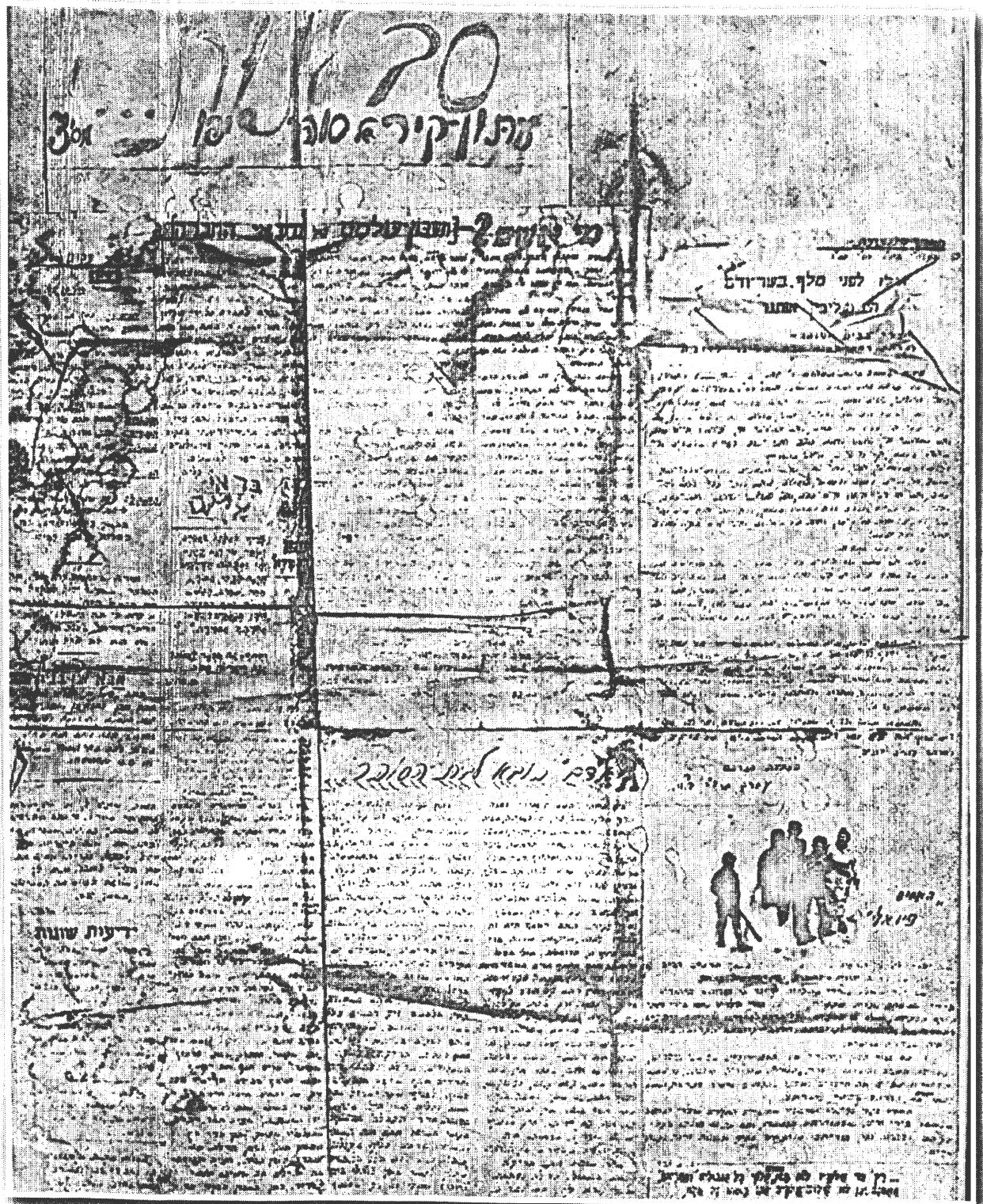
השואל: האם היו עוד דברים בבית הסוהר?

ר' עמרם: היו הרבה פעמים שבאו אסירים אלי לפני משפטם וביקשו ממני שאברך אותם. היה שם אסיר אחד בשם זכאי... אתם יכולים להבין שבבית הסוהר כשהיינו צריכים מנין לא היינו יכולים לבדוק את הציצית של המתפללים את מי לצרף ואת מי לא לצרף, העיקר, אם היה אסיר שרצה להתפלל צירפנו אותו והתפללנו. היה כמה פעמים שהיינו צריכים לחכות במגרש הרוסים בעת עשיית משפט נגדינו, ופעם בשעה שהייתי מחכה שם ראיתי שמביאים את האיש הזה זכאי - אסור באזיקים - לעריכת משפט נגדו, ולפני המשפט התיר השוטר את השלשלאות ממנו, וניגש אלי ואמר אלי הלא אתם יודעים שאני מתפלל עמכם, ועכשיו אני מפחד מאד לתוצאות משפטי שיש לי אשמה של "נסיון לרצח". רצה לדקור נערה בסכין.

השואל: מה היה, רוצח?

ר' עמרם: לא רוצח ממש, אלא היה אשמה של רצח, וזה אשמה כבדה, ואז התחיל חודש אוגוסט - ימי הפגרה של השופטים - והוא פחד שישארו אותו במאסר עד אחרי ימי החופשה, ובכלל לא ידע מה שישפטו אותו על כן ביקש שאתן לו ברכה, ומה אעשה אתו, נתתי לו ברכה ונכנס למשפט, ואח"כ יצא בשמחה עצומה שנתנו לו רק חודש מאסר. היו עוד כמה דברים כאלו. ספרתי

עשה את המאמר הזה למאמר הראשון. עתון הקיר "סבלנות" של הכלא בו מופיע מאמרו של רבי עמרם. פעם להגאון ר' וועלוול בריסקער זצ"ל [-מרן הגר"ז מבריסק] כמה עובדות כאלו, ואמר ר' זאב ז"ל שהרביתי פושעים בישראל...

השואל: אעפ"כ זה זכות גדול. יש היום חסידישע רעבעס שמקרבים פושעים שרוצים לחזור קצת בתשובה ורואים הצלחה מרובה.

ר' עמרם: אנחנו במאסר פעלנו הרבה בענין זה, בזמן מאוחר יותר היינו גם במאסר בענין גיוס בנות, בפרשת בברית השחיה, אז הייתי חמש חדשים.

השואל: באיזה בית הסוהר הייתם?

ר' עמרם: את הסיפור שספרתי לכם עם התמונה היה בכלא יפו, אח"כ היינו בכלא רמלה.

השואל: מה?! הייתם בכלא רמלה?

ר' עמרם: מה אתם חושבים כלא יפו זה לא כמו כלא רמלה? יפו יותר גרוע מרמלה.

חמשה חדשים היינו בכלא רמלה, וכשבאנו לא היה מקום להתפלל. המנהל התנצל הסיבה למה שאין, אבל העובדא היתה שלא היה מקום להתפלל, נתן לנו מקום - חדר - להתפלל. בתחילה כשבאנו היה בערך מנין, וכשיצאנו מהמאסר היו כשבעים יהודים מתפללים קבועים בביהכנ"ס, התפללנו וקראנו בספר תורה, היה בעל קורא.

היה נהוג שם שנתנו סיגריות להאסירים, וגם בשבת נתנו, והיהודים שלא לקחו סיגריות בשבת הפסידו את הסיגריות. אצל אסירים הסיגריות שווים יותר מזהב, היא מטבע הכי יקרה שיש לאלו הרגילים לעשן. היו מקבלים רק שלש סיגריות, ובעבור סיגריה נוספת ינקו לאסיר את כל החדר, הכל בעבור סיגריה אחד! והיו יהודים שלקחו סיגריות בשבת, ופעלנו אצל הסוהרים שהיהודים שומרי התורה לא יהיה להם הפסד ויקבלו אותם במוצאי שבת.

עוד כמה דברים פעלנו, כגון, היה עסק שלא יגלחו זקנם בתער ופעלנו שהביאו לבית הסוהר מכוונות גילוח, ואבקת גילוח, וכן הנחנו תפילין עם האסירים, עד כמה שהיה אפשר. כן היה בענין התעניתים, המנהג היה שנתנו לפנות ערב לאכול, ובשבעה עשר בתמוז אלו שיתענו לא יתנו להם לאכול בלילה, ופעלנו שביום שבעה עשרה בתמוז נתנו את הארוחה בלילה להתענים, ולכן היה ציבור של מתענים. וכן שאר הדברים. וכן אמרו שמה שיעורים, היו שם שני אסירים - לאחד נתנו לו שלש שנים מאסר - ותיכף כשבאנו לבית הסוהר, לבשו כיפות והתקרבו אלינו.

השואל: כמה אנשים משלכם היה שם?

ר' עמרם: בתחילה היינו שבע עשרה, אח"כ חמש עשרה, ושתיים עשרה. פעם היינו ביחד, ופעם חילקו אותנו. כמה מאתנו שלחו לכלא דימון. בכלא רמלה היה גם ר' הלל שלעזינגר אתי, ושני אסירים האלו התקרבו אלינו והשתתפו תמיד בשיעורים. אחד מהשניים עשה את עצמו כאלו הוא חרדי ממש, ואעפ"י שנתנו לו מאסר שלש שנים - עבור כמה התפרצויות - הוא מצא חן בעינינו, והלכנו להשתדל שיצא מהמאסר לחפשי. אני ור' הלל הבאנו את ד"ר בוקסבוים לכלא, והוצאנו אותו מהמאסר תיכף. הבטחנו שמהיום יהיה טוב, והוצאנו אותו בפרוטקציה...

השואל: ועד היום הוא...?

ר' עמרם: איני יודע. לעתים היה בא אצל ר' הלל, בעיקר היה ר' הלל שעסק איתו.

פעם בא אחד מהנציגים האגודאים בכנסת, לבקר אותנו בבית האסורים. עשינו הדלקה בל"ג בעומר בכלא, לקחנו פח ושמנו נפט בתוכה ושרנו "בר יוחאי" ורקדנו. פעם אמרתי למנהל שירשה לאסירים לצאת לקידוש לבנה, וענה לי שהוא מפחד שבעת שיאמרו "כשם שאני רוקד", יברחו. סיפר לי שפעם ישב בחדרו בעליה השניה, ויש מנהג שהאסירים עולים להמנהל אודות דרישה או תלונה באיזה ענין שהוא, וסיפר לי שפעם חזרו שניים ממנו וקפצו מעל החלון וברחו.

השואל: אני רוצה לשוחח אודות מה שדיברנו בשבוע שעבר. שאלתי את ר' עמרם אם אז היו צריכים לחזק את עניני היהדות, ור' עמרם ענה לי שאז לא היה שייך חיזוק כי כל החיים היו של קדושה, יש ענין נחוץ לידע מהחיים של אז.

ר' עמרם: אז היו מושגי החיים אחרים. הגמרא אומרת ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימו בידם, ואחרונים עשו תורתן עראי ומלאכתן קבע, זו וזו לא נתקיימה בידם. בערך כזאת היו החיים בימים ההם, היה העולם הבא עיקר ועולם הזה טפל, והיום הוא להיפך, עולם הזה היא העיקר ועולם הבא היא טפל.

השואל: אם ר' עמרם רואה שנשתנה העולם, איך אתם רואים את העתיד, איך יהיו נראים עניני היהדות?

ר' עמרם: העתיד הרגיל - כפי דרך העולם - הולך בהדרגה, כאן במדינה היא מעבדה לתהפוכות.

השואל: האם עושים את התהפוכות בכונה?

ר' עמרם: התהפוכות הם עושים בכוונה, ואי אפשר לדעת לאן זה יוליך. כפי ראות עיני, הציונים - השלטון והפושעים - מתביישים המה מהגוי. יש להם דרך ארץ לגוי, והם מעריצים את הגוי, וכל שאיפתם היא להיות כגוי. אינם רוצים שיצינו עליהם "יהודים", וכן הם כותבים שהמטרה היא שיהיו בשורת העמים הנאורים, וכאן במדינה חברים שונים תומכים במסיון.

השואל: הם לא עושים כך! דבר כזה יעשו?

ר' עמרם: הנה יש לי עלה - היא אחת מני אלף - היא נמצאת אצלי כאן ע"י איזה סיבה שנפלה לידי. כך כתוב: משרד החינוך תומך בבתי ספר מסיונרים, בידיעות שקיבלנו ממקורות מוסמכים, ההנהלות של מוסדות מסיונרים כאן, פנו להממונים עליהם בחו"ל אם מותר להם לקחת כסף שהציעו להם ממשלת ישראל, ואמנם לאחר זמן קצר נודע כי הממשלה מעבירה סכומי כסף לבית

הספר של המסיון הפאטלסטי בנדרה, בהסתמך על ידיעות אלו הוגשה שאילתה
בנידון לשר החינוך.

משנתו
של רבי עמרם

שיחה שמסר הגה"צ רבי **עמרם בלויא** זצ"ל מנהיג נטורי קרתא, כפי בקשת ר' יצחק קאהן ז"ל, יהודי ממוצא הולנדי, והוקלטה על ידי, וכעת הועתקה על גבי הכתב.

בשיחה זו מגולל רבי עמרם את תולדות היישוב הישן, סעירותיה ותהפוכותיה, המתפרס על פני תקופת השלטון הטורקי, הבריטי והשלטון הציוני. מאיר ערפלים בהשקפה המקורית, ומציב מסמרות בשלל חילוקי הדעות שהיו מאז ומקדם ביהדות החרדית.